

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΝΑΟΥΣΑΣ

Πευκέστας ο Μιεζεύς

— — —

Η βιομηχανική ανάπτυξη της Νάουσας

Τρύγος στη Νάουσα (1974)

Ο ναός
της Υπαπαντής

«Το σχολείο μας Χθες - Σήμερα - Αύριο»

— ■ —

Ο θεός μου ο Δημήτρης (διήγημα)

Φυλάξτε τα τεύχη της «Νιάουστας»

Παλαιά τεύχη μπορείτε να προμηθευτείτε από τα γραφεία του Συλλόγου

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στην αγάπη και το ενδιαφέρον
των συνδρομητών της

Παρακαλούμε να μεριμνήσετε για την ανανέωση
της συνδρομής σας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Ι-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας. Τηλέφωνα 24.102 και 22.575

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
-ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ-

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ — ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Έτος 19ο - Τόμος Θ' - Τεύχος 72

Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΑΙ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος †

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπαταντζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3. Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24.102 & 22.575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Τρύγος στη Νάουσα (1974)
(Φωτογραφία: Αρχείο «Φωνή Ναούσης»)

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Γ. Μαυρογένη
Αντων. Καμάρα 3 — Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνα 260.140 & 261.747 - FAX 261747

Περιεχόμενα

Ιστορικά — Λαογραφικά

- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΣΑΜΙΔΗ: Πευκέστας ο Μιεζεύς,
ο νεκρός του τάφου της Κρίσεως στα Λευκάδια 108
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΝΤΣΗ: Η βιομηχανική ανάπτυξη της
Νάουσας και της λοιπής Κεντρικής Μακεδονίας
στα τέλη της Τουρκοκρατίας 114
- ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ: Ο ναός της Υπαπαντής της
Νάουσας 1894 - 1994: Η πρώτη εκατονταετία 118
- ΕΛΕΝΗΣ ΜΗΤΣΙΑΛΑ - ΖΕΓΚΙΝΗ: Γλωσσικό και λαο-
γραφικό υλικό από το Ν. Ημαθίας στο Κέντρο
Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδη-
μίας Αθηνών 123
- ΣΤΕΛΙΟΥ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ: Οργανοπαίκτες και μουσική
στην Αλεξάνδρεια 125
- ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ: Τα παραδοσιακά δημοτικά τρα-
γούδια και οι χοροί στη Νάουσα 126

Έρευνα

ΟΜΑΔΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ εκπαίδευσης Β' Γυμν.
Νάουσας: Το σχολείο μας. Χθές - σήμερα - αύριο 130

Λογοτεχνικά — Διάφορα

- ΛΕΥΚΗΣ ΣΑΜΑΡΑ: Εκπαίδευση και αγωγή των κορι-
τσιών στην Ελλάδα μετά το 1821 135
- ΤΑΚΗ ΜΠΑΪΤΣΗ: Γιάννης Μακρογιώργος, ο πρωτο-
ψάλτης της Νάουσας Άρχων μουσικοδιδάσκαλος
του πατριαρχικού θρόνου 138
- ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΠΑΤΑΝΤΖΗ: Ο θεός μου ο Δημήτρης 140
- ΛΕΥΚΗΣ ΣΑΜΑΡΑ: Εφήβων δυνατόν το εναγκάλισμα 145
- Σ. ΝΙΚΟΥ, Τ. ΦΑΡΟΓΙΑΝΝΗ, Π. ΣΤΑΜΕΝΟΥ, Χ.
ΜΙΧΑΗΛ, Β. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ, Ε. ΑΝΤΙΦΑΚΟΥ:
Ποιήματα 147

Γεωργικά

- ΔΗΜ. ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗ: Γύρω από την αμυγδαλιά 150
- ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ: Κλάδεμα καρδιάς J. REGIA για
χαμηλά συντομότερης καρποφορίας δένδρα 153

Αγαπητοί φίλοι της «Νιάουστας»,

Φθινεπώριασε, οι ώρες στο σπίτι είναι πιά γλυ-
κές και η «Νιάουστα» πάντα μιά καλή συντροφιά
να μας πάει από το χθές στο σήμερα, στο αύριο.

Από το επόμενο τεύχος θα αρχίσουμε και την
δημοσίευση αποσπασμάτων από το αρχείο του Μα-
κεδονικού Αγώνα για την Νάουσα και την περιοχή
της. Θα έχει πολύ ενδιαφέρον και θα δώσει πολλά
ερεθίσματα για να βγούν στην δημοσιότητα και άλ-
λα ανέκδοτα γεγονότα.

Τέλος, η διεύθυνση του περιοδικού μας, καλεί
τους αναγνώστες της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» να γράφουν
με απλό τρόπο, ο καθένας ανάλογα με τις συγ-
γραφικές του ικανότητες τις όποιες αναμνήσεις
τους από περιστατικά ή γεγονότα που συνέβησαν
στη Νάουσα ή στην περιφέρειά της. Επίσης μπο-
ρούν να γράψουν, όσοι το επιθυμούν, κείμενα με
διηγήσεις μεγαλύτερων από παλιότερες εποχές,
ακόμη και παραμύθια που ακούστηκαν μόνο στη
Νάουσα ή τα γύρω χωριά. Σαν αρχή και σαν πα-
ράδειγμα προς μίμηση η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» φιλοξενεί
στο τεύχος αυτό ένα διήγημα του Χρήστου Μπα-
ταντζή με σπαράγματα παιδικών αναμνήσεών του
από τον καιρό του εμφυλίου (1946 - 1949).

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Πολιτ. Εταιρείας Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»

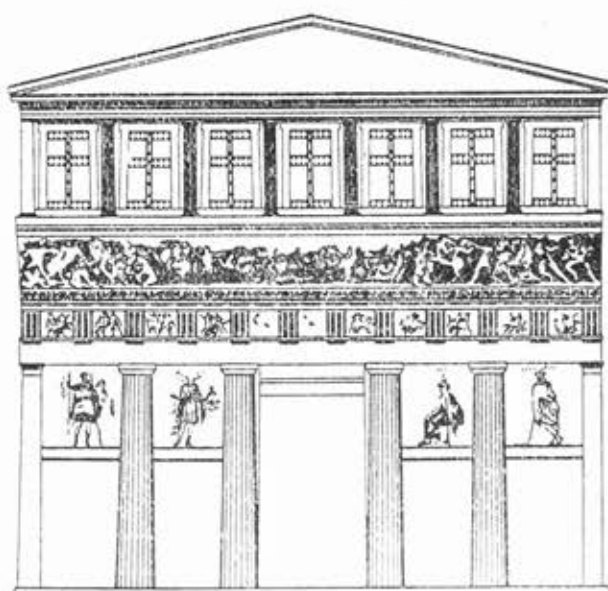
ΛΕΥΚΗ ΣΑΜΑΡΑ, Πρόεδρος
ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ, Αντιπρόεδρος
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Γραμματέας
ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ ΔΕΛΗΧΡΗΣΤΟΥ, Ταμίας
ΕΛΕΝΗ ΜΗΤΣΙΑΛΑ - ΖΕΓΚΙΝΗ, μέλος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗΣ, μέλος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΤΑΝΤΖΗΣ, μέλος

Διακίνηση περιοδικών
Εμβάσματα - συνδρομές
Λογιστικό Γραφείο
Βαγγελίτσας Δεληχρήστου
Παναγούλη 14. Τηλ. (0332) 25.278
(δίπλα στο ταχυδρομείο)

Τιμή Τεύχους δρχ 750
Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών 3.000
Δήμοι, Κοινοότητες, Συνομοί 5.000
Εξωτερικού δολάρια 40

ΠΕΥΚΕΣΤΑΣ Ο ΜΙΕΖΕΥΣ

Ο ΝΕΚΡΟΣ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ ΣΤΑ ΛΕΥΚΑΔΙΑ;

1. Το θέμα του τάφου

Ο τάφος της Κρίσεως στα Λευκάδια για τον οποίο πολύς λόγος γίνεται τελευταία, είναι ο μεγαλύτερος από τους γνωστούς μέχρι σήμερα Μακεδονικούς τάφους, μοναδικός με διώροφη πρόσοψη. Ο τάφος αυτός ανασκάφθηκε από τον Αρχαιολόγο καθηγητή κ. Φώτη Πέτσα μετά την πρόσκρουση στην οροφή του τάφου του μηχανήματος που άνοιγε το δρόμο προς τη Χαρίεσσα το 1954.

Ονομάστηκε τάφος της Κρίσεως από τον ίδιο τον ανασκαφέα για την «γραπτή» αναφορά του μνημείου στην πλατωνική ηθική διδασκαλία περί κρίσεως των νεκρών, όπως περιγράφεται στον «Κοργίας» του Πλάτωνος (Γοργίας Β' 79 κ.ε.).

Είναι τάφος ενός πολεμιστή του οποίου η εικόνα βρίσκεται στα αριστερά, όπως βλέπουμε, της πρόσοψης του τάφου. Στην ίδια πρόσοψη βρίσκονται και άλλες τρεις μορφές ενωμένες θεματικά με την εικόνα του Μακεδόνα πολεμιστή.

Η δεύτερη με τη σειρά εικόνα είναι του ψυχοπομπού Ερμή που καλεί τον νεκρό να τον ακολουθήσει. Απέναντι, από την άλλη μεριά της εισόδου του τάφου, καθισμένος σε ένα κυθόσχημο θάθρο, εικονίζεται ο κριτής των Ευρωπαίων στον Άδη.

Του Εμμανουήλ Βαλσαμίδα

ο Αιακός και πίσω του όρθιος στηριγμένος στο ραβδί του, ο άλλος κριτής του Άδη, ο Ραδάμανθς, κριτής των Ασιατών.

Το θέμα είναι η Κρίση. Ο ψυχοπομπός Ερμής οδηγεί τον νεκρό στην Κρίση. Ο Αιακός έχει πιάσει δουλειά, κρίνει, ενώ ο Ραδάμανθς παρακολουθεί.

Από τις τέσσερες αυτές μορφές του τάφου που συμμετέχουν στο θέμα της Κρίσεως η κύρια μορφή του πολεμιστή, για τον οποίο υψώθηκε ο τύμβος, μας είναι άγνωστη. Είναι όμως γνωστός ο νεκρός στους Μιεζείς Μακεδόνες, ίσως γι' αυτό και δεν υπάρχει το όνομά του.

Επιγραφή δεν υπήρχε ούτε στον Ερμή. Εκεί όμως αποκαλύπτεται ο εικονιζόμενος Θεός από το κηρύκειο που κρατάει στο αριστερό του χέρι.

Ο Ερμής λατρεύεται ιδιαίτερα στη Μακεδονία. Ακόμη μέχρι σήμερα παρασκευάζεται στη Νάουσα, τη διάδοχο πόλη της αρχαίας Μιέζας, την ίδια μάλιστα εποχή του χρόνου, την άνοιξη, έδεσμα που πρόσφεραν στις Ερμές για τους διερχόμενους ξένους στην αρχαιότητα οι Έλληνες. Το έδεσμα αυτό λέγεται σήμερα Αρμιά.

Οι δυο άλλες μορφές, παρ' ότι δεν είναι άγνωστες στους Μακεδόνες, ιδιαίτερα του Αιακού, ήσαν έξω από τα εθιμικά ταφικά δρώμενα στην περιοχή, όπως και ο Πλατωνικός μύθος της Κρίσης. Ίσως γι' αυτό ήταν απαραίτητο οι δυο κριτές να αναφέρονται με τα ονόματά τους, που βρίσκονται γραμμένα στο άνω μέρος, πάνω από την εικόνα

του καθ' ενός.

2. Ο εικονισμός του Μακεδόνα πολεμιστή

Στο με αριθμό 57 βιβλίο της «Βιβλιοθήκης της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας» με τίτλο «Ο ΤΑΦΟΣ ΤΩΝ ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ υπό Φώτη Πέτσα», υπάρχει λεπτομερής αναφορά στην εικόνα του νεκρού και την τεχνική της απεικόνισής του.

Συνοψίζοντας θα έλεγα ότι ο κ. Πέτσας παρατηρεί τα εξής:

1. Η παράσταση του νεκρού πολεμιστή πρέπει να θεωρηθεί πρωτοποριακό εικονιστικό έργο έναντι των ομοίων του (ο.π., 120).

2. Ως εικονιστική παράσταση αποκτά όλως ιδιαίτερη σημασία στην ιστορία της αρχαίας εικονιστικής τέχνης (ο.π., 117).

3. Η κίνηση του σώματος και μάλιστα των σκελών του νεκρού θυμίζει χάλκινο αγαλμάτιο του Λούδρου, του οποίου ως πρότυπο θεωρείται ο Αλέξανδρος δορυφόρος του Λυσίππου (ο.π., 123)¹.

4. Ο θώρακας παρουσιάζει ομοιότητα προς τον θωρακισμό του Αλεξάνδρου στο Μωσαϊκό της Πομπηίας, πρότυπον του οποίου θεωρείται το έργο που αποδίδεται στους χρόνους 316-306 π.Χ. (ο.π. 118).

5. Οι αναλογίες του σώματος, ψηλά σκέλη, προβαλλόμενα προς το σχετικά θραχύ άνω σώμα και το μικρό κεφάλι, θεωρούνται χαρακτηριστικά της τέχνης του Λυσίππου (ο.π., 124).

Όπως παρατηρούμε στην εικόνα του πολεμιστή ο νεκρός παρουσιάζεται όρθιος σχεδόν. Γέρνει το σώμα του προς τα εμπρός ανταποκρινόμενος στην πρόσκληση του Ερμή. Στηριζόμενος στο αριστερό, σηκώνει το δεξί του πόδι. Δεν στέκεται, κινείται.

Τα χέρια του νεκρού κρατούν τα όπλα του. Το αριστερό του χέρι ακουμπά στη λαδή του σπαθιού του, ενώ με το δεξί έχει υψώσει το δόρυ του κατά 21 εκ. από το έδαφος, όπως σε κίνηση. Το πάνω μέρος του δόρατος με την αιχμή του κόβεται από το επιστήλιο.

Ο νεκρός φέρει χιτωνίσκο ερυθρό προς πορφυρό, περίπου μέχρι τα γόνατα, και από πάνω θώρακα δερμάτινο υπόλευκο με διπλή σειρά κροσσωτά πετρώγια. Κάτω από το λαιμό καλύπτει το θώρα-

κα ορθογώνιο χρωματισμένο ιώδες τμήμα με δυσδιάκριτο κόσμημα. Χλαμύδα κίτρινη καλύπτει τον αριστερό ώμο όλη την αριστερή πλευρά και το πίσω μέρος του σώματος, όπως φαίνεται από τα προεξέχοντα τμήματα της χλαμύδας στα δεξιά και πίσω, κάτω από τον χιτωνίσκο.

Ο νεκρός φοράει ψηλά υποδήματα χρώματος κίτρινουπού, στο χρώμα της χλαμύδας.

Το κεφάλι είναι ακάλυπτο. Επίσης δεν φαίνεται να φέρει διάδημα. Στραμένο κατά τρία τέταρτα ατενίζει προς τα εμπρός και «μάλλον προς τα άνω». (Παράθαλε μνημ. έργο 114-116.

3. Ποιός ο νεκρός του τάφου

Ο καθηγητής κ. Φώτης Πέτσας αρκείται να πει ότι ο νεκρός ίσως ήταν σύγχρονος της γενιάς του Μεγ. Αλεξάνδρου και πέθανε σε μεγάλη ηλικία, μάλλον στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. (ο.π., 179).

Πέρα όμως από τις επιφυλάξεις των γραπτών ακούγονται ηχηρά ονόματα, όπως Κάσσανδρος, Δημήτριος ο Πολιορκητής. Και ίσως για ένα από τα δυο ονόματα να έχουμε εργασία ξένου καθηγητή. Ο ξένος ερευνητής όμως πρέπει να αποδείξει ότι ο Δημήτριος ο Πολιορκητής δεν τάφηκε στη Δημητριάδα². Η πρώτη άποψη είναι Ελληνικής προέλευσης.

Δεν γνωρίζω ποιά σχέση μπορεί να έχουν τα παραπάνω πρόσωπα με την Μίεζα. Σίγουρα όμως δεν ανήκουν στην εποχή του Μεγ. Αλεξάνδρου, αλλά στην κατοπινή γενιά των επιγόνων.

Ιδιαίτερα για τον Κάσσανδρο θα έλεγα πως σε καμιά περίπτωση ο Κάσσανδρος δεν θα πρόβαλε με τη ζωή του τον Πλατωνικό μύθο της Κρίσεως³.

Ο νεκρός πρέπει να αναζητηθεί μεταξύ των άμεσων συνεργατών του Μεγ. Αλεξάνδρου, των κατόπιν διαδόχων του, και όχι των επιγόνων. Αυτό προσδιορίζει η ηλικία του.

Ακόμη, ο νεκρός γνωρίζει, υιοθετεί και προβάλλει την Πλατωνική περί ηθικής θεωρία και την Αριστοτελική θέση περί της παιδαγωγικής αξίας της πρακτικής τέχνης. Η πανελλήνια σκέψη, όπως υπογραμμίζεται από τη μίξη των ρυθμών, η περί δικαίου αντίληψη, όπως προβάλλεται με τον εικονισμό του Πλατωνικού μύθου της Κρίσεως, αποπνέουν το άρωμα της διδασκαλίας του Αριστοτέλη στη Σχολή του Νυμφαίου της Μίεζας, τον «Περίπατο».

Πρέπει λοιπόν να ερευνηθεί αν ο νεκρός πολεμιστής είναι του φιλικού κύκλου των συμμαθητών του Μεγ. Αλεξάνδρου στη Σχολή του Αριστοτέλους, όπου η περί ηθικής και δικαίου διδασκαλία κατείχε την πρώτη θέση.

Ότι ο νεκρός είναι πολύ μεγάλη προσωπικότητα μαρτυρείται και από το μέγεθος του τάφου, που γίνεται αποδεκτό από τους συμπατριώτες του. Δυσαρμονία κοινωνικού συναισθήματος και έργου, που σημαίνει δυσαρμονία προσωπικότητας και τάφου θα συνιστούσε ύβρη.

Την προβολή του θέματος της Κρίσεως θα πρέπει να την δούμε και στη διάσταση της πρόκλησης την οποία εμπεριέχει, όχι απέναντι στον λόγο, όσο απέναντι στην παράδοση των ταφικών εθίμων.

Όπως αποδεικνύεται από τα άλλα ταφικά μνημεία της περιοχής και κυρίως τον τάφο των Ανθεμίων και τον τάφο Λύσωνος και Καλλικλέους, τα ταφικά έθιμα είναι συνδεδεμένα με την θασίλισσα του κάτω κόσμου την Περσεφόνη. Η ίδια ή τα σύμβολά της, η ροδιά και τα ρόδια μας μεταφέ-

ρουν στους αρχέγονους μύθους και τον Ομηρικό τρόπο σκέψης.

Πόση δύναμη έχουν αυτά τα έθιμα, πόσο θαυιές είναι οι ρίζες τους, μπορούμε να το δούμε στην επιβίωσή τους μέχρι και σήμερα. Το ρόδι έχει άμεση σχέση με τα κόλυθα στην περιοχή και όχι μόνο. Στην Κύπρο, στην Ξυλοτύμβου, έμεινα έκπληκτος με την πρόσμιξη σιταριού και σπόρων ροδιού, σχεδόν πενήντα· πενήντα, στα κόλυθα.

Ποιός λοιπόν είναι αυτός ο νεκρός που μπορεί σε έναν κόσμο και χώρο χαρακτηριστικά συντηρητικό να επιχειρεί σπάσιμο της παράδοσης;

Είναι κρίμα το ότι ο τάφος έχει συληθεί. Μια ελπίδα αόριστη για την αποκάλυψη του μυστικού του μπορεί να κρύβεται στον προθάλαμο του τάφου. Για λόγους πρόνοιας, πολύ σωστά, για να μη πέσει το μνημείο, δεν αφαιρέθηκαν από τον ανασκαφέα τα χώματα του προθαλάμου εκτός του τμήματος της εισόδου.

Μέχρις ότου ερευνηθεί ο προθάλαμος, και ίσως και μετά την έρευνά του, θα μείνουμε στο: ίσως κάτι κάποτε μιλήσει για το μνημείο.

ΠΕΥΚΕΣΤΑΣ Ο ΜΙΕΖΕΥΣ

1. Πευκέστας και Αλέξανδρος

Είναι δυνατόν να είναι ο νεκρός ο Πευκέστας ο Μιεζεύς;

Ότι ο Πευκέστας έχει ταφεί στη Μιέζα δεν υπάρχει αμφιβολία. Είναι όμως ο Πευκέστας μορφή αυτού του μεγέθους που προδιαγράψαμε;

Ο Πευκέστας ήταν ευγενούς καταγωγής, συνομίληκος του Αλεξάνδρου, Μιεζεύς. Ήταν άραγε και συμμαθητής του Μ. Αλεξάνδρου στη Σχολή του Αριστοτέλη;

Δυστυχώς δεν έχουμε πλήρη κατάλογο των συμμαθητών του Μεγ. Αλεξάνδρου που ήταν μια ομάδα γόνων ευγενών οικογενειών από τη Μακεδονία, ανάμεσα στους οποίους και ένας Κρητικός ο Νέαρχος. Τριήραρχος στον Ινδό ναύαρχος του «Περίπλου», ηγετική μορφή των χρόνων των διαδόχων.

Έχουμε όμως κατάλογο των σωματοφυλάκων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ευγενών νεανικών φίλων του και ομοϊδεατών του. Για ορισμένους από τους οποίους περισώθηκε η μαρτυρία ότι ήσαν συμμαθητές του στη Σχολή.

Ο Πευκέστας ήταν σωματοφύλακας του Μεγ. Αλεξάνδρου, πιστός αφοσιωμένος σύντροφός του, από το ξεκίνημα της εκστρατείας. Άλλοι πήραν τον τίτλο του σωματοφύλακα αργότερα. Πιθανότατα λοιπόν ήταν συμμαθητής του. Σ' αυτόν παραδίδει στο Ίλιο (Τροία) ο Αλέξανδρος την ασπίδα του Αχιλλέα για να τη φέρει μπροστά του στις μάχες⁴.

Στους Μαλλούς έσωσε τον Αλέξανδρο από θέβαιο θάνατο, όταν παρορμητικός όπως πάντα ο Αλέξανδρος ανέθηκε πρώτος στα τείχη, τον ακολούθησε ο Πευκέστας και τραυματισμένο τον κάλυψε με το σώμα του και την ασπίδα του, πολεμώντας τους σκληροτράχηλους Μαλλούς, ώσπου ανέθηκαν στα τείχη και άλλοι Μακεδόνες⁵.

Για το κατόρθωμά του αυτό ο Πευκέστας στεφανώθηκε με χρυσό στεφάνι από τον ίδιο τον Αλέξανδρο και επευφημήθηκε από όλο το στράτευμα.

Στον Ινδό ορίζει τον Πευκέστα ο Αλέξανδρος ως ένα των τριηράρχων. Αργότερα, ως ένα των πλέον εμπιστών του, τον διορίζει σατράπη της Περσίας χωρίς να τον αποξενώσει από τον εξόχως τι-

μητικό τίτλο του σωματοφύλακα. Ο Αρριανός γράφει: «Καταλέξαι δε και Πευκέσταν εις τους σωματοφύλακας, ήδη μεν εγνωκότα σατράπην καταστήσαι της Περσίδος, εθέλοντα δε προ της σατραπείας μηδέ ταύτης της τιμής και πίστεως απείρατον είναι επί τω εν Μαλλοίς έργω» (στ' 28, 3).

Γι' αυτό την περίοδο της δουλειάς για την προετοιμασία της εξόρμησης προς τη Δύση ο πευκέστας είναι στη Βαβυλώνα. Είναι παρών στη διάρκεια της αρρώστειας του Αλεξάνδρου, τον θάνατό του και συμμετέχει στα συμβούλια διαδοχής. (Αρ. Ζ' 26,2).

Ως σωματοφύλακες του Αλεξάνδρου αναφέρονται την περίοδο αυτή οι: ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ, ΛΕΟΝΝΑΤΟΣ, ΚΡΑΤΕΡΟΣ, ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ, ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ, ΠΕΥΚΕΣΤΑΣ, ΑΡΙΣΤΟΝΟΥΣ, ΒΑΛΑΚΡΟΣ, ΜΕΝΗΣ.

Από τους παραπάνω, σωματοφύλακες στους οποίους είχαν ανατεθεί καθήκοντα διοίκησης από τον Αλέξανδρο σε περιοχές εκτός της αυλής ήσαν οι: Πτολεμαίος (Αίγυπτο), Πευκέστας (Περσία), Βάλακρος «Κιλικία», Μένης (Συρία).

2. Ο Πευκέστας στην μετά τον Αλέξανδρο περίοδο

Το 323 π.Χ. έχουμε, με το θάνατο του Μεγ. Αλεξάνδρου ανακατανομή αξιωμάτων. Βασιλεύς ανακηρύσσεται ο Φίλιππος ο Αριδδαίος και λίγο αργότερα και ο γιός του Αλέξανδρου από την Ρωξάνη, ο Αλέξανδρος ο Δ'.

Επιμελητής της Βασιλείας αναδεικνύεται ο Περδίκας στην Ασία και Επίτροπος ορίζεται ο Αντίπατρος στην Μακεδονία.

Ο Πευκέστας παραμένει αμετακίνητος στην Περσία και ο Πτολεμαίος στην Αίγυπτο. Στον πίνακα των Σατραπών της Βαβυλώνας διαβάζουμε: «Πτολεμαίος ο Λάγου Αιγύπτου πάσης... άρχειν ετάχθη... Πέρσαι δε υπό Πευκέστη ετάχθησαν» (Δέξ. απόστ. 1 β).

Ακολουθούν γεγονότα θλιβερά. Στην πάλη για τη διαδοχή ή την ματαίωση φιλοδοξιών επιβολής, γίνονται εκκαθαρίσεις που σηματοδοτούν την έναρξη μιας ταραχώδους εποχής.

Ο Πευκέστας ακολουθεί σώφρονα πολιτική. Ασχολείται με την διοίκηση της Σατραπείας του. Μαθαίνει Περσικά, συμμετέχει στη ζωή των Περσών, έχει κερδίσει τις καρδιές τους.

Το 321 έχουμε καινούργιο επιμελητή της Βασιλείας. Τον Αντίπατρο. Ο Περδίκκας έχει φονευ-

θεί στον αγώνα του κατά του Πτολεμαίου.

Στον Τριπαράδεισο αναδιανέμονται οι σατραπείες. Δώδεκα σατραπείες έχουν καινούργιους διοικητές. Στον κατάλογο του Τριπαραδείσου πέντε διοικητές, οι σπουδαιότεροι, μόνον αυτοί αναφέρονται με το πατρώνυμό τους και τον τόπο καταγωγής τους. Οι επιφανείς στρατηγοί είναι: Πτο-

Ο νεκρός του τάφου της Κρίσεως

λεμαίος Λάγου Εορδαίος Λαομέδων Λαρίχου Μυτιληναίος, Πευκέστας Αλεξάνδρου Μιεζεύς, Πείθων Κρατεύα Αλκομενεύς και Λυσίμαχος Αγαθοκλέους Πελλαίος.

Ο Πευκέστας διατηρεί και πάλι τη θέση του. «Πευκέστα δε εβεβαίουν την Περσίαν». Παράλληλα ο αδελφός του Αμύντας διορίζεται σωματοφύλακας των Βασιλέων.

Ακολουθεί η περίοδος ανόδου του Αντιγόνου. Οι συγκρούσεις κάνουν τον κύκλο τους και κάποτε φθάνουν στη Μηδεία και την Περσία. Χιλιάδες στρατός, ιππείς, παλαίμαχοι πεζοί οι αργυράσπιδες, νέοι εκπαιδευόμενοι και οπλισμένοι Μακεδони

κά, ελαφρά οπλισμένοι, μηχανές, ελέφαντες σαρώνουν την περιοχή.

Το δίλημμα είναι να μείνεις πιστός στην κατεστημένη αρχή ή να πας με το μέρος της ανερχόμενης μερίδας. Ο Πευκέστας, ένας πλέον από τους πιο δοξασμένους στρατηγούς, μένει αμήχανος, αναποφάσιστος. Η θέση του είναι με την κρατούσα αρχή. Το ίδιο όμως θα μπορούσε να είναι σύμμαχος του αντιπάλου, αφού υπήρξε φίλος και συμπολεμιστής του. Οι ιστορικοί θέλουν τον Πευκέστα υποψήφιο και για τη διαδοχή. Τα στηρίγματα πράγματι υπήρχαν.

Ο Πλούταρχος στους παράλληλους βίους και συγκεκριμένα στον Ευμένη μιλάει αρνητικά για τον Πευκέστα χαρακτηρίζοντάς τον δειλό στην σύγκρουση της Γαδιηνής ανάμεσα στον Αντίγονο και τον Ευμένη⁷.

Δεν ήταν δειλός ο Πευκέστας. Κανένας τους δεν ήταν δειλός. Η θέση όμως των Μακεδόνων ήταν τραγική. Φίλοι εξοντώνουν φίλους, μαχητές συμμαχητές και συμπατριώτες. Ο Κρατερός, ο δεύτερος Αλέξανδρος, όπως χαρακτηρίστηκε, ξεψυχάει στην αγκαλιά του αντιπάλου του Ευμένη. Και ο Ευμένης κλαίει με αναφυλητά για τον χαμό του αντιπάλου του, του φίλου και συμπολεμιστή του!

Ωραίος (;) θάνατος για τους ένδοξους συμμαχητές του Αλεξάνδρου.

Ο Πευκέστας είδε το μάταιο των αγώνων στους οποίους αποδύονταν οι φίλοι και συμμαχητές του. Είδε το άδοξο τέλος όλων εκείνων που θέλησαν να προβληθούν ως πρώτοι. Πήρε μηνύματα να μη μπει στο μάτι τον κυκλών με άδικες προειδοποιητικές καταδίκες και εκτελέσεις ανθρώπων του περιβάλλοντός του, φίλων του. Στέκεται συνετός σώφρων έξω και κάτω από αυτές τις καταστάσεις.

Ο Αντίγονος μετά την επικράτησή του φέρεται φιλικά στον Πευκέστα. Αλλά τον φοβάται. Του αφαιρεί τη Σατραπεία του, υποσχόμενος ανάθεση ευρύτερου ρόλου και τον παίρνει μαζί του. Επιφανής Πέρσης που δήλωσε πως οι Πέρσες δεν θα υπακούσουν σε κανέναν άλλο πλην του Πευκέστα, εκτελείται με προσωπική εντολή του Αντίγονου!

Για λίγο καιρό ο Πευκέστας μένει στην αυλή του Αντίγονου. Στη συνέχεια εξαφανίζεται από την πολιτική σκηνή, εγκαταλείπει το θέατρο των άθλων αυτών αγώνων και αυτοαπομονώνεται στην ιδιαίτερή του Πατρίδα την Μιέζα, όπου ζει μέχρι

τον θάνατό του.

3. Ο Πευκέστας στη Μιέζα

Λείπουν οι πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του Πευκέστα στη Μιέζα.

Ο φιλόσοφος αυτός στρατηγός είχε πολλά να θυμηθεί, πολλά να εκτιμήσει και πολλά ακόμα να κάνει. Δίπλα του η Σχολή του Αριστοτέλη. Στις αποσκευές του τα πλούτη του. Μέσα του οι θύμης και τα οράματα, τα πολεμικά και τα ειρηνικά έργα.

Τέτοια έργα ειρηνικά στη Μιέζα, που μπορεί να φτάνουν στο χτίσιμο μιας καινούργιας πόλης, κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει. Οι Μακεδόνες κόσμησαν δεκάδες πόλεις με μουσεία, θέατρα, ναούς, βιβλιοθήκες. Ο Πευκέστας, ο ζωντανός αυτός θρύλος, ο διοικητής στρατηγός της Περσίδος δεν έμεινε, δεν μπορεί να μείνει αδρανής στη Μιέζα. Το τί έχει κάνει στα είκοσι χρόνια που υπολογίζεται ότι έζησε στη Μιέζα θα μας το πεί η αρχαιολογική σκαπάνη.

Ένας άλλος μεγάλος της ταραγμένης αυτής εποχής, ο Πύρρος, είδε, όπως μας διασώζει ο Πλούταρχος, στον ύπνο του τον Αλέξανδρο και του ρώτησε: «Τί πρέπει να κάνω για να πετύχω στη Δύση, όπως εσύ στην Ανατολή». Και ο Αλέξανδρος του απάντησε: «Να καθαλήσεις Νυσσαίο άλογο»⁸.

Νυσσαία άλογα χρησιμοποιούσαν οι Πέρσες Βασιλείς και ο Πευκέστας στη Περσίδα. Πιθανότατα και στη Μιέζα. Δεν είναι διόλου απίθανο ο Αλέξανδρος εδώ να υποδεικνύει για στήριγμα του Πύρρου τον Πευκέστα. Ήταν ο συνεργάτης του στην προετοιμασία της εκστρατείας για τη Δύση. Τα πορίσματα εκείνης της δουλειάς κατέληξαν στην έκδοση των «Διαταγών» του Αλεξάνδρου. Δεν ήταν κανένας καταλληλότερος σύμβουλος για τον Πύρρο από τον Πευκέστα. Ίσως το όνειρο ήταν έκφραση εσωτερικής επιθυμίας του ίδιου του Πύρρου.

Ο Πευκέστας όμως ήδη συνομιλεί με τον Ερμή. Η καινούργια του πορεία είναι προς την «Κρίση». Και ο τάφος της Κρίσεως, τάφος ανάπαυσης του καταπονημένου του κορμιού. Ίσως.

Πάντως, αν ποτέ αποδειχτεί ότι ο τάφος της Κρίσεως δεν είναι ο τάφος του Πευκέστα, τότε πρέπει να ψάξουμε για έναν μεγαλύτερο τάφο στη περιοχή με παιδαγωγικό ζωγραφικό διάκοσμο, με

πανελλήνια και πανανθρώπινα μηνύματα, έναν τάφο των αρχών του 3ου π.Χ. αιώνα, βιβλίο ανοικτό της Πλατωνικής και Αριστοτελικής Παιδείας, με

την εικόνα ενός Μακεδόνα πολεμιστή της ηλικίας, της έκφρασης, του τόπου του νεκρού του τάφου της Κρίσεως.

Υποσημειώσεις:

1) Ο Λύσιππος με εντολή του Αλεξάνδρου κατασκεύασε και ένα μικρό αγαλματίδιο του Ηρακλή. Ήταν πάντα στο τραπέζι του για να του θυμίζει τους άθλους υπέρ της ανθρωπότητας του ήρωα και γενάρχου των Μακεδόνων.

2) Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής μετά μια πραγματικά εκπληκτική διαδρομή την ιστορική περίοδο των επιγόνων ατυχεί και σώζεται και «επιβιώνει» χάρις στο γάμο της θυγατέρας του Στρατονίκης με το Σέλευκο.

Ο Σέλευκος του παραχωρεί με μεγαλοψυχία μια ηγεμονική διαμονή μέσα σε μια κυνηγετική περιοχή με μεγαλοπρεπείς κήπους, όπου τον συντηρεί ως αιχμάλωτό του.

Ο Δημήτριος, φύση ανήσυχη, καταλαμβάνεται από ανία, το ρίχνει στο πιοτό και πεθαίνει (Th. Birt σελ. 286).

Ο Πλούταρχος (Δημήτριος ΝΒ-ΝΓ) μας πληροφορεί ότι ο Σέλευκος έκανε στον Δημήτριο μεγαλοπρεπή κηδεία. Η στάχτη του σε χρυσή τεφροδόχο στάλθηκε με τιμητική συνοδεία πλοίων στην Ελλάδα για την τελική ταφή.

Η ταφή του Δημητρίου έγινε στην αρχαία Δημητριάδα την πόλη που ίδρυσε ο Δημήτριος.

Τα ονόματα Στρατονίκη, της κόρης του Δημητρίου και Φίλα, της γυναίκας του, τα βρίσκουμε να επαναλαμβάνονται στον τάφο Λύσανος και Καλλικλέους στα Λευκάδια.

3) Αξιολογώντας τον Κάσσανδρο ο Droysen τον αποκαλεί Μακιαβελικό Βασιλοκτόνο. Και συμπληρώνει: «Με τη διακυβέρνηση των άλλων Διαδόχων νέος κόσμος φουντώνει και καινούργια πράγμα-

τα. Η δικιά του δραστηριότητα δείχνεται σαν αρνητική μονάχα, σαν ταπείνωση της εμπνευσμένης μακεδονικής ορμής, σαν χαλασμός όσων δημιουργήθηκαν από μεγάλη εποχή και πράξεις γενναίες» (Ιστ. Διαδ. 1, 246).

4) «Κ' ύστερα ανέθηκε μ' όλους τους στρατηγούς και τους υπασπιστές του στα ερείπια του Ιλίου, και θυσίασε στο ναό της Ιλιάδας Αθηνάς, κι ανάθεσε στο ιερό την πανοπλία του και πήρε σα γι' αντάλλαγμα κάποια όπλα απ' τ' αρχαία αναθήματα στο ναό, και λένε κι όλα πως την ιερή εκείνη ασπίδα του Αχιλλέα!». Droysen Ιστ. Μ. Αλεξ. Ι 188.

«Πευκέστας Αλεξάνδρου Μιεζεύς ο την ιεράν ασπίδα φέρων, ήν εκ του νεώ της Αθηνάς της Ιλιάδας λαβών άμα οι είχαν Αλέξανδρος και προ αυτού εφέρετο εν ταις μάχαις» (Αρριανός 9,3).

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η Ομηρική ασπίδα, κυκλοτερής με «ομφαλόν», ήταν μεγάλη. Κάλυπτε όλο το σώμα. Η επιλογή του Πευκέστα σημαίνει ότι ξεχώριζε ανάμεσα στους υπασπιστές - σωματοφύλακες για το παράστημά του.

5) Δίπλα στον Πευκέστα φτάνουν και μάχονται δυο ακόμη σωματοφύλακες του Αλεξάνδρου. Ο Λεονάτος και ο Αβρέας.

Ο Αλέξανδρος δέχτηκε τρία πλήγματα. Ένα με ρόπαλο κατά την κεφαλήν και δυο δέλη, ένα στο πρόσωπο και ένα στο στήθος δίπλα στον μαστό. Έχασε τις αισθήσεις του και έπεσε προς τα εμπρός πάνω στην ασπίδα του.

Όταν οι πρώτοι στρατιώτες Μακεδόνες ανέβηκαν στο τείχος, είδαν τους δυο σωματοφύλακες να μά-

χονται αιμόφυρτοι μπροστά από τον πεσμένο Αλέξανδρο και δίπλα τους τον Αβρέα νεκρό. Πίστεψαν πως και ο Αλέξανδρος ήταν νεκρός, γι' αυτό έπεσαν με λύσσα κατά των Μαλλών και τους κατέσφαξαν. (Th. Birt σελ. 231).

6) Αργυράσπιδες: Το πιο επίλεκτο σώμα του πεζικού. Στα χρόνια των διαδόχων του Μεγ. Αλεξάνδρου αποτελούνταν από βετεράνους πεζεταίρους. Ήταν ακαταμάχητοι. Αναφέρεται ότι στη μάχη της Γαβινηής, υποχρέωσαν τους αντιπάλους σε υποχώρηση με απώλειες 5000 ανδρών. Στη μάχη αυτή οι αργυράσπιδες ήσαν 3000 άνδρες και δεν είχαν καμιά απώλεια! Η δύναμή τους φόβισε τον Αντίγονο. Τους διαμοιράζει σε φρουρές και έτσι χάνουν την αίγλη και τη δύναμή τους.

7) Ο Ευμένης ως μη Μακεδών, (και όντας Γραμματικός), είχε το μειονέκτημα να οδηγεί στρατεύματα Μακεδόνων εναντίον Μακεδόνων στρατηγών και Μακεδόνων πολεμιστών. Ήταν επόμενο πριν την τελική μάχη στο πεδίο της τιμής να έχει χάσει την ηθική μάχη που στην Γαβινηή έκρινε και το τέλος του.

8) Τα νυσσαία (νησαία) άλογα εκτρέφονταν στο Νησαίο πεδίο κατά δεκάδες χιλιάδες. Στο ταξίδι του προς τα Εκβάτανα ο Αλέξανδρος επιθεώρησε τα μεγάλα αυτά Βασιλικά ιπποφορβεία, στα οποία, παρ' ότι είχαν οικτρά λεηλατηθεί, υπήρχαν ακόμη γύρω στα 50.000 άλογα. (Th. Birt σελ. 250). Θα πρέπει να προσθέσω ότι εκτροφή ίππων γίνονταν και στην Μίεζα. Η πόλη διέθετε μεγάλο Ιπποδρόμιο, ενώ μέχρι σήμερα διατηρείται το έθιμο των ιπποδρομιών στη Νάουσα την μέρα των Θεοφανείων.

Η βιομηχανική ανάπτυξη της Νάουσας και της λοιπής Κεντρικής Μακεδονίας στα τέλη της τουρκοκρατίας (Φαινόμενο και Αιτιολογία)

Στα τέλη του 19ου αι. στην τουρκοκρατούμενη ακόμη Μακεδονία παρουσιάζεται μια ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας σε επίπεδο βιομηχανικό και σε βαθμό εντυπωσιακό όχι μόνο για τα Βαλκάνια, αλλά για ολόκληρη την Ευρώπη, πρόκειται για ένα φαινόμενο που δεν έχει ερευνηθεί συστηματικά στις άλλες - πλην της οικονομικής - πτυχές του, δηλαδή στην κοινωνική και την εθνική του διάσταση. Η παρούσα ανάπτυξη για λόγους συστηματικούς περιορίζεται στην Κεντρική Μακεδονία και συγκεκριμένα στις τρεις πόλεις («νύμφες») του Βερμίου, Έδεσσα - Νάουσα - Βέροια, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι ανάλογη ανοδική πορεία δεν ακολούθησαν και άλλες περιοχές της Μακεδονίας, όπως η Θεσσαλονίκη με το λιμάνι και τα εργοστάσιά της (π.χ. Μύλοι Αλλατίνης), η Καβάλα με τα καπνεργοστάσιά της, η Καστοριά με τη διατεχνία γούνας, η Κοζάνη με την παραγωγή υφασμάτων βαμμένων με το κίτρινο φυτικό χρώμα Κρόκος (ή ζάφρα) και το κόκκινο ζωϊκό χρώμα κόκκο (ή κρεμεζί).

Πρόδρομος της βιομηχανικής ανάπτυξης υπήρξε η οικιακή βιοτεχνία, η οποία από το 17ο αι. άρχισε να ακμάζει έτσι, για παράδειγμα στην Έδεσσα ο Τούρκος περιηγητής Εδλιγιά Τσελεμπή, που επισκέφθηκε την πόλη το 1668, αναφέρει ότι λειτουργούσαν 300 μικρά καταστήματα τεχνιτών 70 μεγάλοι νερόμυλοι, εκατοντάδες άλλοι νερόμυλοι (ένας σε κάθε σπίτι) και θυροδεφία (Δημητριάδης: 234 - 245). Παράλληλα, σε όλες τις μακεδονικές πόλεις παρουσιάζεται το 18ο/19ο αι. μεγάλη δημογραφική άνοδος με πρωταγωνιστή το ελληνικό στοιχείο: έτσι, πάλι η Έδεσσα ως παράδειγμα το 1668 είχε πληθυσμό 6.000 - 8.000 κατοίκους κατά του Εδλιγιά Τσελεμπή, το 1797 κατά τον Γάλλο περιηγητή Beaujour είχε πληθυσμό 12.000 κατ. και μόλις λίγες δεκαετίες αργότερα (το 1820) οι κάτοικοι της Έδεσσας ανέρχονταν σε 24.000 κατ. τον περιηγητή Cousinery (Σταλίδης: 269 - 270). Για τους λόγους αυτούς από τις αρχές του 19ου αι. η βιοτεχνία υφαντικής γνωρίζει μεγάλη ακμή και λειτουργεί μεγάλος αριθμός εργαστηρίων και συντεχνιών («ισνάφια»), που ειδικεύονταν στην επεξεργασία μεταξιού, δερμάτων και κυρίως χονδρών μάλινων υφασμάτων, γνωστών με την τουρκική ονομασία «σαγιακία», υπολογίζεται δε ότι σε όλη τη Μακεδονία λειτουργού-

σαν τότε πάνω από 10.000 εργαλείοι (Μοσκόφ 1979: 92). Τα βιοτεχνικά αυτά προϊόντα της Μακεδονίας εξαγόταναν το 18ο και 19ο αι. σε όλα τα Βαλκάνια, καθώς και στην Αίγυπτο και την Αυστρία.

Η βιομηχανική επανάσταση, που συνιστάται στην αντικατάσταση της χειρωνακτικής δύναμης από μηχανές, εμφανίσθηκε αρχικά στη Βρετανία το 18ο αιώνα και σύντομα εξαπλώθηκε σε όλη τη Δυτική Ευρώπη. Την εποχή εκείνη η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν πλέον σε παρακμή και προσπα-

Του Γεωργίου Μίντση Δικαστή

Διπλωματούχου Μεταπτυχιακών Σπουδών

θούσε να επιδιώκει με τον εκσυγχρονισμό της: Το 1839 το Tanzimat (=Αναδιοργάνωση) του σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808 - 1839) και αργότερα, το 1856, το Hatti-Humayn του σουλτάνου Αμπδούλ Μετζίτ (1839 - 1861), με το οποίο δόθηκαν ίσα δικαιώματα σε Χριστιανούς και Μουσουλμάνους (Κιτσίκης: 171). Τα «προνόμια» αυτά δίνουν τη δυνατότητα συγκέντρωσης κεφαλαίου στο ελληνικό και το εβραϊκό στοιχείο, που κυριαρχεί στις πόλεις και επιδίδεται στο εμπόριο και την τραπεζική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν τα κεφάλαια, που χρειάζονται, ώστε να μετεξελιχθεί η οικιακή βιοτεχνία σε βιομηχανία κλωστοϋφαντουργίας.

Ακόμη, μετά το 1850 αρχίζει η διείσδυση ξένου κεφαλαίου στο Οθωμανικό κράτος και ιδρύονται μια σειρά από τράπεζες στη Θεσσαλονίκη: Η Οθωμανική Τράπεζα (Banque Imperial Ottoman) το 1884 με αγγλικά και γαλλικά κεφάλαια και το 1888, η Banque de Salonique γνωστότερη ως Τράπεζα Αλλατίνης με κεφάλαια της αυστριακής Länderbank και της Γαλλικής Comptoir d'Escompte (επίσης ιδρύουν υποκαταστήματα στη Θεσσαλονίκη το 1899 η Τράπεζα Μυτιλήνης, το 1905 η Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως Αθηνών, το 1906 η Τράπεζα Ανατολής και το 1908 Brogradska Zadruga του Βελιγραδίου) (Γούναρης 1992: 69, 74).

Οι τράπεζες αυτές χρηματοδότησαν ένα μεγάλο πρόγραμμα δημοσίων έργων και κυρίως την κατασκευή σιδηροδρόμων. Στην προσπάθεια εκβιομηχάνισης συνέτεινε και το τουρκικό κράτος με την αύξηση του εισαγωγικού δασμού από 8% σε 11%, υψώνοντας έτσι «δασμολογικά» τείχη, που προστά-

τευαν την εγχώρια βιομηχανία από τα εισαγόμενα βιομηχανικά προϊόντα της Ευρώπης, και με νόμο του 1908, δάσει του οποίου εξασφαλίστηκε η ατέλεια στην εισαγωγή μηχανημάτων και πρώτων υλών (Ζαρκάδα 1986: 37 - 38, Παλάσκας: 30, Μοσκόφ 1979: 259 επ.). Ωστόσο δεν έλλειψαν τα προβλήματα και συχνά η δυναμική των επενδύσεων εξουδετερωνόταν από την έλλειψη νομικής ασφάλειας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: έτσι, το 1860 η Κυβέρνηση του Αμπτούλ Μετζίτ έλαβε σειρά προστατευτικών μέτρων για την υποδομή της βιομηχανικής ανάπτυξης, αν και συχνά τα μέτρα αυτά αποδεικνύονταν αλυσιτελή.

Στο ευνοϊκό αυτό περιβάλλον αναπτύχθηκε γρήγορα η κλωστοϋφαντουργία σε βιομηχανικό επίπεδο σε όλη την Κεντρική Μακεδονία: οι κεφαλαιούχοι, που ίδρυσαν τα εργοστάσια αυτά, ήταν πλούσιοι ομογενείς καταγόμενοι κυρίως από τη Νάουσα, οι οποίοι είχαν μεγάλους εμπορικούς οίκους στο εξωτερικό (π.χ. Αίγυπτο, Βιέννη, Τεργέστη). Η οργάνωση των εργοστασίων αυτών οφειλόταν κυρίως στο λεγόμενο «Λευκό Άνθρακα», δηλαδή στη δωρεάν χρήση της κινητήριας δύναμης του νερού, καθώς και στα χαμηλά ημερομίσθια (10 γρόσια=2 δρχ.), στην πλούσια εγχώρια παραγωγή σε πρώτες ύλες (βαμβάκι από τις πεδιάδες Σερρών και Γιαννιτσών) και στο γεγονός της προϋπάρχουσας εμπειρίας από τη βιοτεχνία των σαγιακιών. Ο μηχανικός εξοπλισμός των εργοστασίων προερχόταν από την Αγγλία, χώρα πρωτοπόρο τόσο της βιομηχανικής επανάστασης, όσο και της υφαντουργίας, ενώ η παραγωγή καταναλωνόταν κυρίως στην Ευρωπαϊκή Τουρκία.

Η πρώτη πόλη της Μακεδονίας, όπου εμφανίστηκε η βιομηχανική αυτή κίνηση, ήταν η Νάουσα, όπου το 1874 λειτούργησε το πρώτο αξιόλογο εργοστάσιο: Πρόκειται για το βαμβακοκλωστήριο των συνεταίρων Λόγγου-Κύρτη-Τουρπάλη, το οποίο λόγω του πρωτοποριακού του χαρακτήρα, χρησίμευσε ως «Βιομηχανική Ακαδημία» κατά την περίφημη φράση του Ε. Στουγιαννάκη (Οικονόμου: 7) γιατί στο εργοστάσιο αυτό εξειδικεύτηκε πλήθος μηχανικών και εργατών, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν στις κατοπινές βιομηχανίες της Νάουσας και των άλλων πόλεων. Η μονάδα αυτή ξεκίνησε από έναν υδρόμυλο, όπου χρησιμοποιούνταν ευρωπαϊκές μηχανές συστήματος Millot. Στη συνέχεια επεκτάθηκε με νέα πτέρυγα, που περιείχε εκκοκιστήριο δάμβακος, κλωστήριο και, τέλος, υφαντήριο: την κινητήρια δύναμη παρείχε μια υδροτουρμπίνα 270 ίππων, αυστριακής κατασκευής, η οποία συνδεόταν με αγγλικής προέ-

λευσης μηχανήματα και 7.000 αδράχτια* απασχολούσε 270 εργάτες και επεξεργαζόταν 400.000 οκάδες βαμβάκι ετησίως.

Το 1891 από ομογενείς Ναουσαίους ιδρύθηκε το βαμβακοκλωστήριο «Μπίλη-Τσίση και Σία» με ιπποδύναμη 148 ίππων και 160 άτομα προσωπικό: τα μηχανήματα ήταν και εδώ αυστριακής και αγγλικής προέλευσης που επεξεργάζονταν ετησίως 300.000 οκάδες βαμβάκι. Το 1903 ιδρύθηκε το βαμβακοκλωστήριο των Υίων Α. και Κ. Γκούτα-Καράτζια, 500 ίππων, με 3.200 αδράχτια και προσωπικό 160 εργάτες. Το 1905 ιδρύθηκε το πρώτο ηλεκτροφύτιστο (με γεννήτρια 120 βολτ) εργοστάσιο των «Χατζηλαζάρου και Σία» (Ναουσαίων και Θεσσαλονικέων ομογενών Κεφαλαιούχων), το οποίο αρχικά ήταν υφαντουργείο, αλλά σύντομα επεκτάθηκε και σε εριοργείο (το πρώτο στην περιοχή), με ισχύ 300 ίππων, προσωπικό 150 εργάτες και πέντε τμήματα (πλεκτήριο, βαφείο, κλωσετήριο 1.000 αδραχτιών, υφαντήριο και φινιριστήριο): επρόκειτο για την πιο εξελιγμένη βιομηχανία της εποχής με παραγωγή 100.000 μέτρα μάλλινο ύφασμα, εφάμιλλης ποιότητας με τα αγγλικά κασμίρια (το εργοστάσιο αυτό έμεινε γνωστό με την ονομασία «ΕΡΙΑ»).

Την ίδια χρονιά (1905) κάνει την εμφάνισή του ένα όνομα που έμελλε να γράψει ιστορία στην ελληνική βιομηχανία, η οικογένεια Λαναρά.

Συγκεκριμένα, ιδρύθηκε το εριοργείο Λαναρά-Πεχλιδάνου ισχύς 75 ίππων, με 75 εργάτες και ετήσια παραγωγή 20.000 μέτρα μάλλινο ύφασμα. Το 1910 ιδρύθηκε το κλωστήριο των αδελφών Κ. Κοκκίνου και αδελφών Γ. Λαπαθίτσα. Επίσης στη Νάουσα την ίδια εποχή λειτουργούσαν τρεις μεγάλοι υδρόμυλοι (ο υδρόμυλος των Λόγγου-Κύρτη-Τουρπάλη, ήταν συστήματος Millot, ιπποδύναμης 100 ίππων με 15 εργάτες), τέσσερα σήσαμοτριβεία, δυο υδροπρίονα για οικοδομική ξυλεία, ένα μηχανουργείο και ένα κεραμοποιείο. Τέλος, στη Νάουσα υπήρχαν το καναβουργείο Επαμεινώνδα Κοκκίνου και Θρασύβουλου Τουρπάλη και το υφαντουργείο ΒΕΤΛΑΝΣ των Λαναρά-Καράτζια.

Έτσι, στις αρχές του 20ου αι. η Νάουσα αποτελούσε το πιο οργανωμένο βιομηχανικό Κέντρο σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Υπολογίζεται ότι στις αρχές του 20ου αι. το 50% της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής της περιοχής κάλυπτε η Νάουσα (15 βιομηχανίες με συνολική ιπποδύναμη 1500 ίππους), το 25% η Θεσσαλονίκη, το 20% η Έδεσσα (7 βιομηχανίες με ιπποδύναμη 1000 ίππους) και μόλις το 5% η Βέροια (3 βιομηχανίες με συνολική

ιπποδύναμη 700 ίππους). (Ζαρκάδα 1986: 38, Παλάσκας: 30-31, Νομαρχιακή Επιτροπή ΚΚΕ Πέλλας: 2, Καλογήρου-Νομικός).

Πολύ γρήγορα ιδρύθηκαν και άλλες βιομηχανικές μονάδες στις γειτονικές πόλεις της Μακεδονίας και κυρίως στην Έδεσσα και τη Βέροια.

Η Έδεσσα είχε όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να εξελιχθεί σε βιομηχανική πόλη για τα δεδομένα της εποχής εκείνης: Εκτός από την εμπειρία των κατοίκων λόγω της προϋπάρχουσας οικιακής βιοτεχνίας, υπήρχε και η δωρεά κίνηση, που πρόσφεραν οι υδατοπτώσεις. Έτσι τα πρώτα εργοστάσια της Έδεσσας κτίζονται κοντά στο χώρο των καταρρακτών, γιατί η τουρκική κυβέρνηση δεν επέτρεπε την παραγωγή και μεταφορά ηλεκτρικού ρεύματος μακριά από τους καταρράκτες· κάθε εργοστάσιο εκμεταλλευόταν τη δική του υδατόπτωση. Επίσης, στην εκβιομηχάνιση της Έδεσσας έδωσε μεγάλη ώθηση η σιδηροδρομική σύνδεση της πόλης με τη γραμμή Θεσσαλονίκης - Βεροίας - Νάουσας - Έδεσσας - Φλώρινας - Μοναστηρίου, που κατασκευάστηκε το 1892 (ενώ η Θεσσαλονίκη συνδεόταν σιδηροδρομικά με τα Σκόπια από το 1874 και με την υπόλοιπη Ευρώπη από το 1888) (Γούναρης 1988).

Το 1895 ιδρύθηκε η πρώτη βιομηχανική μονάδα στην Έδεσσα από τον Ναουσαίο Γρηγόριο Τσίτση με συμμετοχή των αδελφών Κ. Κοκκίνου, Γ. Κύρτη Νικ. Πλατσούκα, Πέτρου Σεφερτζή και Γρηγ. Λόγγου. Το νηματοουργείο Τσίτση παρήγαγε 2.000 μέτρα χονδρό, δαμδακερό ύφασμα την ημέρα και χρησιμοποιούσε 550 τόννους νήματα το χρόνο· το εργοστάσιο αυτό εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο νηματοουργείο όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά όλης της Ανατολής. Το 1912 συνενώθηκε με το νηματοουργείο Λόγγου-Τουρπάλη της Νάουσας (1874) και σχηματίζεται η εμπορική εταιρεία «Γρηγ. Τσίτση και Σία - Λόγγου και Τουρπάλη», η οποία ήταν κολοσσός για τα δεδομένα της εποχής, δεδομένου ότι η παραγωγή των δυο εργοστασίων υπερέβαινε το μισό της παραγωγής όλων των άλλων νηματοουργείων Βέροιας, Νάουσας και Έδεσσας, ενώ απασχολούσε 350-500 εργάτες και την περίοδο της ακμής του (μεσοπόλεμος) 700 εργάτες.

Το 1907 ιδρύθηκε στον κάμπο της Έδεσσας («Λόγγος»), σε απόσταση 800 μέτρων περίπου από το σημερινό πάρκο των καταρρακτών, νέο δαμδακωκλωστήριο από τους Ηρακλή Χατζηδημούλα, Ιωάννη Χατζηνίκου, αδελφούς Λάππα και Αναστ. Βασδάρη αρκετά αργότερα, ίσως το 1926, οι ίδιοι επιχειρηματίες ίδρυσαν νέο κλωστοϋφαντουργείο ακριδώς

δίπλα στο πάρκο των καταρρακτών (τότε νεκροταφεία). Τα δυο αυτά εργοστάσια απετέλεσαν μια επιχείρηση με την επωνυμία «Ένωσις Βιομηχανικών Επιχειρήσεων ΕΣΤΙΑ Α.Ε.», όπου το νηματοουργείο του κάμπου ήταν γνωστό ως «Κάτω Εστία» και το κλωστοϋφαντουργείο της πόλης ως «Άνω Εστία». Το πρώτο εργοστάσιο λειτουργούσε με υδατόπτωση (και από το 1967 με ηλεκτρικό ρεύμα), ενώ η «Άνω Εστία» λειτουργούσε με ρεύμα, που παρήγαγε από την υδατόπτωση η «Κάτω Εστία». Και τα δυο εργοστάσια απασχολούσαν 300 εργάτες (Μίντσης 1992: 43-46).

Το 1908-1909 ιδρύθηκε το περίφημο Καναβουργείο της Έδεσσας από την Εταιρεία «Τόσκα και Σία, τον Ν. Μανταλάκη, τους αδελφούς Ζηκοπούλου, τον Ισμαήλ Τσίπα, τον Ευάγγελο Χατζητρίπκου, τον Φιλώτα Χατζηαγγέλου, τον Γρηγόριο Χατζηαντωνίου, τον Σίλβεστρο Μπατζιλόγλου και άλλους μικρότερους μετόχους. Το 1912, λόγω της απειρίας των μετόχων, ανατίθεται η οργάνωση της επιχείρησης στον γνωστό Ναουσαίο βιομήχανο Ηρακλή Χατζηδημούλα (της «Εστίας Α.Ε.») και μετονομάζεται σε εταιρεία «Ηρακλή Χατζηδημούλα και Σία Α.Ε.», τα κεφάλαια της εταιρείας ανέρχονται σε 20.000 λίρες Τουρκίας και η λειτουργία του καναβουργείου στο μονοπάτι του «Μεγάλου Γκρεμού» αρχίζει το 1913. Χρησιμοποιήθηκε υδατόπτωση ως κινητήρια δύναμη (200 ίπποι) και απασχολούνταν 100 εργάτες, που παρήγαγαν καθημερινά 1.200 κιλά σπάγγο και σχοινιά. Ως πρώτη ύλη για τα σχοινιά χρησιμοποιούνταν το ινδικό κανάδι, που έφερναν από την περιοχή Μπενάρες της Ινδίας, ενώ για τους σπάγγους αρχικά σερβικό κανάδι και αργότερα εγχώριο από την πεδιάδα των Γιαννιτών. Οι αδελφοί Τόσκα, οι οποίοι ήταν έμποροι σχοινιών, εξασφάλιζαν την πελατεία κατανάλωσης της παραγωγής, ενώ η έδρα του κεντρικού εμπορικού τμήματος της επιχείρησης δρισκόταν στη Θεσσαλονίκη (Λέοντος Σοφού 7)· τα χονδρά σχοινιά καταναλώνονταν στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και κυρίως στην Κρήτη, ενώ οι λεπτοί σπάγγοι στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη χρησιμοποιούμενοι στα καπνά. Η ακμή του εργοστασίου αυτού τοποθετείται το διάστημα 1928-1940, οπότε απασχολούσε 150 εργάτες. Πρέπει μάλιστα, να τονισθεί ότι τα Καναβουργεία της Νάουσας και της Έδεσσας, είχαν σχεδόν το μονοπώλιο στην Ελλάδα, δεδομένου ότι ένα ανάλογο εργοστάσιο στην Κέρκυρα είχε πολύ περιορισμένες παραγωγικές δυνατότητες, ενώ το δεύτερο Καναβουργείο της Έδεσσας, των αδελφών Αποστόλου και Σπυριδωνί-

δη, ουσιαστικά δεν λειτούργησε λόγω έλλειψης κα-
τάλληλων μηχανημάτων.

Η Βέροια ακολούθησε τις δυο γειτονικές της πό-
λεις με αρκετή όμως διαφορά δυναμικού: Το 1902
ιδρύθηκε το υφαντουργείο «Βέρμιον», ιπποδύναμης
220 ίππων, με 7.000 αδράχτια και προσωπικό 300
εργατών, το οποίο αργότερα έγινε εργοστάσιο ηλεκ-
τροπαραγωγής και μετά τον πόλεμο το απαλλοτριώ-
σε η Δ.Ε.Η. Τον επόμενο χρόνο (1903), ιδρύθηκε
το θαμβασκοκλωστήριο των αδελφών Χατζηνικολάκη
με ιπποδύναμη 135 ίππων, 3.400 αδράχτια και προ-
σωπικό 250 άτομα. Επίσης, στη Βέροια λειτουργού-
σαν το υφαντουργείο Καμπίτογλου, δυο μεγάλοι υ-
δροκίνητοι μύλοι τύπου Millot, 100 και 50 ίππων
αντίστοιχα (Παλάσκας: 34).

Με την ενσωμάτωση της Μακεδονίας στο ελεύ-
θερο ελληνικό κράτος το 1912 η ακμαία βιομηχα-
νία υφαντουργίας υπέστη ισχυρό κλυδωνισμό, αφε-
νός μεν επειδή αυτόματα περιορίσθηκε η αγορά των
παραγομένων προϊόντων μέσα στα στενά όρια της
Ελλάδας (ενώ προηγουμένως κάλυπτε όλα τα τουρ-
κοκρατούμενα Βαλκάνια) και αφετέρου επειδή έπρε-
πε η υπάρχουσα βιομηχανία να προσαρμοσθεί στις
συνθήκες αγοράς, νομοθεσίας και φορολογίας της ε-
λεύθερης Ελλάδας. Τον κλυδωνισμό αυτό επακολου-
θεί μια ανακατανομή: Ενώ επί τουρκοκρατίας η Νά-
ουσα ήταν η πρώτη σε βιομηχανικά μεγέθη πόλη της
Μακεδονίας, μετά το 1912 και σε όλη την περίοδο
του μεσοπολέμου πρωτεύοντα οικονομικό ρόλο στη
βιομηχανία όλης της περιοχής έπαιξε η Έδεσσα,
Έτσι, το 1940 σε συνολικό πληθυσμό 12.994 κα-
τοίκων η Έδεσσα είχε 2.500-3.000 βιομηχανικούς
εργάτες, ενώ ιδρύονται υποκαταστήματα πολλών
τραπεζών.

Την εμπόλεμη δεκαετία 1912-1922 η βιομηχα-
νία υφάσματος της Κεντρικής Μακεδονίας υπέστη
και άλλο ισχυρό κλονισμό, είναι δε χαρακτηριστικό
ότι οι δασμοί στο εμπόριο με τη Νότια Ελλάδα εξα-
κολουθούν να υπάρχουν μέχρι το 1914. Ωστόσο, η
εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στη Μα-
κεδονία μετά το 1922 έδωσε νέα ώθηση στην υφαν-
τουργία, γιατί τα εργοστάσια εφοδιάσθηκαν με ά-
φθονο, φθινό και κυρίως (ειδικευμένο;) εργατικό δυ-
ναμικό· παράλληλα, αναπτύχθηκε και μιζά άλλη βιοτε-
χνία, της ταπητουργίας, στην οποία είχαν παράδο-
ση αιώνων οι Μικρασιάτες, ενώ τονώθηκε ιδιαίτερα
ο κλάδος της σιροτροφίας, με αποτέλεσμα ειδικά
η Έδεσσα να γίνει η δεύτερη σε παραγωγή μετα-
ξίου πόλη της χώρας μετά το Ξουφλί.

Η βιομηχανική ακμή της τουρκοκρατούμενης Μα-

κεδονίας είναι φυσικό ότι είχε τεράστιες κοινωνικές
συνέπειες, οι οποίες δεν έχουν ερευνηθεί πλήρως, κυ-
ρίως γιατί δεν υπάρχουν στατιστικά δεδομένα. Πάν-
τως, είναι βέβαιο ότι η βιομηχανική αυτή μετεξέλι-
ξη της παραδοσιακά αγροτικής και κλειστής κοινω-
νίας της Μακεδονικής ενδοχώρας δημιούργησε ένα
νέο Κοινωνικό πρότυπο: Η ακίνητη πατριαρχική κοι-
νωνία άρχισε να μετασχηματίζεται, ενώ οι νέες ιδέ-
ες, που τότε κυκλοφορούσαν στην Ευρώπη (π.χ. φε-
μινισμός, σοσιαλισμός), άρχισαν να έχουν απήχηση
και στη Μακεδονία (Παλάσκας: 34). Η ανάγκη για
εργατικά χέρια οδήγησε τη γυναίκα στην παραγω-
γή, εξέλιξη που οδήγησε πολύ αργότερα (μόλις τη
μεταπολεμική εποχή) στη νομική ισότητα των δυο
φύλων. Παράλληλα, η εργατική τάξη που δημιουρ-
γήθηκε πολύ σύντομα διεκδίκησε δυναμικά τα δικαι-
ώματά της: Αναφέρεται ήδη το 1905 μεγάλη απερ-
γία των κλωστούφαντουργών στην Κωνσταντινούπο-
λη, τη Θεσσαλονίκη, την Έδεσσα και την Ξάνθη, ε-
νώ νέες απεργιακές κινητοποιήσεις σημειώθηκαν την
περίοδο 1909-1910 στη Θεσσαλονίκη με 800 απερ-
γούς, την Έδεσσα και άλλες πόλεις της Μακεδονί-
ας (Μοσκόφ 1978:171, 168, 1979:355, Νομαρχ-
ακή Επιτροπή ΚΚΕ-ΚΝΕ Πέλλας:5).

Τέλος, η εκβιομηχάνιση της Μακεδονίας προκά-
λεσε γρήγορο εκσυγχρονισμό των Κεντρομακεδони-
κών πόλεων, όπως φαίνεται από τις πλούσιες κατώ-
κίες αστών βιομηχάνων και εμπόρων του τέλους του
19ου και των αρχών του 20ου αι., καθώς και από
την ηλεκτροδότηση των πόλεων αυτών αρχικά με ρεύ-
μα που παρήγαγαν τα εργοστάσια για δική τους
χρήση. Για παράδειγμα η Έδεσσα: ηλεκτροδοτεί-
ται από τις αρχές του 1919. Χαρακτηριστικό, μάλ-
ιστα, δείγμα της μεγάλης δύναμης των βιομηχάνων
της Έδεσσας είναι το γεγονός ότι πέτυχαν δικαστι-
κά να διατηρήσουν τις υδατοπτώσεις για δικό τους
όφελος, όταν ο Δήμος επιχείρησε το 1934 να απαλ-
λοτριώσει τις υδατοπτώσεις των εργοστασίων Τσί-
στη και Εστία, για να θέσει σε λειτουργία και δεύ-
τερη γεννήτρια για την ηλεκτροδότηση της πόλης.
Επίσης, στη Βέροια μέλη της οικογένειας Λαναρά
ίδρυσαν το προαναφερθέν εργοστάσιο ηλεκτροπαρα-
γωγής «Βέρμιον», το οποίο απαλλοτριώσε η Δ.Ε.Η.
γύρω στα 1954 (Μίντσης 1993:46).

Παρατηρείται ότι η βιομηχανική εποχή της Μα-
κεδονίας συνέπεσε χρονικά με μια πολύ κρίσιμη πε-
ρίοδο για την ιστορία όλων των Βαλκανίων, την πε-
ρίοδο του ελληνοβουλγαρικού ανταγωνισμού με επί-
κεντρο πάντα την ίδια τη Μακεδονία (ο ανταγωνι-

❖ Συνέχεια στην σελίδα 122

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

1894 - 1994: Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ

Α' Παπαντή - Η Γειτονιά - Οι Γείτονες

Ο ναός της Παπαντής που ιδρύθηκε το 1894 με δαπάνη του Δ. Δ. Λόγγου και αφιερώθηκε μαζί με τον περίβολό του στην Φιλόπτωχο Αδελφότητα, σύμφωνα με την Κτιτορική επιγραφή τη χαράγμένη σε μαρμάρινη πλάκα και τοποθετημένη πάνω από τη θόρεια είσοδο, συμπληρώνει εφέτος τα πρώτα εκατό χρόνια του.

Εκατό χρόνια, ένας ολόκληρος αιώνας γεμάτος από κοσμοϊστορικά ή σημαντικά μόνο για τα Βαλ-

Του Θωμά Γαβριλίδη

κάνια γεγονότα: Τέλη Τουρκοκρατίας, Μακεδονικός Αγώνας, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Απελευθέρωση Μακεδονίας, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική Εκστρατία και Καταστροφή - Ανταλλαγή Πληθυσμών, Προσφυγιά, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Γερμανική Κατοχή, Εθνική Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος...

Όλα αυτά τα γεγονότα πέρασαν μέσα από την Παπαντή και τους ανθρώπους της γειτονιάς της, τους Ναουσαίους, αλλά και τους άλλους Έλληνες που βρέθηκαν κοντά της και ζήτησαν προστασία της.

Η Παπαντή, που είδε τη φωτιά να καίει σπίτια της γειτονιάς της και τους ανθρώπους της να συγκεντρώνονται ως μελοθάνατοι από τους Γερμανούς στο «Νέο δρόμο», «στο Τζαμί», όπως λεγόταν τότε η περιοχή, όπου τώρα είναι το Εργατικό Κέντρο, και άκουσε τα σφυρίγματα των βλημάτων και λαβώθηκε στον εμφύλιο πόλεμο από έναν όλμο στο δυτικό της τοίχο άντεξε, και σήμερα φαίνεται ακόμη πιο νέα, απ' όσο τη βλέπαμε στα παιδικά μας χρόνια, χάρη στην αγάπη όλων των Ναουσαίων και στις αδιάκοπες φροντίδες των Επιτρόπων της.

Αν όμως δεν άλλαξε ο ναός της Παπαντής, δεν συνέβη το ίδιο και με τον περίβολο και τη γειτονιά της που δεν είναι πια όπως ήταν τότε. Έφυ-

Η Εκκλησία της Υπαπαντής

γε η καγκελόπορτα και ο τοίχος με τα κάγκελα και τις αναρριχόμενες τριανταφυλλίες, που τις προστάτευε η ακούραστη Μικρασιάτισσα «Καλογριά», η κυρα - Ζωή, κατεδαφίστηκαν: τα κελλιά, κατοικίες προσφύγων και άστεγων, μέσα και έξω από τη νότια αυλόπορτα, που κι αυτή δεν υπάρχει πια, όπως και ο παραδεισένιος κήπος με το μνημα του Δημητρίου Δ. Λόγγου στα βορειοανατολικά, κοντά στην κόγχη του Ιερού και γλύτωσε μόνο το σπίτι «της Καλογριάς» δίπλα στο καμπαναριό (κτίσμα του 1915).

Τα παλιά σπίτια της γειτονιάς της Παπαντής, τα περισσότερα, αντέχουν ακόμα, αλλά ανάμεσά τους χτίστηκαν και νέα, στη θέση εκείνων που είχαν καεί στην κατοχή, και στο μεγάλο μπαξέ - οικόπεδο του μύλου του «μπαρμπα Κώστα του Βαϊδενρλή», του θαυμαστή του θρυλικού ήρωα Τσακιτζή, και στο «Λόγγο», στο μακρόστενο ακαλλιέργητο οικόπεδο με την κρυψάνα κάτω από την κοίτη του μεγάλου ανοιχτού τεχνητού αγωγού, που εφοδίαζε με νερό της Αράπιτσας όλα τα αυλάκια της Νάουσας, που απλωνόταν πέρα από τη θόρεια όχθη του ποταμού.

Η γειτονιά μου η Παπαντή μπορώ να πω ότι δεν άλλαξε πολύ ούτε από τα νέα σπίτια που είναι διώροφα ή τριώροφα (εξαίρεση μια πολυκα-

τοικία που αποτελεί παραφωνία) ούτε από το ναό των Αγίων Πάντων που χτίστηκε από τους Παλαιολογιότες πλάι στο θάραθρο του μεγάλου καταρράχτη. Η μερική αυτή ανανέωση ήταν αναπόφευκτη και ευτυχώς δεν υπήρξε σαρωτική. Αν όμως ο χρόνος σεβάστηκε τα χτίσματα δεν έκανε το ίδιο και στους ανθρώπους. Έφυγαν, μετοίκησαν «στον Αγία-Θανάση» όλοι οι παλιοί αγαπημένοι (γιαγιάδες, μανάδες, γείτονες και γειτόνισσες) «Τούτη η γη που την πατούμε όλοι μέσα θε να μπούμε...».

Β' Το μνήμα του Κτίτορα

Όπως έγραψα πιο πάνω δίπλα στο ναό, στη βορειοανατολική του γωνία, υπάρχει ο τάφος του Κτίτορα (Ιδρυτή) του ναού, του Δημητρίου Δ. Λόγγου (ή Λόγκου), ο οποίος σύμφωνα με την επιγραφή της μαρμάρινης ταφόπλακας γεννήθηκε στη Νάουσα στις 12 Δεκεμβρίου 1832 και απεβίωσε στις 26 Δεκεμβρίου του 1896 (64 ετών).

Πίσω από τον καλοφτιαγμένο σταυρό, με το ανάγλυφο αγγελούδι μέσα σε εγκόλπιο, του Δημητρίου Δ. Λόγγου είναι ένας άλλος σταυρός πιο μεγάλος και πιο αρχαϊκής μορφής θα έλεγα με την εξής επιγραφή «Χριστόδουλος Δ. Λόγγος γεννηθείς μεν τω 1857 αποθανών δε τω 1880 Φεβρουαρίου 29 Νάουσα». Ο Χριστόδουλος ήταν όπως φαίνεται γιος του Δημητρίου και πέθανε πολύ νέος, 23 ετών περίπου, το δίσεκτο έτος 1880.

Γ' Μιά παράδοση για την Παπαντή

Μια παράδοση, που πέρασε από τη μακαρίτισσα Λισαβούδα Γκόγκλια, παλιά γειτόνισσα και αδελφική φίλη της μάνας μου, στα παιδιά της κι από κάποιο απ' αυτά στον Επίτροπο της Παπαντής κ. Γιάννη Μπίλη κι απ' αυτόν σε μένα, λέει τα εξής:

«Στα παλιά τα χρόνια, πριν χαλάσουν οι Τούρκοι τη Νιάουστα (τον Απρίλιο του 1822) εδώ που είναι τώρα η εκκλησιά της Παπαντής, που την έχτισεν ο Λόγγος, ήταν ένα μικρό παρεκκλήσι με γύρω-γύρω κελλιά σαν μοναστήρι, που ήταν κι αυτό της Παπαντής, μεγάλη η Χάρη της!

Το παλιό αυτό παρεκκλήσι της Παπαντής μαζί με τα κελλιά του γλύτωσεν από το χαλασμό και, όταν ήρθαν οι Τούρκοι το έπιασαν, έκαψαν στα κελλιά και δεν άφησαν τους Έλληνες να έρχονται να προσκυνούν και να ανάβουν κεριά.

Όμως η Παπαντή, μεγάλη η Χάρη της έκανε το θαύμα της. Αρχισαν να χάνονται τα μικρά

Τουρκόπουλα από τη γειτονιά και πήγαιναν και τα εύρισκαν από τα κλάματα μέσα στην Αράπιτσα.

Στην αρχή οι Τούρκοι υποψιάστηκαν τους Έλληνες και παραφύλαξαν για να τους πιάσουν, αλλά τι να δουν; Μπροστά από τα μάτια τους είδαν ένα απ' τα μικρά τους να σηκώνεται στον αέρα, σαν να το άρπαξεν κανένας αόρατος αετός, και να πετάει κατά την Αράπιτσα... Κατατρόμαξαν, μάζεψαν τα συμπράγκαλά τους και έφυγαν από την Παπαντή. Τότε γύρισαν στην Παπαντή πάλι οι Έλληνες και έκαναν την καινούργια εκκλησιά πιο μεγάλη για να την ευχαριστήσουν, που βοηθάει όλους τους Χριστιανούς και προπάντων όσες γυναίκες θέλουν να κάνουν παιδιά και δεν μπορούν.

Αμέτρητες είναι οι γυναίκες που, αφού περίμεναν κάμποσα χρόνια να κάνουν παιδί και δεν έκαναν, πήγαιναν (και πηγαίνουν) στην Παπαντή και τάζονταν να ανάβουν σαράντα κεριά από ένα την πάσαν ημέραν και, όταν έκαναν το τάμα τους, γίνονταν (και γίνεται) το θαύμα. Γι' αυτό όλη η Νιάουστα κάθε χρόνο στο Πανηγύρι της Παπαντής (2 Φεβρουαρίου) έρχεται εδώ να προσκυνήσει.

Δ' Η Αγία Τράπεζα της Παπαντής

Από την παλιά εκκλησιά της Παπαντής έμεινε στη θέση της, μόνο η Αγία Τράπεζα, που αποτελείται από τμήμα αρχαίου ελληνικού πώρινου κιονα με ραβδώσεις, μαρτυρία, κατά πάσα πιθανότητα, ότι στον τόπο αυτό και πριν να λατρεύουν οι Έλληνες το Χριστό λάτρευσαν κάποιον από τους θεούς του Ολύμπου.

Από εκείνο το αρχαίο ιερό ίσως να είναι και δυο θάσεις μαρμάρινες που περισσότερο μοιάζουν με κιονόκρανα απροσδιόριστου ρυθμού, μάλλον ρωμαϊκής εποχής και δυο ή τρεις μαρμαρίνοι αράβδωτοι σπόνδυλοι κιόνων. Πάνω σ' έναν απ' αυτούς, που βρίσκεται μπροστά στο νάρθηκα, τοποθετήθηκε τώρα τελευταία ο πέτρινος χερόμυλος της Παπαντής, που είναι οπωσδήποτε ένα από τα θαυμάσια παλιά «εργαλεία» που διασώθηκαν.

Με την άποψη, ότι στην περιοχή της Παπαντής πρέπει να υπήρχε αρχαίο ελληνικό ιερό, συνηγορεί οπωσδήποτε και η μοναδικότητα του τοπίου, που οφείλεται προπάντων στην παρουσία του μεγάλου καταρράχτη, φυσικού μνημείου εξαιρετικής ομορφιάς, που δεν είναι δυνατό να μην το πρόσεξαν οι αρχαίοι Μακεδόνες, οι οποίοι ως γνήσιοι Έλληνες λάτρευσαν την ομορφιά και θεοποιούσαν

όλα τα στοιχεία της φύσης. Είναι εντελώς απίθανο να μην επισκέφτηκε την περιοχή του μεγάλου καταρράχτη της Αράπιτσας, που τότε ίσως να ονομαζόταν Όλγανος ή Ξάνθος, ο Αριστοτέλης και ο Αλέξανδρος, όταν ζούσαν στο Νυμφαίο της Μιέζας και έκαναν περιοδείες για τη μελέτη της πανίδας και της χλωρίδας ή κυνηγούσαν στους πλούσιους κυνηγότοπους του Βερμίου (4ος αι. π.Χ.).

Αν λάβουμε υπόψη μας το πάθος του Μ. Αλεξάνδρου να κολυμπάει στα κρύα νερά των ποταμών που συναντούσε στο δρόμο του, τότε οπωσδήποτε μπορούμε να τον δούμε με τα μάτια της φαντασίας μας να απολαμβάνει το κολύμπι στα γάργαρα νερά της Αράπιτσας (ιεράς πίσας = ιερής πηγής).

Αλήθεια δεν είναι καιρός να στηθεί και στη Νάουσα ένα άγαλμα του Μ. Αλεξάνδρου, ένα ωραίο αντίγραφο σε μεγέθυνση του αρχαίου αγάλματος του Αλεξάνδρου - Πανός και μάλιστα στην περιοχή Στουμπάνου η οποία δεν αποκλείεται να οφείλει το όνομά της σε ιερό του αγαπημένου στους Μακεδόνες θεού Πανός;

Ε' Ναός - Τοιχογραφίες - Ενεπίγραφες εικόνες

Ο Ιερός Ναός της Υπαπαντής του Χριστού της Νάουσας έχει πολλά στοιχεία από την αρχιτεκτονική των αρχαίων μακεδονικών τάφων, με τους οποίους μοιάζει πολύ, εσωτερικά θέβαια, και προπάντων με κείνου της Βεργίνας τον αποκαλούμενο «της Ευρυδίκης». Είναι μονόχωρος με θολωτή, εσωτερικά, οροφή και είναι χτισμένος βασικά με ντόπια πουρόπετρα. Για να μπει στον κυρίως ναό από τη θόρεια είσοδο, όπου και ο νάρθηκας, κατεβαίνεις επτά σκαλοπάτια και πέντε από τη δυτική που σπάνια ανοίγει.

Έχει μικρό γυναικωνίτη, χαρακτηριστικό γνώρισμα των χριστιανικών ναών και ο νότιος τοίχος του εξωτερικά υποστηρίζεται από αντερείσματα.

Στο κέντρο της θολωτής οροφής υπάρχει η μορφή του Παντοκράτορα μέσα σε κύκλο και στο σημείο της οροφής, που βρίσκεται πάνω από την Αγία Τράπεζα, μέσα σε εξακτινο αστέρι είναι ζωγραφισμένο το μάτι του Θεού με την επιγραφή Ο Ω Ν (= ο Υπάρχων).

Οι τοίχοι του ναού είναι λευκοί, εσωτερικά. Αγιογραφημένη είναι μόνο η κόγχη του Ιερού όπου υπάρχει η μορφή της Θεοτόκου, της Πλατυτέρας των Ουρανών, και η κόγχη της Πρόθεσης (θόρεια) όπου υπάρχει η μορφή του Ιησού Χριστού

Το καμπαναριό της εκκλησίας

Προσευχόμενου.

Το τέμπλο είναι απλό και λιτό. Εκτός από την Ωραία Πύλη έχει μόνο μια πλάγια είσοδο, την αριστερή, γι' αυτό και έχει τρεις μεγάλες εικόνες δυο δεξιά (όπως θλέπουμε) από Ωραία Πύλη και μια αριστερά. Η πλάγια είσοδος δεν είναι ακόμη ζωγραφισμένη. Η θέση των εικόνων είναι η συνηθισμένη στους περισσότερους ορθόδοξους ναούς. Αριστερά βρίσκεται η μορφή της Θεοτόκου και δεξιά οι μορφές του Χριστού και του Προδρόμου Κάτω και μπροστά από τις μεγάλες εικόνες του τέμπλου υπάρχουν και οι αντίστοιχες μικρές προσκυνηματικές, όπως και πάνω από αυτές η «ζωφόρος» αποτελούμενη από μικρές εικόνες στη σειρά, και στην κορυφή του τέμπλου, σαν αέτωμα, η σκηνή της Σταύρωσης.

Οι τρεις μεγάλες εικόνες του τέμπλου και η εικόνα του Ευαγγελισμού, που είναι τοποθετημένη στο θόρειο τοίχο, δίπλα στην αριστερή πλάγια είσοδο του Ιερού, πρέπει να είναι του ίδιου ζωγράφου, του Μητάκου Χατζή - Σταματίου. Οι εικόνες του Χριστού και της Παναγίας ζωγραφίστηκαν το 1890, ενώ του Προδρόμου και του Ευαγγελισμού το 1891 στη Θεσσαλονίκη.

Απέναντι από την εικόνα του Ευαγγελισμού,

στο νότιο τοίχο εκτός από τη μεγάλη εικόνα της Υπαπαντής, που είναι έργο του κορυφαίου Ναουσαίου ζωγράφου Χριστοδούλου Ματθαίου του έτους 1885, υπάρχουν και άλλες δυο μικρότερες από τις οποίες η μια υπογράφεται από τον ζωγράφο Δημήτριο Ε. εκ Σαμαρίνης στις 20 Μαρτίου... (το έτος δυστυχώς είναι δυσανάγνωστο) και η άλλη, που είναι σχεδόν ολόκληρη σκεπασμένη από φύλλο αργύρου ή επαργυρωμένο, έχει μόνο την ημερομηνία της διακόσμησης (αυτή φαίνεται) χαραγμένη «1894 Απριλίου πρώτη (;)».

Από τις εικόνες των οποίων είδα τις επιγραφές και τις χρονολογίες μόνο η προαναφερθείσα της Υπαπαντής και μια του Αγίου Νικολάου, που είναι αναρτημένη στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα έχουν ως χρονολογία το 1894, είναι δηλαδή συγχρονισμένες του ναού.

Ας σημειωθεί ότι η εικόνα του Αγίου Νικολάου που προαναφέρθηκε προσφέρθηκε σύμφωνα με επιγραφή της, από τον Γρηγόριο Χ' Δ' Λόγγου.

Στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα της Παπαν-

Η κυρά Ζωή και η Σεβαστή

τής υπάρχει και μια κεντημένη εικόνα Υπαπαντής, προσφορά της... Ν. Χριστίδου 1908 (;), μια άλλη των Αγίων Μαρίας και Θεοφάνους που υπογράφεται από το ζωγράφο Μ. Σ. Γεντισιώτη το 1898 (τα αρχικά είναι δυσανάγνωστα) και μια της Αγίας Τριάδας την οποία αφιέρωσαν το 1907 τρεις παπαδιές μαζί με άλλες ένδεκα ευλαδικές Ναουσαίες, των οποίων αξίζει να μνημονεύσουμε τα ονόματα, που είναι τα εξής: πρεσβυτέρα παπά Αν(αστασίου), πρεσβυτέρα παπά Ν(ικολάου), πρεσβυτέρα παπά Κ(ωνσταντίνου), αυτή είναι η πρώτη στη σειρά, Μαριγώ, Λιμονιά, ελένη, Κατερίνη, Ρίνα, Βελίκω, Θεανώ, Θεοφανή, Μαριγώ, Φανή, Ελένη (τα ονόματα παρουσιάζονται ορθογραφημένα).

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να σημειώσουμε ότι η Ωραία Πλη του Ιερού φέρει την μορφή του Χριστού ως Μεγίστου Αρχιερέως και Βασιλέως των Βασιλέων με την επιγραφή «Δαπάναις των κυρίων Νικολάου Πανά, Κωνσταντίνου Δημητρίου και Ιωάννου. Δια χειρός του Ιωάννου Κ. Πεσλή, Εν Κοζάνη 1905 Μαΐου 20».

Από τις άλλες εικόνες, που φυλάγονται στο ναό της Υπαπαντής, χάρη στην ευγένεια των Επιτρόπων, που έτυχε να τους συναντήσω εκεί σε πρόσφατο προσκύνημα, ενδιαφέρουσες επιγραφές έχουν μια της Αγίας Βαρβάρας «έργον Χαραλάμπου Αδάμου Γόγου Βεροιαίου 1906 Μαΐου 25) και μια του Αγίου Σπυριδωνά που είναι προσφορά αρκετών οικογενειών όπως των: Ελένης προσκυνητριάς μετά τέκνων... Νικολάου, συμβίας και τέκνων, Ιωάννου Αντωνίου, συμβίας και τέκνων, (κάποιες άλλες είναι δυσανάγνωστες).

Η τελευταία αυτή εικόνα μου θύμισε το πανηγύρι της Παπαντής, τότε που η εκκλησιά γέμιζε από λειτουργίες των ευσεβών Ναουσαίων και μεις τα παιδιά της γειτονιάς προθυμοποιούμασταν να βοηθάμε γράφοντας τα ονόματα των προσφερόντων σε φύλλα τετραδίου με τη σειρά ως εξής: Σταμάτη συμβίας και τέκνων (όλοι ζωντανοί) ή Ελπίδας και τέκνων (δεν ζούσε ο σύζυγος).

Δεν θα ξεχάσω το γέλιο (κάτω από τα μουστάκια-είμασταν παιδιά του Δημοτικού) που κάναμε, όταν κάποια πολύ γνωστή τότε μεγαλοκοπέλλα μας είπε να γράψουμε «Σούδας... συμβίας και τέκνων...».

Στ' Οι άλλες εκκλησίες και εξωκκλήσια της Νάουσας

Ας σημειωθεί ότι εκτός από την εκκλησιά της Υπαπαντής του Χριστού, για την οποία γράψαμε, «τη μέσα Παπαντή» υπάρχει και το εξωκκλήσι της Παπαντής, παλιό μοναστήρι, που βρίσκεται πάνω στο Βέρμιο, «η έξω Παπαντή». Συμβαίνει δηλαδή και με την Παπαντή αυτό που βλέπουμε και στον «Αγιά-Σωτήρη», που έχει εκκλησιά «μέσα και έξω», την Αγία Τριάδα, την Παναγία (η έξω λέγεται Παναγιωπούλα. Ζωοδόχος Πηγή) τον Τίμιο Πρόδρομο¹¹ (μέσα υπάρχει ο μεγάλος και ο μικρός και έξω το πολύ γνωστό παλιό μοναστήρι που τώρα θα ξαναλειτούργησει).

Δυο ναούς (και δυο εξωκκλήσια) έχει και ο Προφήτης Ηλίας¹³. Ο πιο κοντινός λέγεται «Αη - Λιάς», αλλά και ο «Άγιος Νικόλαος¹⁴ που εκτός από τον περίφημο, τον «επάνω» κοντά

στην μεγάλη πηγή «την Ιερά Πίσσα» κατά τη γνώμη του γράφοντα, υπάρχει και «ο κάτω», έξω από τον Κοπανό, κοντά σε μικρή πηγή - Αγίασμα, πολύ αγαπημένος τόπος εκδρομών για τους μαθητές του Γυμνασίου Νάουσας στα μαθητικά μας χρόνια, τω καιρώ εκείνω...

Συνολικά η Νάουσα έχει τριάντα μια εκκλησίες και εξωκκλήσια, χωρίς τον Κάτω Άγιο Νικόλαο που ανήκει στον Κοπανό (περιοχή αρχαίας Μιέζας). Οι άλλοι ναοί και τα ξωκκλήσια είναι: Άγιος Γεώργιος¹⁵, Αγ. Δημήτριος¹⁶, Αγ. Μηνάς¹⁷, Αγ. Θεοφάνης¹⁸, Ευαγγελίστρια²⁰ (παλιά και νέα), Αγ. Παρασκευή²¹, Αγ. Αθανάσιος²² (μνήματα), Άγιος Θεολόγος²³, Άγιος Ταξιάρχης²⁴, Άγιοι Πάντες²⁵, Άγιος Παντελεήμων²⁶, Άγιος Νικόλαος (Κοιμητηρίου)²⁷, Γηροκομείου Υπαπαντή του Κυρίου²⁸, Νοσοκομείου Αγία Τριάς²⁹, Μεταμόρφωση (Πουρέγκα)³⁰, Άνω Σέλι Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης³¹.

Ας μνημονευθούν και τα προσκυνητάρια της Παναγίας του Γκέγκα και των Αγίων Θεοδώρων στο Σπήλαιο.

Ζ' Σαν τα ψηλά θουνά

Ας με συγχωρήσουν οι φίλοι οι αγνώστες αν έγραψα περισσότερα απ' όσα θα περίμεναν για την «Παπαντίσα» ή «Παπαντούλα» μας, όπως την αποκαλούσαν οι γιαγιάδες κι οι μανάδες μας, αλλά πώς να μην παρασυρθείς από τις αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, που ένα πολύ μεγάλο μέρος τους δεν έχει νόημα χωρίς την Παπαντή, είτε το όνομα αυτό σημαίνει την εκκλησία, είτε τη γειτονιά;

Η Παπαντίσα μας, λοιπόν έγινε εκατό χρόνων. Της ευχόμαστε να ζήσει σαν τα ψηλά θουνά και να προστατεύει όλους εκείνους που την αγαπούν και τη φροντίζουν και προπάντων τη γειτονιά της και την πόλη της.

Η Βιομηχανική Ανάπτυξη της Νάουσας

* Συνέχεια από την σελίδα 117

αμός αυτός ξεκίνησε το 1870 με την ίδρυση της Εξαρχικής Εκκλησίας και κορυφώθηκε το 1904 - 1908 με το γνωστό Μακεδονικό Αγώνα). Είναι γεγονός ότι οι πολλοί Έλληνες βιομήχανοι της Μακεδονίας στήριξαν πολύπλευρα τον αγώνα του ελληνισμού στην περιοχή: Η συμβολή τους υπήρξε κυρίως οικονομική, αλλά μερικοί απ' αυτούς προχώρησαν ακόμη και στην ένοπλη δράση· π.χ. ο Γεώργιος Λόγγος στη Νάουσα υπήρξε όχι μόνο χρηματοδότης των ανταρτικών ελληνικών ομάδων, αλλά πρόσφερε το εργοστάσιό του ως καταφύγιο στις ομάδες αυτές· το ίδιο συνέδη στην Έδεσσα με το νηματοουργείο του Γρηγορίου Τσίτση (Παλάσκας: 36), ενώ επίσης ενεργά μέλη της «Ελληνικής Κοινότητας Βοδενών» ήσαν οι γνωστοί βιομήχανοι Χατζηαγγέλου και Χατζητρύπκου. Από την άλλη πλευρά όμως, υπήρξαν και περιπτώσεις βιομηχάνων που τήρησαν παθητική ή και αρνητική στάση στον Αγώνα, γιατί πίστευαν ότι τους έβλαπτε οικονομικά και μάλιστα μετέφεραν μέρος της δραστηριότητός τους στη Θεσσαλονίκη, όπου επικρατούσε ασφάλεια.

Ο Μακεδονικός Αγώνας υπήρξε ένας ανορθόδοξος ανταρτοπόλεμος μέσα στην οθωμανική επικράτεια και επομένως τα αποτελέσματά του δεν μπορούν να υπολογισθούν με εδαφικές κατακτήσεις (Μίντσης 1990: 61)· ακόμη, είναι γνωστό το δόγμα της στρατηγικής ότι στους ανταρτοπολέμους σχεδόν πάντα κερδίζει όποιος από τους αντιπάλους έχει την υποστήριξη του πληθυσμού της περιοχής (κλασσικό παράδειγμα σύγχρονος πόλεμος του Βιετνάμ). Με αυτή την οπτική ο Μακεδονικός Αγώνας υπήρξε οπωσδήποτε νίκη του ελληνισμού, γιατί το ελληνικό στοιχείο της Μακεδονίας - ανεξαρτήτως της γλώσσας που μιλούσε - κατόρθωσε να διατηρήσει το εθνικό του φρόνημα παρά τις ξένες προπαγάνδες και τη χρήση βίας. Σ' αυτή την επιτυχία συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό η ταυτόχρονη εκβιομηχάνιση της Μακεδονίας, γιατί η συνακόλουθη οικονομική ευρωστία του Μακεδονικού ελληνισμού συνετέλεσε αφάνταστα στη διατήρηση - σε πολύ κρίσιμες περιόδους της συνοχής του, εκκλησιαστικής, πολιτιστικής και εθνικής.

(Συνεχίζεται)

ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΟ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

στο Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών

Η γλώσσα και η λαογραφία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες, γιατί η έκφραση της λαογραφίας θα γίνει με τον ιδιωματικό λόγο. Τα δυο αυτά αποτελούν το πνευματικό δίπτυχο του ελληνισμού και απεικονίζουν τη συνεχή και αδιάσπαστη ενότητα του έθνους.

Ο Κοραΐς πρώτος σχολιάζοντας τα αρχαία κείμενα παρατήρησε την συνέχεια της γλώσσας και συνέστησε τη συλλογή του γλωσσικού και λαογραφικού θησαυρού της Ελλάδος από τον προφορικό λόγο. Μετά τον Κοραΐ έχουμε την πρώτη μικρή απόπειρα συλλογής γλωσσικού υλικού την οποία επιχείρησε ο Γεώργιος Αιυιάν το 1831.

Το σύνθημα της εξορμήσεως δόθηκε το 1856 με την δημοσίευση προκηρύξεως του Τσοκανειού Διαγωνίσματος για τη συγγραφή της ιστορίας της νεωτέρας ελληνικής γλώσσας. Ο Ζαμπέλιος με αφορμή την προκήρυξη αυτή πρότεινε σαν πρώτο στάδιο της εργασίας τη συλλογή λέξεων, φράσεων, παροιμιών κλπ. απ' ευθείας από το στόμα του λαού. Το κήρυγμα του Κοραΐ και του Ζαμπέλιου, το έκανε πράξη το Υπουργείο Παιδείας το 1857, κάνοντας σύσταση στους εκπαιδευτικούς λειτουργούς να ασχοληθούν με τη συλλογή γλωσσικού και λαογραφικού υλικού το οποίο θα εδημοσιεύετο στο περιοδικό του Υπουργείου «Η εφημερίς των Φιλομαθών».

Για τη συλλογή των «Ζώντων Μνημείων του Ελληνισμού», κινή-

θηκε δραστήρια ο υπόδουλος ελληνισμός. Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος της Κων(πολης, η μεγάλη αυτή ακαδημία του υπόδουλου ελληνισμού, άρχισε το έργο της με προκήρυξη χρηματικών βραβείων.

Στην ελεύθερη Ελλάδα το έργο αυτό ανέλαβε ο σύλλογος «Κοραΐς» (1890). Τον «Κοραΐ» διαδέχτηκε η Γλωσσική Εταιρεία Αθηνών η οποία συνέχισε το έργο του. Την οριστική όμως λύση του ζητήματος έδωσε ο Γ. Χατζηδάκις με την ίδρυση του «Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού» το 1914.

Συμπαράστατες στην προσπάθεια αυτή είναι η «Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία», η οποία ιδρύθηκε το 1908 από το Ν. Πολίτη και συνεχίζει το έργο της με την ονομασία «Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών» και το «Σπουδαστήριο της Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών» από το 1965.

Στα παραπάνω τρία κέντρα είχαν συγκεντρωθεί μέχρι τον Απρίλιο του 1976, 7637 χειρόγραφα.

— Κέντρο σύνταξης του Ιστορικού Λεξικού Ακαδημίας Αθηνών 1.106 χειρόγραφα. Από αυτά τα 559 είναι προσφορά της Γλωσσικής Εταιρείας Αθηνών.

— Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών, χειρόγραφα 3807.

— Σπουδαστήριο Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, χειρόγραφα 2724.

(Δικαίος Β. Βαγιακάκος δ.φ.: «Το γλωσσικό υλικό εκ της Μακεδονίας και Θράκης εις το Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών και τα σχετικά προβλήματα» πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου Ι.Μ. Χ.Α. Θεσσαλονίκη 1977).

Μέγας αριθμός χειρογράφων από διάφορες περιοχές είχε συγκεντρωθεί από διαγωνισμούς στα αρχεία του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κων(πόλεως. Εκθέσεις των διαγωνισμάτων τούτων, αλλά και υλικό συλλογών

Της Ελένης Μήτσιαλα — Ζεγκίνη

δημοσιεύθηκε στο περιοδικό του συλλόγου. Δυστυχώς όμως μικρός μόνον αριθμός των χειρογράφων σώθηκε. Τα χειρόγραφα αυτά που προέρχονται από διάφορους τόπους ανέρχονται σε 190 και βρίσκονται στο αρχείο του Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού, όπου για καλή τύχη είχαν μεταφερθεί προς αντιγραφή.

Από το σύνολο των 7.637 χειρογράφων ολόκληρου του ελληνικού χώρου για τη Μακεδονία και Θράκη και στα τρία κέντρα έχουμε 1034: ήτοι Μακεδονία 774, Θράκη 260. Ειδικά στο Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού με το οποίο ασχολούμαστε, υπάρχουν 119 χειρόγραφα της Μακεδονίας και 88 της Θράκης.

Από τις εργασίες αυτές, άλλες μεν έχουν εκδοθεί και υπάρχουν στην ανάλογη βιβλιογραφία, άλλες όμως όχι και είναι άγνωστες.

Στην εισήγηση του Δ. Βαγιακάκου ό.π. τα χειρόγραφα κατανέμονται σε νομούς. Για το νομό Ημαθίας, ο οποίος μας ενδιαφέρει, υπάρχουν 6 χειρόγραφα ως εξής:

1. ΙΑ 584 ΓΕ, Ανδρέα Γιαννακογιώργου, «Συλλογή δημώδους γλωσσικού υλικού εκ των χωρίων της Πιερίας», 1936, σσ. 153.

Περιέχει υλικόν από το χωρίον Ριζώματα, Τετράδιον Α': συλλογή λέξεων σσ. 1-67, ενδυμασία, υπόδησις σσ. 69-71, υλοτομία σσ. 71-73, αινίγματα σσ. 77. Εκ του χωρίου Ρυάκιον τετράδιον Β': ποικίλον γλωσσικόν και λαογραφικόν υλικόν σσ. 1-328 και τετράδιον Γ': σσ. 1-37 και τετράδιον Δ': αλφαθητικόν λεξιλόγιον άνευ παραδειγμάτων σσ. 1-21, γραμματικήν σσ. 23-29 και τοπωνύμια σσ. 31. Βίος χερσαίος, ονόματα δένδρων, λαογραφικά ποικίλα σσ. 39-55, τοπωνύμια Μικράς Μηλιάς σσ. 57-59, τοπωνύμια Παλιόστανης σσ. 61-65.

2. ΙΑ 920 Νικολάου Κοντοσπούλου, «Συλλογή γλωσσικού υλικού εκ του νομού Ημαθίας», 1970, σσ. 170.

Το υλικόν εκ των πόλεων Βεροίας, Ναούσης και των χωρίων Ριζώματα, Γιδάς, Μαλίκη. Περιέχει ποικίλον υλικόν σσ. 1-15, Γραμματικά, σσ. 16, 25-26, 35, 70-71, 141, ονόματα σσ. 34-35, 84, 140 λεξιλόγιον ενίστε μετά παραδειγμάτων σσ. 17-25, 27-34, 36-57, 71-135, 140, 142-170, Παροιμίας σσ. 57-58, αινίγματα σσ. 135, άσματα σσ. 135-139.

3. ΙΑ 955 ΓΕ, Γεωργίου Καραγκιοζοπούλου, «Το Γλωσσικόν ιδίωμα του Ρουμλουκίου Ημαθίας», 1971, σσ. 54.

Περιέχει τοπωνύμια σσ. 1-2 γραμματικά-φωνητικά σσ. 3-13,

λεξιλόγιον μετά παραδειγμάτων σσ. 14-52, διηγήσεις σσ. 53-54.

4. ΙΑ 960, Νικολάου Κοντοσπούλου, «Συλλογή γλωσσικού υλικού εκ του νομού Πιερίας», 1971 σσ. 396.

Ολίγαι σελίδες περιέχουν υλικόν εκ του Κεφαλοχωρίου Ημαθίας δηλ. λεξιλόγιον μετά παραδειγμάτων σσ. 193-196, 199-220, άσματα σσ. 219, φωνητικά σσ. 193, γραμματικά σσ. 196-198.

Εις τας λοιπάς σελίδας υλικόν εκ των νομών Πιερίας, Κοζάνης και Ανατ. Ρωμυλίας (βλέπε οικείαν θέσιν κατά νομόν).

5. ΙΑ 1068 ΓΕ, Γεωργίου Μελίκη, «Αρραβένας στο Ρουμλούκι», 1973, σσ. 76. Θεατρικόν έργον εις την διάλεκτον του τόπου με ερμηνευτικά σημειώματα.

6. ΙΑ 1078 Αντωνίου Μπουσιπούκη, «Συλλογή γλωσσικού υλικού εκ Ναούσης», 1976, σσ. 427.

Περιέχει ποικίλον υλικόν εκ Ναούσης σσ. 12-241, δηλ. γραμματικά σσ. 4-11, οικίαν σσ. 12-31, ποιμενικά σσ. 32-60, γεωργικά σσ. 61-76, και ποικίλον υλικόν μετά παραδειγμάτων εκ Ναούσης σσ. 12-241. Επίσης εκ των χωρίων Αρκοχώρι σσ. 242-286, Φυτιά σσ. 287-356, Πιστικοχώρια Προύσης (εκ προσφύγων) σσ. 357-399, Κουβούκλια Βιθυνίας (εκ προσφύγων) σσ. 400-427.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

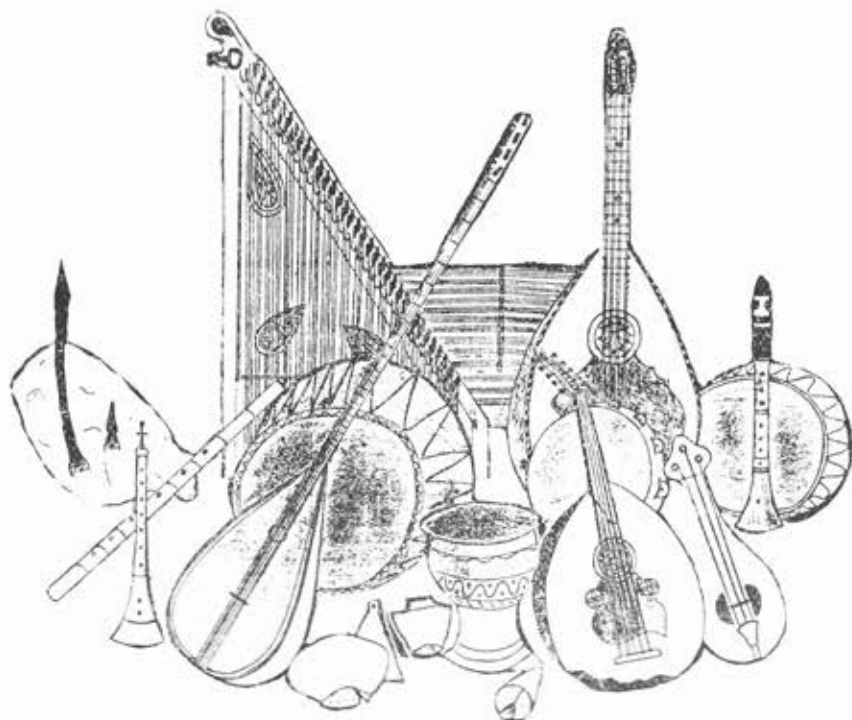
ΤΗ

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Για να μη χάνονται τα τεύχη, ενημερώστε μας έγκαιρα την νέα διεύθυνση, κάθε φορά που αλλάζετε τόπο κατοικίας.

ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΚΤΕΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Τα Ελληνικά παραδοσιακά μουσικά όργανα Σ.Ι. Κοψαχείλης 1985

Στα παλιά χρόνια οι γκαϊνταδόροι συνόδευαν όλες τις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου, αργότερα οι ζουρνάδες. Γκαϊνταδόροι ήσαν οι Καψοχωρίτες Παύλος και Γιάννης Πιπιλιάρης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του γνωστού ζουρνατζή Θωμά Πάτμου, ο Παύλος Πιπιλιάρης ήταν πολύ καλός στο όργανο, ίσως και ο καλύτερος γκαϊνταδόρος στην Ημαθία.

Ο Χαράλαμπος Πάτμος (γεν. 1897) ήταν καλός ζουρνατζής και είχε οκτώ παιδιά. Τα τέσσερα παιδιά του: Ο Θωμάς (γεν. 1940), ο Γιώργος (γεν. 1927), ο Μανώλης (γεν. 1932), ο Διονύσης (γεν. 1948), έγιναν κι αυτοί μουσικοί και παίζουν μέχρι σήμερα την τοπική μουσική. Παλιοί ζουρνατζήδες προπολεμικά ήσαν ο Γιώργης Κίτσος, ο Γρηγόρης Κούκλας και ο Θωμάς Κούκλας (γεν. 1908). Ο αδελφός τους Κώστας Κούκλας (γεν. 1911), τους συνόδευε με το

νταούλι. Στην Αλεξάνδρεια (Γιδα) από χρόνια ζούσαν και μερικοί Έλληνες ή γύφτοι, που έφεραν Τουρκικά ονόματα. Απ' αυτούς γνωστοί ζουρνατζήδες ήσαν τότε ο Μαμούτ, ο Σαμπρί, ο Ισλάμης, ο Παλιοχωρίτης Μουσταφάς και αργότερα στο νταούλι ο Ιεσάρ αδελφός του σημερινού νταουλτζή Γιώργου Παναγιωτόπουλου.

Ο Χαράλαμπος Πάτμος έπαιζε μαζί με τον Κώστα Κούκλα. Και λόγω γνωριμίας αργότερα ο γιός του Χαράλαμπου, Θωμάς παντρεύτηκε την κόρη του Κούκλα. Νεώτερες κομπανίες έκαναν ο Γιώργος Ζαφειρίου με τον Θωμά Πάτμο (1ο και 2ο ζουρνά) και τον Δημήτρη Αραμπατζή (νταούλι) ή τον Γιώργο Παναγιωτόπουλο (γεν. 1923, νταούλι). Επίσης τα τρία αδελφία ο Θωμάς, ο Διονύσης Πάτμος (1ο και 2ο ζουρνά) και ο Μανώλης νταούλι. Παλαιότερα έπαιζε και ο Γιώργος αδελφός των προη-

γουμένων, ζουρνά.

Οι κομπανίες τους έγιναν πολύ γνωστές σ' όλη την Μακεδονία. Αυτοί έπαιξαν σε πολλά χωριά των νομών Ημαθίας, Πέλλης, Κοζάνης, Καστοριάς, Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκης κ.λ.π. Πριν ένα μήνα τους έκλειναν για κάποιο γάμο ή πανηγύρι ή γλέντι. Πρώτα δεν είχε ο κόσμος ραδιόφωνα, μαγνητόφωνα,

Έρευνα : Στέλιος Κοψαχείλης

τις - άπ και πολύ σπάνια κάποιος εύπορος είχε γραμμόφωνο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες των οργανοπαίκτων κάθε Κυριακή άνοιγαν τότε χορό στις πλατείες και μαζεύονταν όλος ο κόσμος. Στην Καψοχωρά γινόταν μεγάλη γιορτή και γλέντι του Αγ. Δημητρίου, στην Αλεξάνδρεια της Παναγίας.

Οι μουσικοί έπαιζαν πάρα πολλούς τοπικούς χορούς όπως: Κατερίνος, Μπόϊμιτσα, Καρατζόβα, Καρασούλι, κλέφτικους τσάμικους και σταυρωτούς, Μαρία, γκαϊντα, Αρβανίτικο, Τσαντρεμάδες Ναουσιώτικο κ.ά. Οι Σαρακατσάνοι στο χωριό χορεύαν τους δικούς τους χορούς το «Ήμαστ» οι δόλιοι λιγαστοί» καλτσάτικο κλέφτικο, την «Λιάκαινα», τον «Κατσαντώνη» και το «Ποιός έλατος κρατάει βροχή». Επίσης κλέφτικοι χοροί, τσάμικοι ή σταυρωτοί. Αργότερα ήρθαν και άλλοι κάτοικοι στο χωριό, όπως από τα Γρεβενά και από άλλα μέρη που έφεραν τους δικούς τους χορούς και τραγούδια. Τέτοιοι Γρεβενιώτικοι χοροί ήσαν: «Κοντούλα Βλάχα απ' τα βουνά» στρωτός χορός, ο «Ζιάκας» τσάμικος, αναφερόμενος στον ήρωα της περιοχής Γρεβενών και έναν μεικτό συγκαθιστό χορό της περιοχής Γρεβενών, Βοϊόν.

Οι τοπικοί χοροί της Αλεξάν-
♣ Συνέχεια στην σελίδα 129

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΣΤΗ ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Του
Νίκου Σπάρτση

Τώρα τα πουλιά τώρα τα χελιδόνια (Τραγούδι καθιστό)

Larghetto (♩ = 92).

Ο - λα τά που ληά κι ό - λα τά
Κι' ό - λο πέρ δι κας συ - χνο - λα
χε λι - δό νηα κι ό λο
λουν και λέ νε - ζύν - ά
πέ = κι ό - λο πέρ δι κας
φέν = ζύν, ά φέν τη μον.

Τώρα τα πουλιά τώρα τα χελιδόνια
τώρα οι πέρδικες συχνολαλούν και λένε.
«Ξύν' αφέντη μου, ξύνπα κι μην κοιμάσαι
ξύν' αγκάλιασε κουρμί κυπαρισένιου
κι' άσπρονε λαϊμό, κι φρύδια σα γαϊτάνι».
— Άφσε με λυγερή λίγο ύπνο να πάρω
γιατί ου αφέντης μου στη βίγγλα μ' έχει απόψε
και στον πόλεμο όλο μπροστά με θάνει
για να σκοτωθώ, για σκλάβο να με πάρουν
Έδωκε ο Θεός, κι η Κυρά Παναγιά
και ξεσπάθωσα και μπήκα μέσ' στ' ασκέρι.
Χίλιους έκουψα και χίλιους σκλάβους πήρα
ένas μ' έφυγιν, κ' εκείνους σκλάβους μου ήταν.
Είχιν αητού φτιρά κι νύχια του κοράκου.
Κι πέρνου του δρουμί - δρουμί, δρουμί του
μουνουπάτι

βρίσκου ένα ψηλό δεντρί, ψηλό σαν κυπαρίσι.
— Δέξου μι, διντρί στον ίσκιου να πλαγιάσου.
— Να οι κλωνοί μου κι κρέμνα τ' αρματά σου.
Να κι η ρίζα μου κι δέσει τ' άλογό σου.
Να κι ου ίσκιους μου κι πέσει κι κοιμήσου
Κι ταχιά του ταχύ του νοίκι μου γυρεύου
μια στάμνα νιρό στη ρίζα μου να χύσεις
— Άκου ουρανό κι γη, μην του θαστάξεις!
ως κι του διντρί του νοίκι του γυρεύει.

Σηκώνουμι μιά χαραυγή (Γιώτης) ή Ο πληγωμένος Καπετάνιος (Τραγούδι της Μακεδονίας)

Ση -
κα - νο μαι τα τυνά μω - ρεί τα
γυνή δυό ώ - ραις
πριν να φέ - ζη παιρ -
ναι νε - ρο και νί - βο
παιρ - ναι νε - ρο και
νί - βο και

Σηκώνουμι προυϊ - προυϊ τρεις ώρες πριν να φέξει
Παίρνου νιρό κι νίβουμι, νιρό να ξιαγρυπνήσου
κι πέρνου δίπλα τα θουνά δίπλα τα κουρφουβούνια
ακούγου τα πεύκα να θογγούν κι τις ουξιές να
τριίζουν
κι τα λημέργια των κλεφτών να θαργιαναστενάζουν
να κλαίν τουν καπιτάνιου τους που είναι λαθουμέ-
νους!

— Για σήκου απάνου αρχηγέ κι πρώτε καπητάνιε.
— Ιγώ σας λέγου δεν μπουρώ, κι σεις μι λέτι σήκου
Ιά πιάστε με να σηκουθώ κι θάλτι μι να κάτσω
κι φέρτι μου του τσαμπουρά να γλυκουτραγουδήσου
τραγούδι της λαθουματιάς που μ' έχουν λαθου-
μένουν.
— Πιντγιά μου μη μί αφήσιτι στον έρημου τουν
τόπου
μουν πάρτι μι κι σύρτι μι ψηλά στις κρύγες θρύσις
νάχου τα δέντρα συντρουφικά κι τα πουλιά για
φίλους.
για να λαλούν κάθι πουρνό κι κάθε μισημέρι.
για να ξυπνούν την κλιφτουργιά ν' αλλάζει του
λιμέρι.

Σήκω Δημητρώ μ' κι' άλλαξε

Larghetto (♩ = 96).

Σή - κω, Δη - μί [λέγ'] Δη - μή - τρω μ',

κι' άλ - λα ξε [δίν - τε] και βιά - λε τὰ χον -

σά χρυ - σά σου [Δη - μη - τρού - λα μου].

Σήκου Δημή - μπρέ Δημητράμ κι άλλαξε
αίντι κι θάλει τα χρυσά - τα χρυσά σου Δημητρου -
λα μου

Κι αν πας ψηλά μπρε Δημήτράμ στ' 'Αγραφα
αίντι ψηλά στου Καρπινί - Καρπινίση Δημητρούλα
μου.

Για να θαφτίσεις Δημήτράμ του πιδί
αίντι να θγάλεις τ' ονομά σου Δημητρούλα μου
Στα μάτια μοιάζει Δημήτράμ τουν Παπά
αίντι στα φρόντυγια του Δισπό - του Δισπότη Δη -
μητρούλα μου.

— Κι τί τουν έχεις Δημήτράμ τουν Παπά
τί έχεις του Δισπό - του Δισπότη Δημητρούλα μου
Τουν έχει η μά - μπρε η μάνα μ' αδερφό
αίντι κι γώ τουν έχου μπα .. μπάρμπα αδερφούλη
μου

Εσείς θουνά των Γρεβενών

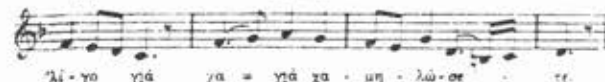
Allegro (♩ = 108).

Ε - σεις θου - να θου - να των Γρε - βε

των και πεύ - κα του Με - τσό - βου

'λί - γο γιά χα - γιά χα - μη - λώ - σε - τε.

Εσείς θουνά των Γρεβενών και πεύκα του Μετσόβου
λίγο για χαμπηλώσατε μίας τουφεκούλας τόπο,
για να φανούν τα Γρεβενά κι αυτό το Μέγα Σπήλαιο
Πως πολεμούν, Ζιάκκα μ' οι 'Ελληνες με το ρεδίφ -
ασκέρι.

Πέφτουν τα βόλια σαν βροχή, τουφέκια σαν χαλάζι
κι αυτά τα λιανοτούφεκα σαν άμμο της θαλάσσης...

Του Κίτσιου η μάνα

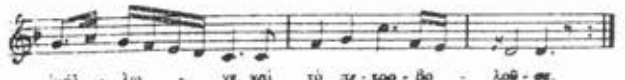
Largo (♩ = 69).

Τού Κί - τσου ή μά - να και - θουν

ταν άν - τικό 'ς τὸ πο - τὰ - μι, και τὸ πο - τὰ - μα

'μάλ - λω - νε και τὸ πε - τρο - βο - λώ - σε.

'Αϊτι του Κίτσιου η μάνα κάθουνταν
στην άκρα στου πουτάμι,
μι του πουτάμι μάλουν κι του πιτρουβουλούσιν.
— Πουτάμι για λιγόστιψι, για κάμι λίγου πίσου
για να πιράσου αντίπερα πέρα στα κλιφτουχώργια
πόχουν οι κλέφτες σύναξη, κι όλοι οι κοπεταναίοι
τουν Κίτσιου τουν επιάσανι κι παν να τουν κριμά -
σουν

Στου δρόμου που επήγαινιν στου δρόμου που
πηγαίνει
βρίσκει τουν Κίτσιου αμπρουστά στα σίδηρα δι -
μένουν
Χίλιοι τουν πάνουν π' αμπρουστά κι πινακδόσιοι
ου πίσου.

Κι όλου ξοπίσου πήγηνειν η μαύρη του η μανούλα
μι τα μαλιά της ξέπλεκα, μοιρουλουγάει κι λέει:
Κίτσιουμ' που τάχεις τ' άρματα, που τάχεις τα
τσιαπράτζια.

— Μάνα λουλή, μάνα ζουρλή, μάνα ξιμνιαλισμένη.
Μάνα δεν κλαίς τα νειάτα μου, δεν κλαίς τη λε -
θεντιά μου
μουν' κλαίς τα έρμα τ' άρματα, τ' άχαρα τα
τσιαπράτζια;

— Κάλλιο, Κίτσο να χάνουσαν, νάχανες του κιφάλι
γιαρά να χάσεις τ' άρματα τα πατρικοδομένα.

Η νεραντζούλα

Larghetto (♩ = 84).

Νεραντζούλα φουντωμένη, πούνε τ' άνθια σου,
νεραντζούλα
πουν τα κάλλη σου;
Πούν η πρώτη εμμορφιά σου, πουν τα κάλλη σου.
νεραντζούλα
πουν τα κάλλη σου;
— Φύσηξε βορηάς κι αγέρας και μου τάριξε,
νεραντζούλα
και μου τάριξε.
— Σε παρακαλώ, βορηά μου, φύσα ταπεινά,
νεραντζούλα
φύσα ταπεινά
Να 'ρχονται τα παλληκάργια τα Ζακυνθιανά,
νεραντζούλα
τα Ζακυνθιανά.

“Ο Μπαχματζί”
ήταν λαός ζωστής φρενών.
Τω ρα με πήρ’ ο - ρο -
ο χιούμο ο σ’ικε τ’ήης καρντίας
μου - ή - α - α - ρα - α -
να - να να βρω - το ή -
ο για τ’ή - η α - μαν -
μα - αν - να με - τα - α - α -
μα - α - α - α - ρα - α -

Τώρα με πήρ’ ο λογισμός κι της καρντιάς μου
η λαύρα
να πα να βρω το μπογιατζή να μι τα βάψη μαύρα
Γιάμ τριαλαλά λαλαλαλάλα
λαλαλαλαλολολολάλα
να μι τα βάψει μαύρα (επαναλαμβάνεται ανά 2-3
στοίχους)
Κι αν με ρωτήσει ο Μπογιατζής ποιά είν η αφορμή

σου.
τι τάβαψεις κι τα φουρείς τα μαύρα στου κουρμί
σου;
Μαύρα φορούν οι καλουγριές, μαύρα κι οι καλου-
γέροι
μαύρα φουράει κι η αγάπη μου χειμώνα καλουκαίρι
Για δες του σκύλου μπογιατζή τί κάθητι κι λέει
να είξηρειν του ντέρτι μου να κάθητι να κλαίει.
Αυτά τα μαύρα που φορείς δεν τα φουρείς για λύπη
μουν τα φουρείς για εμμορφιά κι για τσιλιμπιλίκι
Ντέρτι δεν είχα στην καρντιά κι απόχτησα μαράζι
χιλίοι γιατροί κι αν μαζευτούν κανείς δεν τ’
απεικάζει.
Φεύγα που δώ μωρέ γιατρέ κι πάρ τα γιατρικά σου
τούν πόνου π’ όχου στη καρντιά δε γράφουν τα
χαρτιά σου
Βάλει μάνσιν του χέρι σου στην αργυρή μου τζέπη
κι πάρει τ’ αργυρά κλειντιά ν’ ανοίξεις τους
μπαξέδιν
κι κόψει τα τριαντάφυλλα κι όλους τους κουντζέδιν
να μι στουλίσεις του κουρμί κι όλου μου του κιφάλι
Κλάψτι μι φίλοι κλάψτι μι κι ισείς ουχτροί χαρήτι
κι όσοι με αγαπήσατε στα μαύρα φορεθήτε
Ου ξένους εις τη ξενιτιά πρέπει να θάζει μαύρα
για να τιριάζει η φουρισιά μι της καρντιάς τη
λαύρα.

Του μάθατι τί γίνηκειν στου Σανιδά του γάμου
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Ηταν νουνός Σαλουνικιός να διατάζει εις του γάμου

• Σημείωση

Το τραγούδι «Τώρα τα πουλιά τώρα τα χελιδόνια» είναι της Βιθυνίας, «Σηκώνομαι πρωί - πρωί», «Σήκω Δημήτραμ» και «Του Κίτσιου η μάνα» είναι της Μακεδονίας, «Εσείς θουνά των Γρεβενών» και «Νεραϊντζούλα» είναι της Ηπείρου και Αλθανίας με την ίδια φωνή (νότες) τραγουδήθηκαν και στη Νάουσα. Από τη συλλογή 260 δημωδών ασμάτων

Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Κι του νουνό τουν ίλιγαν στου όνομα Αναστάση
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Κι ου νουνός διάταξιν του μπάλου να χουρέψουν
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Την άδεια σου Γιωργή μου να χουρέψου μι τη Σούδα
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Κι η Σούδα χόρηψιν μι τουν Αναστάση μπάλου
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Δε φταίγουν μάνα τα πινγκιά δε φταίγει ουτ' Αδά
μους
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου
Μουν φταίγει ου πατέρας μου που μι πήγαινε στου
γάμου
Λέλε Σούδα μου Μπουλιουτούδα μου

Γ. Παχτίκου Αθήνα 1905. Τυπ. Σακελλαρίου.

«Του Σανιδά ου γάμου» είναι καθαρό Νάουσαϊκό τραγούδι. Η υπόθεση του Μπογιατζή αναφέρεται πιθανώς στη Βέροια.

Μας τα παραχώρησε ο Ι. Μακρογιώργος τον οποίο ευχαριστούμε.

Οργανοπαίκτες και μουσική στην Αλεξάνδρεια

✦ Συνέχεια από την σελίδα 125

δρειας ήσαν όπως προανέφερα η «Κατερίνος» ένας αργός γυναικείος χορός. Αυτὸν χόρευαν οι γυναίκες και οι κοπέλες της Αλεξάνδρειας φορώντας στο κεφάλι τα κατσούλια τους. Η «Μπούιμιτσα» ένας ανδρικός κυκλικός χορός σε επτάσημο ρυθμό, στην αρχή είναι αργός, επιταχύνεται βαθμηδόν και γίνεται γρήγορος. Η «Καρατζόδα» είναι μεικτός χορός αργός και μετά γρήγορος. Παρομοίως και ο «Καρασούλι». Η «Μαρία» είναι γυναικείος χορός και αυτὸς ξεκινά αργά και εξελίσσεται σε γρήγορο ρυθμό.

Το «Αρβανίτικο» είναι ανδρικός γρήγορος χορός. Στο χορό «Γκάϊντα» που πήρε το όνομά του από το ίδιο το όργανο γιατί πρώτα μ' αυτὸ συνοδεύονταν οι χοροί, οι ζουρνάδες μιμούνται την γκάϊντα. Ο ένας ζουρνάς παίζει την μελωδία και ο άλλος κρατάει το ίσο, είναι ο λεγόμενος πασαδόρος. Οι κάτοικοι στο χωριό ήσαν ὅλοι λίγο ή πολύ κτηνοτρόφοι. Από τις πολλές γίδες που είχαν, το χωριό είχε πάρει το όνομα Γιδάς.

Από τα τομάρια των ζώων οι παλιοί έκαμαν καλές γκάϊντες και έπαιζαν στα γλέντια και τα πανηγύρια.

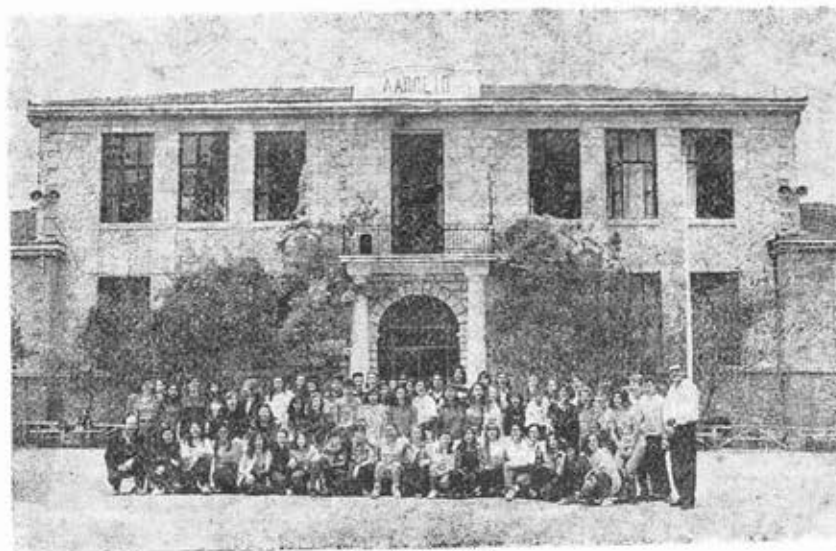
Η Αλεξάνδρεια ήταν τότε κεφαλοχώρι με έναν παραγωγικότατο κάμπο. Οι χορεύτριες συνεχίζουν να φοράνε στο κεφάλι τους τον πατροπαράδοτο κεφαλόδεσμο που λέγεται κατσούλα (κουκούλα). Λέγεται ότι κάποτε σε μια μάχη ο Μ. Αλέξανδρος, θαύμασε τον ηρωισμό των γυναικών του χωριού, ενώ οι άνδρες δειλίασαν και διέταξε να τις δώσουν τις περικεφαλαίες τους. Η παραδοσιακή στολή την Αλεξάνδρειας είναι χαρακτηριστική και πολύ θεαματική, όταν την φορούν οι κοπέλες και χορεύουν.

«Το σχολείο μας, Χθες - Σήμερα - Αύριο»

Πάλι μας κατέπληξε η Ομάδα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του 2ου Γυμνασίου Νάουσας με την μελέτη της «Το Σχολείο μας. Χθές — Σήμερα — Αύριο», τυπώνοντας σ' ένα καλόγουστο διβλιαράκι έρευνες και καταγραφές σχετικές με το Λάτπειο Γυμνάσιο που ιδρύθηκε το 1914.

Με την καθοδήγηση των καθηγητών τους Φανής Βλάχου και Γεωργίου Μέσκου η ομάδα των παιδιών του 2ου Γυμνασίου μας παραθέτει πλήθος στοιχείων καθώς και συγκριτικούς πίνακες για την λειτουργία του σχολείου, τους μαθητές, τους καθηγητές, το χώρο και την αρχιτεκτονική του.

Τα παρακάτω αποσπάσματα είναι από την πολύ επιμελημένη, αυτή έκδοση των παιδιών.

Η ομάδα μας

● Πρόλογος

Η εργασία αυτή είναι αποτέλεσμα συλλογικής δουλειάς ενός χρόνου της ομάδας Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του 2ου Γυμνασίου Νάουσας. Αποτελεί συνέχεια μιας προσπάθειας που εδώ και 10 χρόνια συντελείται στο σχολείο μας.

Δεν διεκδικεί τον τίτλο επιστημονικής εργασίας και είναι φυσικό να παρουσιάζει κάποιες παραλείψεις, γιατί και ζητούμε την επιεική κρίση σας.

Γνωρίζαμε καλά την ευρύτητα του θέματος και τις δυσκολίες να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις

του, αλλά παρακινημένοι από την αγάπη μας για το χώρο στον οποίο ζούμε και εργαζόμαστε, καθώς και τη διάθεση να αντισταθούμε στην αδράνεια της μνήμης που χαρακτηρίζει τη νωθρή γενικά εποχή μας, τολμήσαμε. Ακόμη στο θέμα μάς ώθησε μια ιστορική συγκυρία. Φέτος (1994) έχουν συμπληρωθεί 80 χρόνια από το 1914 που για πρώτη φορά λειτούργησε στη Νάουσα σχολείο Β/θμιας εκπαίδευσης.

Καταθέτουμε την εργασία μας σαν μια γραπτή μαρτυρία (κι δυστυχώς για την πόλη μας έχουμε πολύ λίγες τέτοιες) με την ελπί-

Ομάδα Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης 2ου γυμνασίου Νάουσας

δα να κινήσουμε το ενδιαφέρον αυτών που ερευνούν τα γεγονότα, επειδή νομίζουμε ότι η νεώτερη ιστορία της Νάουσας έχει πολλές ανεξερεύνητες πηγές.

● Το Χθές

Οι κυριότεροι σταθμοί στις κτιριακές εγκαταστάσεις του Λατπείου

Το 1914 ιδρύεται το Ημιγυμνάσιο Ναούσης.

Δυο μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους και ενώ τα προβλήματα για την συγκρότηση της πόλης ήταν πολλά, οι πνευματικοί άνθρωποι της Νάουσας με πρωτεργάτες τον τότε Δήμαρχο Κων/νο Χ' Μαλούση και τον λόγιο δάσκαλο Σταύρο Χωνό κατάφεραν να ιδρύσουν το πρώτο σχολείο Β/θμιας Εκπαίδευσης στην πόλη. Λόγω ελλείψεως κτιριακών εγκαταστάσεων λειτούργησε στο μεγάλο σπίτι του Σταύρου Χωνού (πίσω από το Δημαρχείο) και γράφτηκαν 40 μαθητές (Κατάλογος 1 σελ. 61).

Γεώργιος Λάππας

Το 1922 χτίζεται το Λάππειο.

Οι αδελφοί Γεώργιος και Κων/νος Λάππας, Ναουσαίοι εγκατεστημένοι στην Αίγυπτο, αποφάσισαν γύρω στο 1920 να κάνουν μια δωρεά στην γενέτειρα πόλη στη μνήμη των πρόωρα χαμένων αδελφών τους Αριστείδη και Γρηγορίου. Αφού συμβουλευτήκαν Ναουσαίους της Αιγύπτου και της Νάουσας, συμφώνησαν με την πρόταση του Λογίου Σταύρου Χωνού, που είχε διδάξει για χρόνια στην Ελληνική σχολή του Καΐρου, στην Αλεξάνδρεια, στην Οδησό και τότε δίδασκε στη Νάουσα, να χτίσουν Γυμνάσιο στην πόλη. Έτσι θα μπορούσαν τα παιδιά της Νάουσας να συνεχίσουν τις γυμνασιακές σπουδές στην πόλη τους και δεν θα αναγκάζονταν να φεύγουν σε άλλες πόλεις, δυνατότητα που τότε είχαν μόνο οι εύποροι μαθητές.

Οι δωρητές απευθύνθηκαν στη Νομαρχία Θεσ/νίκης για να τους δώσει την άδεια και τις σχετικές προδιαγραφές και στον ονομαστό αρχιτέκτονα της εποχής Ξενοφώντα Παιονίδη για να τους κάνει τα σχέδια.

Το Λάππειο κτίστηκε σε μια έ-

κταση πάνω από 4,5 στρέμματα στον χώρο του παλαιού ενοριακού νεκροταφείου της Παναγίας και αφού αγοράστηκαν μερικά γειτονικά οικοπέδα. Έχει εμβαδόν 440 m², μεσημβρινό προσανατολισμό, είναι διόροφο από πέτρα της περιοχής λαξευμένη, με αυστηρή συμμετρία και μεγάλη λειτουργικότητα, που εξυπηρετούσε σε άριστο βαθμό τις ανάγκες της εποχής.

Το 1943 στον αύλειο χώρο του Λαππείου, απέναντι από το διδακτήριο, λειτουργεί ημιτελές Γυμναστήριο με εμβαδόν 288 m², που έγινε από δωρεά της Τερψιχόρης Τσιάρα...

● Μαθητικό δυναμικό

— Η συνεκπαίδευση αρρένων - θηλέων που τόσο προβληματίσε παιδαγωγούς, γονείς και πολιτικούς από τις αρχές του αιώνα, εφαρμόστηκε στη Νάουσα από την αρχή για λόγους οικονομίας.

— Οι Ναουσαίοι όμως δύσκολα έστελναν τα κορίτσια τους στο Γυμνάσιο, έτσι το 1914 γράφτηκαν μόνο 2 Ναουσαίες, η Έλλη Θ. Οικονόμου και η Ιφιγένεια Πληκιάδου και μια από τον Κολινδρό η

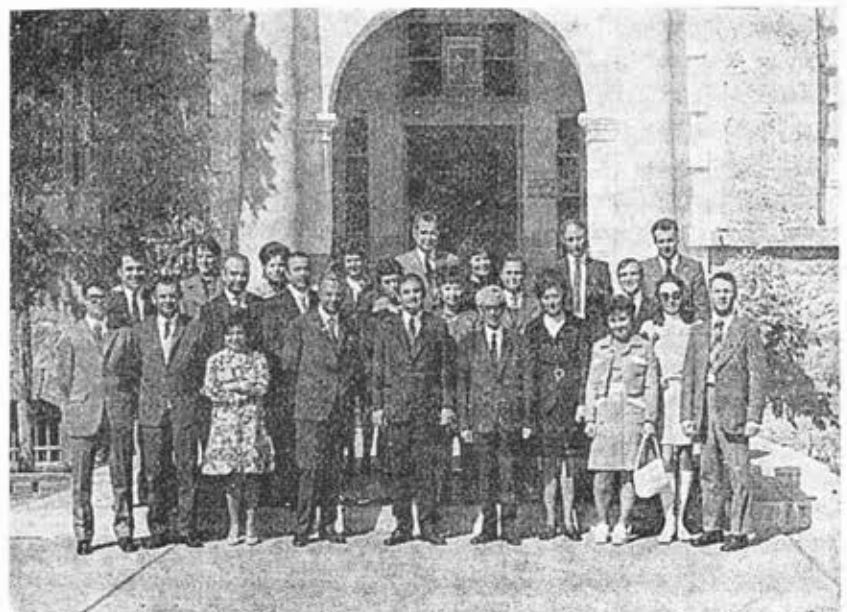

Κων/νος Λάππας

Ελένη Ζαμπούνη με μεταγραφή από το κεντρικό Παρθεναγωγείο Θεσ/νίκης. (Κατάλογ. 1 σελ. 61).

— Το έτος 1925 - 26 που γίνεται το πλήρες δάξιο Γυμνάσιο γράφονται στην Α' Τάξη 26 αγόρια και 38 κορίτσια γεγονός που δείχνει την αλλαγή στη στάση των Ναουσαίων.

— Το 1937 - 38 παράλληλα με το Γυμνάσιο λειτουργεί για 2 χρόνια το Ζετές Αστικό Σχολείο Θηλέων Νάουσας σύμφωνα με τα πρό-

Καθηγητές του Λαππείου (1972)

τυπα των μεγάλων πόλεων και προσελκύει πολλές μαθήτριες. (Κατάλογ. 2 σελ. 63).

— Από το 1964 - 65 με την μεταρρύθμιση Γ. Παπανδρέου και την για πρώτη φορά κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων ο αριθμός αγοριών και κοριτσιών είναι περίπου ίδιος με τυχαίες αυξομειώσεις.

— Από το 1975 μέχρι το 1979 λειτουργούν στη Νάουσα για πρώτη φορά σχολεία Αρρένων και Θηλέων.

— Το 1979 γίνονται όλα τα σχολεία της Ελλάδας μεικτά και έτσι η ισότητα ευκαιριών των 2 φύλων στην απόκτηση τυπικών προσόντων γίνεται πράξη. Για την ουσιαστική όμως ισότητα ευκαιριών έχουμε πολύ δρόμο ακόμη.

Ενδοσχολική Ζωή

Η ποιότητα της ενδοσχολικής ζωής στο Λάππειο, ήταν συνέπεια των ιστορικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών συνθηκών, αλλά είχε εξάρτηση σε μεγάλο ποσοστό και από τα πρόσωπα που συμμετείχαν στη διαμόρφωσή της (γυμνασιάρχες, καθηγητές, μαθητές).

Από τα πρακτικά των παιδαγωγικών συνεδριάσεων των συλλόγων των καθηγητών που διαβάσαμε και τις συνεντεύξεις που πήραμε, καταλήξαμε σε ορισμένα συμπεράσματα.

— Παλαιότερα, η ιδιότητα του μαθητή γυμνασίου είχε ιδιαίτερο κύρος, αφού η φοίτηση απαιτούσε αυξημένες πνευματικές ικανότητες, αλλά και οικονομικές θυσίες. Με συνέπεια, οι μαθητές στην πλειοψηφία τους, να αντιμετωπίζουν με υπευθυνότητα τις υποχρεώσεις τους. Σέβονταν την περιουσία του σχολείου, αφού πλήρωναν εκπαιδευτικά τέλη για τη συντήρησή του. Πρόσεχαν τα βιβλία τους, αφού τα αγόραζαν, σπάνια καινούργια, αλλά συνήθως από τους μεγαλύτε-

ρους για να τα δώσουν στους μικρότερους αργότερα. Επίσης υπήρχε μεγαλύτερη πειθαρχία στους κανονισμούς του σχολείου, παρόλο που ήταν πολύ αυστηροί.

— Από το 1914 ως το 1925, τα στοιχεία που έχουμε είναι λίγα. Κυριαρχούν η φτώχεια, οι ελλείψεις και η αυστηρότητα των σχέσεων.

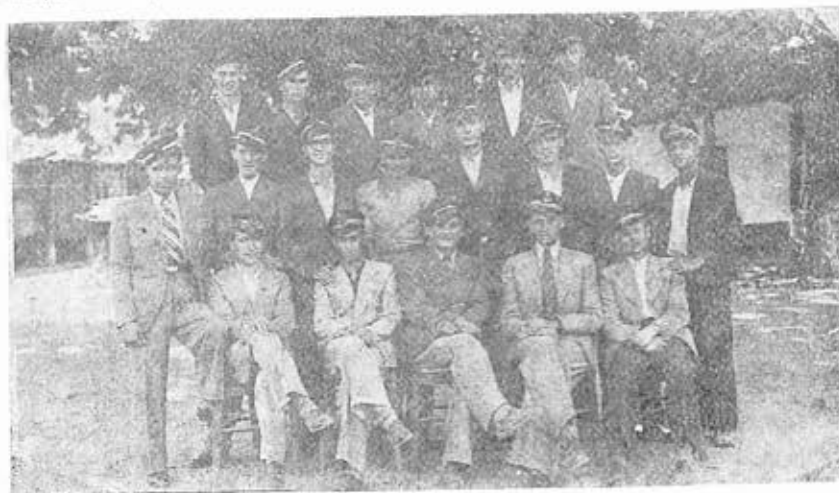
— Από το 1928 ως το 1936, υπάρχουν πολλά πρακτικά που δείχνουν προσπάθειες για δημιουργία σχολικής ζωής με σύνταξη εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας του σχολείου, δημιουργία μαθητικών κοινοτήτων, ανάληψη δραστηριοτήτων από τους μαθητές, δημιουργία σχολικών αθλητικών ομάδων, διαμόρφωση σχολικού κήπου, αλλά και αυστηρές εντολές για την ένδυση και την συμπεριφορά των μαθητών.

— Με την αλλαγή της εκπαιδευτικής πολιτικής από το 1936 (δικτατορία Μεταξά), σκληραίνει - θα λέγαμε στρατικοποιείται - η μαθητική ζωή, για να φτάσουμε στα δύσκολα χρόνια της Γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου. Το Λάππειο επιτάχθηκε και έγινε στρατιωτική διοίκηση για ένα διάστημα και τα μαθήματα γίνονταν σε εκκλησίες και στο εργοστάσιο του Λαναρά. Όμως ακόμα και όταν δόθηκε πίσω, τον Ιανουάριο του

1943, μια αίθουσα ήταν γεμάτη υλικό του Γερμανικού στρατού με αποτέλεσμα οι 5 αίθουσες του Λαππείου να μην αρκούν για τους μαθητές του 8τάξιου Γυμνασίου και του Πρακτικού Λυκείου, που λειτουργούσαν τότε. Έτσι, αποφασίστηκε για πρώτη φορά η λειτουργία του σχολείου σε διπλή βάρδια. Η δίκυκλη λειτουργία έχει από τότε παγιωθεί και μολονότι έχουν περάσει πάνω από 50 χρόνια, δεν προβλέπεται σύντομα να αλλάξει.

Τα μαθήματα την περίοδο εκείνη γίνονταν «κατ' οικονομία και κατ' επιλογή», όπως μας είπε χαρακτηριστικά παλιός απόφοιτος, αφού οι καθηγητές ήταν ελάχιστοι (το 1949 ήταν μόνο τρεις) και είχαν να αντιμετωπίσουν προβλήματα επιδίωξης τόσο των μαθητών τους, όσο και των οικογενειών τους. Οργάνωναν λοιπόν συσσίτια με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού μέσα στο σχολείο και ανέστελλαν τη λειτουργία του σχολείου ανάλογα με τις συνθήκες. Μετά τον Φεβρουάριο του 1949, μοιράζουν στους πληγέντες από την καταστροφή της πόλης μαθητές, χρήματα που προέρχονται από εράνους μαθητών άλλων πόλεων.

Συγχρόνως παρατηρούμε μια ιδιαίτερα αυστηρή στάση απέναντι

Μαθητές του 1943

στους μαθητές που «δεν συμμορφώνονται με τας υποδείξεις» και αποβολές για αντιστασιακή δράση.

Από το 1951, άρχισε η ανασυγκρότηση της ενδοσχολικής ζωής στο Λάππειο. Σ' αυτό συνέβαλε η σταδιακή αύξηση του διδακτικού προσωπικού και η τοποθέτηση στη θέση του γυμνασιάρχη του κ. Ηλία Μουνδρέα, που σφράγισε με την προσωπικότητά του σχεδόν για μια δεκαετία τη σχολική ζωή στο Λάππειο. Επί των ημερών του εμφανίζονται στα πρακτικά παιδαγωγικές συνεδριάσεις με προβληματισμό και ειλικρινές ενδιαφέρον για την επίδοση των μαθητών, για δημιουργία σχολικής βιβλιοθήκης, για αναζήτηση νέων τρόπων διδασκαλίας ώστε να κινείται το ενδιαφέρον των μαθητών, την οργάνωση εκδηλώσεων. Χαρακτηριστική είναι η ειδική συνεδρίαση 11.3.1954 με θέμα «Λήψις μέτρων προς καλύτεραν παρακολούθησιν των εκ χωρίων, εγκατεστημένων ενταύθα μαθητών μας». Ένα υπαρκτό θέμα που δεν είχε απασχολήσει κανέναν μέχρι τότε, ενώ οι συνθήκες ζωής των μικρών μαθητών που έμεναν μόνοι τους ήταν πολύ άσχημες και τα αισθήματα απομόνωσης και περιφρόνησης, αρκετά έντονα.

Οι κανονισμοί λειτουργίας εξακολουθούν να είναι ιδιαίτερα αυστηροί (απαγόρευση κυκλοφορίας μετά τις 8, κινηματογράφος, καφενεία, σφαιριστήρια, υποχρεωτικό πηλίκιο και ποδιά, υποχρεωτικός εκκλησιασμός, κ.ά.). Όμως, κατά γενική ομολογία των μαθητών, στο σχολείο γινόταν σημαντική δουλειά. Χαρακτηριστικό για την εποχή είναι η καθιέρωση για πρώτη φορά βραβείων και επαίνων για διακρίθοντες στην επίδοση και το ήθος μαθητές.

Η δεκαετία του 60 που χαρακτηρίζεται γενικά σαν δεκαετία της αντιπαροχής και της ανάκαμψης,

με τις νέες αξίες που εισάγει, υποβαθμίζει τον ρόλο του σχολείου. Οι συνεχείς αλλαγές στη διεύθυνση και το προσωπικό του σχολείου, η αυστηρότητα και η αστυνόμευση που κυριαρχεί, απομακρύνει τους μαθητές από αυτό που λέγεται ενδοσχολική ζωή και τους οδηγεί να διοχετεύσουν τις ανησυχίες τους σε άλλους χώρους. Σ' αυτό συμβάλλει και η πολιτική αστάθεια που επικρατεί δημιουργώντας ευκαιρίες κι' ελπίδες.

Μόνο μετά το 1974, τη χρονιά της μεταπολίτευσης, παρατηρείται πάλι στα πρακτικά των συνεδριάσεων προβληματισμός για τόνωση της ενδοσχολικής ζωής, δελτίωση σχέσεων καθηγητών - μαθητών, δημιουργία μαθητικών κοινοτήτων, οργάνωση εκδηλώσεων και συζητήσεων πάνω σε θέματα παιδείας.

Η εξωσχολική ζωή

Με τον όρο εξωσχολική ζωή εννοούμε όλες τις μαθητικές δραστηριότητες που είναι έξω από την τυπική σχολική διαδικασία και επιχειρούν άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και τη ζωή της πόλης.

Προπολεμικά, αλλά ακόμη και στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, παρόλες τις απαγορεύσεις, ίσως και εξαιτίας, αυτών, οι μαθητές, με

Γυμναστικές επιδείξεις (1961)

τη συμπαράσταση των καθηγητών τους, οργάνωναν εκδηλώσεις με σημαντικό αντίκτυπο όχι μόνο στην πόλη, αλλά και σ' όλη την περιοχή.

— Υπήρχε χορωδία και μαντολινάτα του σχολείου που συμμετεί-

Παρέλαση (1961)

χε όχι μόνο στις σχολικές εκδηλώσεις, αλλά έδινε και συναυλίες για το κοινό της πόλης.

— Επειδή απαγορεύονταν οι μαθητές να συμμετέχουν ακόμη και σε αθλητικούς συλλόγους, είχαν δημιουργηθεί στο σχολείο αθλητικές ομάδες. Στο ποδόσφαιρο το 1941 η νικήτρια σ' ολόκληρο το νομό ομάδα του Λαππείου, κλήθηκε να παίξει με τους Γερμανούς στρατιώτες, τους οποίους νίκησε σε 2 αγώνες και τόνωσε το ηθικό όλων των μαθητών.

Στον κλασσικό αθλητισμό είχαν επίσης ιδιαίτερες επιδόσεις. Το 1953 είχαμε Πανελλήνιες νίκες, ενώ το 1954 το Λάππειο πήρε όλα τα πρώτα βραβεία και δγήκε 1ο στην 7η Εκπαιδευτική Περιφέρεια (Μακεδ. - Θράκ.).

Επίσης πολύ σημαντικές ήταν οι θεατρικές παραστάσεις με κορυφαία το θεατρικό έργο του Σπ. Μελλά «ο Παπαφλέσσας», το 1943. Στην παράσταση συμμετείχαν μαθητές και καθηγητές και αφού πέρασε με περιπέτειες την Γερμανική λογοκρισία ανέβηκε όχι μόνο στη Νάουσα, αλλά και στη Βέροια και τα Γιαννιτσά.

Άλλες παραστάσεις.

1930 «Να ζει το Μεσολόγγι»

του Βασίλη Ρώτα.

1939 «Μπροστά στο θάνατο» Δράμα. «Οι μαξιλαριές» Κωμωδία.

1940 «Τα Σουλιωτόπουλα δεν πέθαναν» του Ν. Τσεκούρα.

1940 «Τα κορίτσια επαναστατούν» του Β. Ρώτα.

1953 «Η θυσία του Αβραάμ».

1957 «Η σταχομαζώχτρα» του Παπαδιαμάντη.

Στις δεκαετίες του 60 και του 70 σαν εξωσχολικές δραστηριότητες έχουν μείνει οι γυμναστικές επιδείξεις στο τέλος της χρονιάς, καθώς και οι συμμετοχές στις εκδηλώσεις του Ολοκαυτώματος της Νάουσας.

Όλα αυτά τα χρόνια, σημαντικό ρόλο, έπαιξαν οι πολυήμερες σχολικές εκδρομές που έδιναν στους μαθητές τη δυνατότητα να γνωρίσουν την πατρίδα τους, αλλά και να ισχυροποιήσουν τους δεσμούς τους.

Τα τελευταία 20 χρόνια μέσα στα περιθώρια που αφήνουν οι ελάχιστες ελεύθερες ώρες των μαθητών, η αλλοτρίωσή τους από την τηλεόραση και τα πολλά μέσα διασκέδασης γίνονται προσπάθειες από ρομαντικούς εκπαιδευτικούς και ανήσυχους μαθητές για καλλιτεχνικές και πνευματικές δημιουργίες.

Ενδεικτικά αναφέρουμε θεατρικές παραστάσεις.

1984 «Ο θεός Πάπαρος» Α. Μποαλ του 2ου Γυμνασίου Νάουσας.

1984 «Οι φασουλίδες του Κατσιπόρα» Λόρκα του 1ου Λυκείου

Θεατρική παράσταση Παπαφλέσσας (1943)

Νάουσας.

1990 «Παραμύθι χωρίς όνομα» Ιάκωβου Καμπανέλη του 2ου Γυμν Νάουσας.

1992 «Το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο» του 3ου Γυμν. Νάουσας.

1993 «Ιφιγένεια εν ταυροίς» του 1ου Γυμν. Νάουσας.

1993 «Μέγας Αλέξανδρος» του ΤΕΛ Νάουσας.

Επίσης οι εκδηλώσεις του Μουσικού Εργαστηρίου που αποτελείται από μαθητές όλων των σχολείων της Νάουσας και την οργάνωσή τους είχε αναλάβει το 2ο Λύκειο και τα τελευταία χρόνια το 2ο Γυμνάσιο.

Ακόμη οι ομάδες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του 2ου και του 3ου Γυμνασίου Νάουσας κάθε χρόνο δουλεύουν θέματα της επιλογής

τους και τα παρουσιάζουν όχι μόνο στους μαθητές, αλλά και στο κοινό της πόλης μας.

■ Τη συλλογή του υλικού έκαναν όλοι οι μαθητές της ομάδας.

■ Τη συνολική επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων οι μαθητρες:

Αρβανιτάκη Αντωνία, Καλτσογιάννη Στέλλα, Μαγγανάρη Εμμανουέλα, Μακούλη Φανή, Μάντσιου Μάγδα, Μήττα Φανή, Νόλκα Πηνελόπη, Ταπλίδου Στέλλα, Χατζηχαρίση Ευαθία.

■ Τις γραφικές παραστάσεις στον Η/Υ ο καθηγητής του σχολείου μας Μέσκος Γιώργος.

■ Την επιλογή και σύνθεση της ύλης, καθώς και την επιμέλεια της έκδοσης, η καθηγήτρια Βλάχου Φανή.

Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών στην Ελλάδα

μετά το 1821

Επιμέλεια
Λευκής Σαμαρά

Στο επόμενο μέρος της εκπαίδευσης των Κοριτσιών στην Ελλάδα μετά το 1821, θα παρουσιαστεί η ίδρυση και λειτουργία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, που αποτέλεσε έναν σταθμό στην γυ-

ναυκεία εκπαίδευση μετεπαναστατικά.

Για να αντιληφθούμε καλύτερα πόσο αναγκαία ήταν η μόρφωση των γυναικών, θα πρέπει να δούμε την θέση της στην οικογένεια, τον πατέρα της και μετά στον γάμο της.

Ο Ανδρέας Λασκαράτος, υπέρμαχος της γυναικείας Εκπαίδευσης στα «Μυστήρια της Κεφαλονιάς», το 1856 μας παρουσιάζει με γλαφυρό και συνάμα καυστι-

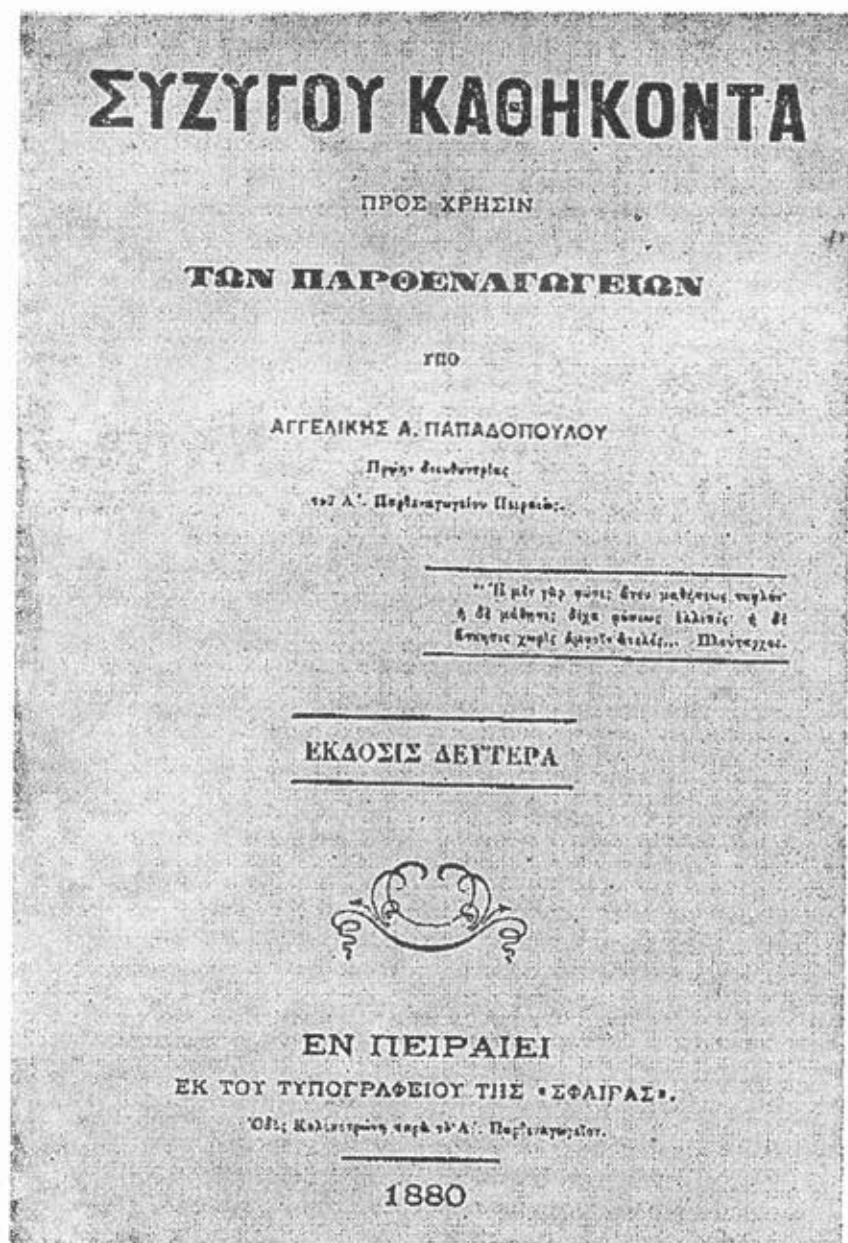
κό τρόπο την ανάγκη να θγεί η γυναίκα από την αμάθεια και την αμορφωσιά και για το δικό της το καλό και της οικογένειάς της.

Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από το «Οικογενειακά».

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ

Ο γάμος είναι δια τον εξευγενισμόν άνθρωπον, εις την αρχήν, η διπλασίαση του εαυτού του στο σύντροφό του· έπειτα, η πολλαπλασίασή του εις τα παιδιά του· όντα όλα τούτα κακομένα καθ' εικώνα και ομοίωσιν edikn του, με τα οποία συγγέει την ύπαρξή του, μοιράζει τέσ πίκρες του, μεγαλόνει τέσ ευχαρίστησές του. Εις την οικογένειαν ο εξευγενισμένος άνθρωπος θρέψει την ψυχήν του από τα πλέον ειλικρινή και τρυφερά αισθήματα της αγάπης, καθαρίζει πάντα περισσότερο την καρδιά, το νού, τη διαγωγή του και ετοιμάζει μίαν· ακερδόσκοπη βοήθεια για τα γεράματά του. Η όλη ζωή εις οικογένειαν έτσι εννοημένην, είναι ένας επίγειος παράδεισος, ο οποίος ετοιμάζει για του Ουρανού τον Παράδεισον.

Στα μέρη μας όμως ο γάμος δεν έχει το νόημα. Αφήνοντας κατά μέρος τα ιδιαίτερα δίκη που ένας ή άλλος ημπορεί να έχη για να γυρέψη γυναίκα, η αιτίας οπού ήθελε θεωρηθούν· ως κοινές εις σε σχεδόν όλους, είναι ότι «Καθένας έχει χρεία να 'βρίσκη το φαί του μαγερεμένο, το σπίτι του σαρομένο, τα σκουτιά του πλημένα και κάθε πράμμα σε τάξη μέσα στο σπίτι του· εις ένα λόγο, έχει χρεία για ένα υποκείμενο το οποίο ναν του βαστάη ανοιχτό το σπίτι του, και να 'μπορή, έως εις έναν κάποιο βαθμό ναν το εμπιστέβεται, αφήνοντάς του ανοιχτά

τ' αρμάρια!... δια τέτοι' αράδα, το καλύτερο που να 'μπορή να κάμη είναι να πάρη γυναίκα!...

Εγώ κι' αν επαντρέφτηκα
Είχα μεγάλη χρεία
Να μου μπαλόνη το θρακί
Και να μου μαγερέβη.

Μια άλλη αιτία υπανδρείας, εξίσου κοινή και τούτη, είναι η ακόλουθη Εκείνος οπού 'παντρέβει τη θυγατέρα του της δίνει και το πρικό της' πρικό που σε τούτους τους ύστερους χρόνους έφθασε να είναι σημαντικώτατο. Τούτο έκαμε ώστε, όταν ένας έχει χρεία για χρήματα, και δεν έχει μέσος άλλο κανένα για να λάβη, αποφασίζει να 'παντρευθή. Η 'παντρεία τότες είναι μια θυσία για δαύτονε... μα η γυναίκα είναι ένας όρος, χωρίς τον οποίον δε λαβαίνει τα χρήματα, και για να λάβη τα χρήματα, 'φχαριστητέ να λάβη και τη γυναίκα!... Γυρίζοντας από το σπίτι του πεθερού, τα χρήματα που φέρνει μαζί του είναι το ψόνι του, η γυναίκα είναι η τσόντα!...

Τούτες η δυο αιτίες είναι οι γενικώτερες εις τα μέρη μας. Η άλλες, για τη σπανιότητά τους, δεν αξίζουν να μελετηθούνε, ούτε που είναι από εκείνες οπού έχουνε σχέση με τον γάμον καλά εννοημένον.

Όντας τέτοιος ο γάμος αναμεσά μας, ο τρόπος με τον οποίον γίνεται είναι ανάλογος. Όταν ένας αποφασίση να πάρη γυναίκα, γυρέβει πρώτα μέσα στη σφαίρα του, εκείνους οπού δίνουνε τα περισσότερα διαλέει, και μεινάζει εκείνου πόχει την κόρη, ως ήθελε μεινήσει κι' εκείνου πόχει την πραγματεία. Αν εκείνος δεχθή το γαμπρό', αρχίζουνε τότες η σύθασες απάνου στο ποσόν του πρικού, και η σύθασες τραβούνε καιρόν πολήνε, χωρίς η κόρη να ξέ-

ρη ποτέ τίποτα'.

Έτσι, η γυναίκα τούτη η οποία έμεινε έως τώρα αγνώριστη και αμελημένη στο σπίτι του πατέρα της, και της οποίας ο νούς ετράχινε χωρίς να πλατήνη, χωρίς να θραφή από γενικές ιδέες, εμπαίνοντας εις το σπίτι του ανδρός της, λαβαίνει ευθύς μια θέση στην κοινωνία: θέση νοικοκυράς, θέση η οποία της δίνει ένα όνομα με το οποίο γνωρίζεται, θέση η οποία επρεπε να την έβγαλνι τουλάχιστον τώρα από το μηδέν, και να την κάμη μέλος ισότιμο στην κοινωνία. Και όμως η θέση που λαβαίνει είναι πολύ μακράν από του να την κάμη τέτοια. Η ανατροφή που έλαβε στο σπίτι της, και ο σκοπός για τον οποίον την επήρε ο άνδρας της, την κράζουσε σε μια θέση πολύ κατώτερη: έτσι, η αληθινή της θέση στο σπίτι του ανδρός της είναι, κατώτερη από τον άνδρα της, και μόνον ανώτερη από τές δούλες!... Ο άνδρας της την δέχεται στο κρεβάτι του, την θάνει στην ταύλα του, γιατί και στο ένα μέρος του χρειάζεται και στο άλλο, μα η συντροφιά της δεν του δίνει ευχαρίστηση, και, έως από τές πρώτες ημέρες του γάμου, υποχρεώνεται να προστρέξη στο κοινό καταφύγιον εκείνων οπού δεν ηξέρουνε τί να κάμουνε τη ζωή τους, εις το Καζίνο. Σε τούτο το Καταφύγιον της Αϊδίας ο νηόγαμπρος, και μετέπειτα ο γονής, περνάει όλη του την ημέρα και μέγα μέρος της νύχτας μαζί με όλους τους άλλους της θέσης του, οι οποίοι θεληματικώς καταδικάζουν τον εαυτό τους, προκρίνοντας την αιδία του Καζίνου παρά την αιδία του σπιτιού τους.

Όχι πως ο Κεφαλονίτης να είναι πολύ καλύτερος από τη γυναίκα του, όχι. Από παρόμοιους γονείς και οι δυο αναθραφήκανε.

Ο άνδρας μάλιστα σαν έφθασε δέκα ή δώδεκα χρονώνε άρχισε περπατή τους δρόμους μονάχος του, δηλαδή χωρίς τον πατέρα του, εσυναναστράφηκε παιδιά τα οποία εφθείρανε την αθωότητά του, τα ήθη του, και τον εμορφόσανε κατρεγάρη: ενώ εκείνη που μιαν ημέρα έπρεπε να είναι γυναίκα του, αν όχι άλλο, εδιατηρήθηκε αθόα. Μα ο άντρας, όταν έφθασε 18-20 χρονώνε, και τα καντούνια του τόπου δεν τον εχωρούσανε πουλιό άλλο, ο πατέρας του τον έστειλε να γένει δοττόρος!...

Εδώθεν αρχίζει η αιτία της υπεροχής του ανδρός. Εις την Ιταλία, στη Γαλλία, στη Γερμανία, είδε άλλους ανθρώπους, άλλους κόσμους, άλλα έθημα. Για τρεις τέσσαρους χρόνους εσυνήθησε κι' όλες την καλοζωία που παρχωράει η εξευγένιση και ο μεγάλος κόσμος. Εστάθηκε σε συναναστροφές, εχάρηκε χωρούς και θέατρα, είδε ολούθε γυναίκες όμορφες, παστρικές κα καλά ενδυμένες: γυναίκες οπού εξούσανε τίμια, και μόλον τούτο δεν ανατριχιάζαν τη ράχη τους όταν τές εκόντεβε ένας άντρας: γυναίκες ευπροσήγορες, και των οποίων η ομιλία ευχαριστούσε και έμπνεε σέβας. Όλα ταύτα, να πεί κανείς την αλήθεια, εβγάλανε από τη ψυχή του τη στενοχωρία των καντονιών του Τόπου του, αν δεν τον εξευγενίσανε, τουλάχιστον του εδώσανε μια ιδέα της εξευγένισης. Ιδέα με την οποία τόσοις χρόνους στην Ευρώπη εσυνήθησε. Πώς ημπορεί πουλιό να ευχαριστηθεί μέσα στο σπίτι του; Η θαύτατη αμάθεια της γυναικός του την καταστένει συχναντερή, αν μάλιστα κοντά στην αμάθειά της έχη και την πρετέζα πως είναι δοττόρα!... Η κακή ανατροφή που λαβαίνουνε τα παιδιά του, χωρίς αυτός να είναι αρκετός να τους

δώση μίαν καλύτερη, οι αταξίες, η γλύδα που τα σκεπάζει... τα χοντροϊδή συγύρια του σπιτιού του, η ακαταστασία που βασιλεύει σ' εδούτα, η απαστριά, η βρόμα... Η έλλειψη δούλων οι οποίοι να γνωρίζουν' τα χρέη τους... Όλα τούτα τότε σπρόχνουνε όξου από το σπίτι του, και του καταστένουν οθηστικό!...

Έτσι, ο δύστυχος ο δοττόρος ρεί εγνώρισε το καλύτερο, και δε μπορεί να υποφέρει το χειρότερο!...

Η πρώτη φανέρωση του γάμου, εκείνο μάλιστα που στον εαυτό του πραγμαστικώς κάνει το γάμο, είναι η συμπάθεια μεταξύ των δυο ψυχών, και η εκχυσή τους από ένα στήθι στο άλλο. Η συμπάθεια όταν προηγείται την τελετήν την κάνει απαραίτητη, όταν την ακολουθεί, την επικηρόνει. Το αίσθημα τούτο είναι τόσο ευγενικό, τόσο άπειρο, θείο, που ο άνθρωπος δεν ημπορεί να εννοήσει άλλο που να συμμόνη περισσότερο στη θεότητα. Τούτο ακολουθήται από την αμοιβαία βοήθεια ειλικρινής, ακερδόσκοπη, ολάκκιρη βοήθεια, επειδή ο σύντροφος βοηθώντας το σύντροφο βοηθάει τον εαυτό του, μα τί λέω, το καλύτερο, το αγαπητότερο μέρος του εαυτού του. Έρχετ' έπειτα η πλάση. Τα παιδάκια μας είναι τα γεννήματα της αγάπης μας, η αγάπη μας που εγίνηκε σώμα, και που στη μεταμόρφωσή της ετελειοποιήθηκε ακόμη περισσότερο.

Εκείνοι όμως των οποίων οι ψυχές πνένε αντίθετα αισθήματα, δεν ημπορούνε ποτέ να συναισθανθούνε. Για τούτη μοναχή την εναντιότητα ο γάμος τότε δεν είναι παρά μια προσποίηση, η οποία σκεπάζει μίαν ένωση άπρεπη και άσεμνη. Δυο τέτοια υποκείμενα δεν ημπορούν ποτέ να αγαπηθούνε, και ακολούθως να ε-

Επίδειξη χειροτεχνημάτων

νωθούνε με την αλήθεια· δεν θέλει συμφωνήσουν ποτέ δια την ανατροφήν των παιδιών τους, και καλά παραδείγματα δε θέλει, μπορέσουνε ποτέ ναν τους δώσουνε. Ανάγκη πάσα λοιπόν να τεριάζουνε οι ψυχές οπού θα ενωθούνε εις γάμον· ανάγκη πάσα να συναναστρέφονται άνδρες και γυναίκες, να γνωρίζονται από πολύν καιρό πρώτα, και να διαλέγονται, κάθε ζευγάρι κατά τές συμπάθειές του, κατά τές κλίσεις του. Τούτο είναι βέβαια κατά τον Ορθόν Λόγον· αλλά τα έθημα τα δικά μας, πόσο δεν απέχουνε από τον Ορθόν Λόγον!...

Εμείς, τα θυλικά μας παιδιά, μόλις φθάσουνε δέκα ή δώδεκα χρονώνε, τα κλειούμε στο σπίτι χωρίς συγκοινωνίαν!... Πουλιό δεν τους είναι συγχωρεμένο να ιδούνε κανήνε, να 'μιλήσουνε με κανήνε, και πρέπει να μένουν' εκεί κλεισμένες, έως ότου ο γαμπρός, έπειτα από δέκα χρόνους ακόμη να τές γυρέψη!...

Ήθελ' είναι αδύνατο να θυμόνται οι άνθρωποι πως έχουμε θυγατέρες, αν έλλειπανε οι προξενολήτρες, οι οποίες συστένουν' εξακολουθηνά στους ανύπανδρους τές ανύπανδρες, ορκίζοντας πως

δεν είναι ούτε στραθή, ούτε κουτσή, ούτε γόμπα!... και είναι περίεργο πως απάνου σε τέτοιες πληροφορίες, αν ουδαστούμε στο πρικιό, γένεται ο γάμος!... γάμος άσεμνος, οπού 'μοιάζει περισσότερο με την πρόσταση, με την πορνεία, παρά με τον τίμιο γάμο!

...Εστάθηκε μια εποχή στην Κεφαλονιά, κ' εκείνην την εποχήν ως κ' εμείς τη θυμόμαστε, εις την οποία τα γράμματα στές γυναίκες εθεωρούντο σαν ένα πράγμα πολύ επικίνδυνο. Οι γονείς ενομίζανε πως μια φορά που οι κόρες τους ήθελε μάθουνε γράμματα, ήθελε τα μεταχειρισθούνε για να γράφουνε γραμματάκια ερωτικά και να διαβάζουνε τές απόκρισεις!... Οι παλαιοί μας ενομίζανε, ως φαίνεται, πως ο Έρωτας δεν γένεται παρά δια του Ταχυδρομείου! και πως τα γράμματα φέρνουνε ίσια-ίσια στον ταχυδρομικόν έρωτα!... Με τούτην την ιδέα οι παλαιοί εμποδίζανε με αυστηρότητα εις τές κόρες τους τη σπουδή. Αν εσύμμονε η κόρη τους εκεί που εδιάβαζε το παιδί τους το σερνικό, την εδιόχνανε, και αν την ευρίσκανε με

✧ Συνέχεια στην σελίδα 139

Ο πρωτοψάλτης της Νάουσας Αρχων μουσικοδιδάσκαλος του Πατριαρχικού Θρόνου

Στις 25 Ιουνίου 1995 ο Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης κ. Παντελεήμων ως εκπρόσωπος του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, απέστειλε στον συμπολίτη μας κ. Γιάννη Μακρογιώργο το οφίκιο του άρχοντος μουσικοδιδασκάλου του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης.

Είναι γνωστή η προσφορά του Τιμομένου στη Βυζαντινή μουσική, που εκτός από τα 41 χρόνια προσφοράς συνεχούς στο ψαλτήρι του Μητροπολιτικού Ναού της Μεταμόρφωσης Νάουσας, ίδρυσε ειδική σχολή Βυζαντινής μουσικής που δίδαξε σ' αυτή τους ιεροψάλτες της Ημαθίας και τους οργάνωσε σε Σύλλογο.

Σήμερα αναφερόμεθα εκτενέστερα στην προσφορά και ειδικότερα στη ζωή του τιμηθέντος.

Ο Ιωάννης Μακρογιώργος του Βασιλείου, γεννήθηκε στη Νάου-

σα το 1935. Από παιδί είχε ιδιαίτερη κλίση στη μουσική και ειδικότερα στη Βυζαντινή. Τα πρώτα του βήματα ξεκίνησε στην ηλικία των 12 χρόνων, απ' το ψαλτήρι της Μεταμόρφωσης με δάσκαλο τον πρωτοψάλτη και μετέπειτα ιερέα Αθανάσιο Ρούκαλη, άνθρωπο με ιδιαίτερες γνώσεις στη μουσική. Διέκοψε όμως πολύ γρήγορα, γιατί ο δάσκαλός του χειροτονήθηκε ιερέας στη Φλώρινα.

Κατόπιν προτροπής του πατέρα του στα δεκάξι του χρόνια, συνέχισε τα μαθήματα για δυο έτη ως μαθητής του αείμνηστου Δημητρίου Βαρθέρι στον Αγιώργη.

Στη συνέχεια για 6 περίπου μήνες, πήρε ιδιαίτερα μαθήματα από τον άρχοντα πρωτοψάλτη της Θεσσαλονίκης Χρύσανθο Θεοδοσόπουλο στον Άγιο Δημήτριο.

Στην ηλικία των 18 του χρόνων,

μετά από σπουδές δυόμιση ετών στη μουσική, χρόνο ρεκόρ, αναλαμβάνει το αναλόγιο του Μητροπολιτικού Ναού της Μεταμόρφωσης, που ψάλλει ως σήμερα.

Παντρεύτηκε το 1965 με την Αγνή Δαλαμάρα και απέκτησε μια κόρη και έναν γιό.

Το 1972 δημιούργησε την τετρά-

Του Τάκη Μπάιτον

φωνη εκκλησιαστική χορωδία, που λαμβάνει μέρος σε κοινωνικές εκδηλώσεις της Νάουσας, και όπου αλλού κληθεί.

Είναι δάσκαλος του μανδολίνου από το 1976 και από το 1989 ως σήμερα διευθυντής (μαέστρος) της χορωδίας και μανδολινάτας του «Ωδείου Ναούσης».

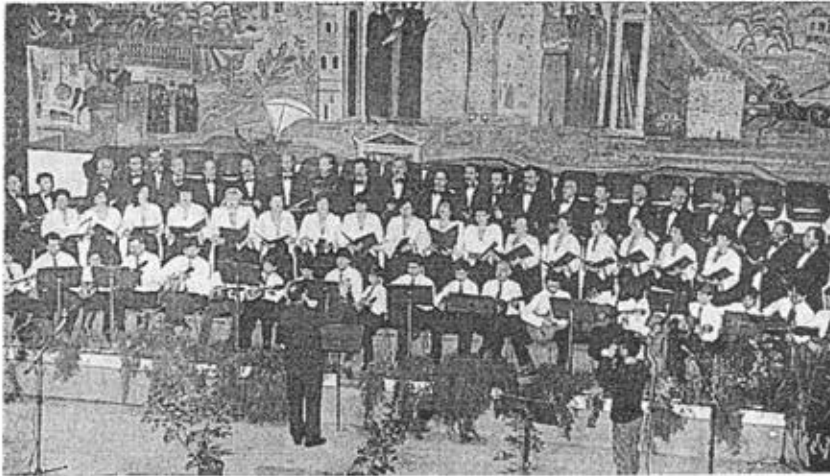
Κάνει μαθήματα σε μαθητές που έχουν όρεξη για μουσική ως το 1978, χρονιά που προσλαμβάνεται ως δάσκαλος στη νεοϊδρυθείσα σχολή Βυζαντινής μουσικής της Μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης.

Το 1981 στέκεται πρωτεργάτης για την ίδρυση του Συλλόγου ιεροψαλτών Ημαθίας «Κωνσταντίνος Πρίγκος» και για πολλά έτη πρόεδρός του.

Το 1983 σε συνεργασία με τον «Πυρσό» παρουσιάζει με τη χορωδία του, συνοδεία μουσικών παραδοσιακών οργάνων, τα Δημοτικά τραγούδια της Νιάουσας και της Μακεδονίας ευρύτερα, σε ειδική βραδιά για την πόλη.

Η δουλειά αυτή χρειάστηκε ιδιαίτερη και χρονοβόρα προετοιμασία.

Με την χορωδία του Ωδείου Να-

ούσης ως διευθυντής της «μετά τις αυξημένες γνώσεις, τις οποίες έλαβε το 1977 από τον διακεκριμένο καθηγητή μουσικής Αθανασιάδη, στο Μακεδονικό Ωδείο Θεσ)νίκης, (ιδιαίτερα μαθήματα αρμονίας)», έδωσε πολλές συναυλίες σε πολλά μέρη. Το 1982 είναι η χρονιά που η χορωδία αυτή πήρε το πρώτο Βραβείο σε Βορειοελλαδικό Φεστιβάλ χορωδιών, στη Θεσ)νίκη. Το Φεστιβάλ ήταν διαγωνιστικό.

Μετά από εισήγηση του Δεσπό-

τη Βεροίας και Ναούσης κ. Παντελεήμονος προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίο, σαν επισφράγισμα της πολύχρονης προσφοράς του στη Βυζαντινή μουσική και της πιστής τήρησης των κανόνων της, που απενεμήθη το οφίκιο σε ειδική τελετή που έγινε παρουσία των αρχών και του λαού της Νάουσας στον Μητροπολιτικό Ναό.

Στην τελετή της απονομής μίλησαν ο Δεσπότης κ. Παντελεήμων αναφερόμενος στη ζωή και το έρ-

γο του τιμηθέντα, ο κ. Νίκος Καλιδάκης εκ μέρους των μαθητών του και ο τιμηθείς ο οποίος και ευχαρίστησε τον Σεβασμιώτατο για την όλη διαδικασία, καθώς και όλους τους συμπολίτες μας που για τόσα χρόνια τον ενθάρρυναν και τον αναγνώρισαν για την όλη προσφορά του. Ιδιαίτερα ευχαρίστησε την σύζυγό του για την αμέριστη συμπαράσταση στο έργο του.

Πρέπει να τονισθεί ότι το οφίκιο από το Πατριαρχείο είναι ιδιαίτερη τιμή που δίδεται σε Ναουσάιο για δεύτερη φορά. Την πρώτη το έλαβε το 1906 ο καθιερωμένος αγιογράφος Χριστόδουλος Ματθαίου.

Αυτή η τιμή είναι μια δικαίωση για τον μουσικό, τον δάσκαλο, τον άνθρωπο που θυσίασε σε όλη του τη ζωή τις μικροαπολαύσεις των Κυριακών του, για να προσφέρει στο αντικείμενο που τόσο αγάπησε. Στη Βυζαντινή Μουσική.

Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών στην Ελλάδα μετά το 1821

✱ Συνέχεια από την σελίδα 137

ένα βιβλίο στο χέρι, ένας έξαφνος θυμός τους εκυρίεβε, αρπάζανε το βιβλίο, το επετούσανε, και της εκάνανε τές μεγαλύτερες φοβέρες, με θρισιές κάποτε τές πλέον χοντροειδείς.

Σήμερα, κατ' ευτυχίαν, δεν είναι πουλιό έτσι. Οι γονείς αρχίσανε να καταπιέθονται ότι, και ο Έρωτας ημπορεί να γένη χωρίς τα γράμματα, και τα γράμματα ημπορούν να σταθούνε χωρίς τον έρωτα. Ακολούθως η απόλυτη απαγόρευση των γραμμάτων έλλειψε, και η αδιαφορία επήρε τον τόπο της εις τα πνεύματα των γονέων. Δια την μεγαλύτερη τιμή

του Τόπου μας πρέπει να πούμε ακόμη πως είναι μάλιστα μέσα στές δυο χώρες διάφοροι γονείς οπού θεωρούνε τη σπουδή στές γυναίκες ως μια στολή, και στέλνουνε μάλιστα τές κόρες τους εις τα σχολεία της Κυβέρνησης, όπου μαθένουνε γράμματα.

...Δεν είναι αμφιβολία πως εκάμαμε ένα θήμα μεγάλο όταν συγχωρέσαμε στές γυναίκες μας τα γράμματα. Το θήμα τούτο δηλεί, ότι μια επανάσταση έγινε εις τα πνεύματα επανάσταση η οποία έβγαλε το νού μας από το δρόμο της οπισθοδρόμησης και τον έβαλε εις τον δρόμον της προόδου. Το πέραςμα τούτο, μόλον

οπού έως τώρα μένει απαρατήρητο, είναι όμως ένα από εκείνα τα συμβάντα που αφήνουνε εποχήν εις την ιστορίαν του ανθρωπίνου πνεύματος. Αλλ' η πρόδοος πάθει από του να είναι πρόδοος μόλις πάψη να προοδέθη. Αν εμείς επατήσαμε στον δρόμον της προόδου, θα 'πη ότι εκινήσαμε για να πάμε εις το σκοπό μας. Αν σταματήσωμε μόλις εβαλθήκαμε απάνου στο δρόμο, καταστένουμε ανωφέλεφτο το κίνημά μας. Και ποίος είναι ο σκοπός της προόδου εις την παιδείαν; Σκοπός της παιδείας δεν είναι θέβαια μήτε η στολή, μήτε το ξέδομα, μήτε άλλο παρόμοιο. Η παιδεία θα μας μάθη τα χρέη μας.

«Ο ΘΕΙΟΣ ΜΟΥ Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ»

διήγημα

Τον θείο μου, τον Δημήτρη, τον μικρότερο από τους τρεις αδελφούς της μάνας μου, δεν μπορώ να πώ με σιγουριά ότι τον γνώρισα. Ήμουν πολύ μικρός, τότε, όταν έφυγε για το θουνό. Αυτό μου έλεγε πάντα κι η μάνα μου όταν γίνονταν κουβέντα γι' αυτόν στο σπίτι. Εγώ όμως τον θυμάμαι κι άς ήμουν αμόνο τριών-τεσσάρων χρονών τότε. Η παιδική μου μνήμη έχει συγκρατήσει ένα όμορφο, γελαστό πρόσωπο και μια αίσθηση χαράς που με κυρίευε, όταν με σήκωνε με τα δυνατά του χέρια ψηλά για να φτάσω και να αγγίξω το ταβάνι. Έχω συγκρατήσει και μια άλλη εικόνα, πιο καθαρή και πιο πλούσια σε περιεχόμενο, στην οποία και πάλι πρωταγωνιστούσε αυτός κι εγώ. Τον βλέπω να με σηκώνει πάλι ψηλά, πρέπει να το συνήθιζε πολύ αυτό και σε μένα πρέπει να άρεζε ιδιαίτερα αυτή η ανύψωση, να με αφήνει πάνω σε κάποιο ψηλό έπιπλο και να μου ζητά να πώ το ποίημα «ο κυρ 'βοριάς παράγγειλε». Θα πρέπει να το έλεγα πολύ όμορφα αυτό το ποίημα, ή να είχα πολύ πλάκα όταν το έλεγα, γιατί θυμάμαι κι' άλλη μια φορά που μου ζητήθηκε να πώ αυτό το ποίημα σε κάποια οικογενειακή γιορτή, κι' ακόμα αργότερα θυμάμαι που το απαγγείλα με ιδιαίτερη επιτυχία σε σχολική γιορτή. Μουδιασμένος λοιπόν από το ύψος, πάνω σε κείνο το έπιπλο άρχισα με φωνή όσο μπο-

Του Χρήστου Μπαταντζή

ρούσα πιο δυνατή, να απαγγέλω το ποίημα. Αλλά κάπου εκεί στη μέση του ποιήματος, όταν το ναυτόπουλο ανεβαίνει στο μεσιανό κατάρτι και «βλέπει τον ουρανό θολό και τ' άστρο ματωμένο» με έπιασε ένα παράπονο και άρχισα να κλαίω. Με άρπαξε τότε ο θείος Δημήτρης, σκασμένος στα γέλια, με έσφιξε στην αγκαλιά του και άρχισε να με γαργαλά για να με κάνει να γελάσω. Κι' εγώ με τα μάτια πλημμυρισμένα δάκρυα, άρχισα να γελώ απολαμβάνοντας εκείνη την ευτυχία που πήγαζε από την αμοιβαία αγάπη μας. Γιατί κι' εγώ θα πρέπει να τον αγαπούσα ιδιαίτερα, μπορεί και περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, πράγμα που αποδεικνύεται από το ότι, μέσα σε 'κείνες τις πρώτες, τις πιο παλιές εικόνες της ζωής μου, θρίσκειται μονάχα αυτός, με 'κείνο το νεανικό, όμορφο και πάντα γελαστό του πρόσωπο.

Καθαρότερες και πιο σύνθετες εικόνες ακολουθούν μετά την... φυγή του στο θουνό' μεγάλωνα κι' όλας και είναι φυσικό να θυμούμαι περισσότερα γεγονότα. Δεν μπορώ να πώ όμως ότι κατάλαβα τί έγινε. . Γιατί έφυγε, που πήγε και γιατί όλη εκείνη η ανησυχία και ο φόβος που άρχισαν να κυριαρχούν στα δύο σπίτια, στο δικό μας και στο πατρικό

σπίτι της μάνας μου όπου έμεναν και τα αδέρφια της. Αυτό που ένοιωσα καλά ήταν η μεγάλη απουσία του που πρέπει να πίκρανε πολύ όλους τους συγγενείς, γιατί, όπως κατάλαβα αργότερα, ήταν ιδιαίτερα αγαπητός σε όλους. Θυμάμαι πολύωρες συγκεντρώσεις στο σπίτι μας, κάποια άγνωστα πρόσωπα που άρχισαν να μπαينوθαίνουν πολύ ταχτικά και τις αδιάκοπες κουβέντες που πάντα περιστρέφονταν στο ίδιο θέμα. Τότε πρωτόκουσα τη λέξη «αντάρτης», τη λέξη «καθοδηγητής», τις λέξεις «ασφάλεια», «φάλαγγα», «ταγματασφαλίτης», «ρουφιάνος» και όλες μου φαίνονταν θεόρατες, μαύρες και τρομερές. Η λέξη «αντάρτης» αναφέρονταν πάντα χαμηλόφωνα και κατάλαβα πολύ καλά πως αφορούσε τον θείο Δημήτρη. Η λέξη «καθοδηγητής» για κάποιον συμπολίτη που πρέπει να ήταν ο υπαίτιος για την φυγή του θείου μου. Οι άλλες λέξεις δεν ξέρω για ποιούς αναφέρονταν, αλλά λέγονταν πάντα με κάποιο ιδιαίτερο φόβο ή και μίσος ακόμα, δεν ξέρω. Πάντως εγώ από το πολύ που τις άκουγα, τις συμπεριέλαβα στο λεξιλόγιό μου και τις χρησιμοποιούσα όπου νόμιζα ότι κολούσαν. Κάποτε μάλιστα σε κάποιο καβγά, αποκάλεσα περιφρονητικά τον αντίπαλό μου «χαφιέ» και «ταγματασφαλίτη» και ύστερα έφαγα ένα γερό ξύλο, πρώτα από τη μάνα του, που με

άκουσε, και ύστερα από τη δική μου. Τότε κατάλαβα πως αυτές δεν ήταν λέξεις για παιχνίδι και έπρεπε να τις αποφεύγω. Θα πρέπει όμως να πρόσεξε και η μάνα μου με πόσο ενδιαφέρον παρακολουθούσα τις κουβέντες τους και πόσο αυτές με επιρρέαζαν. Γι' αυτό κάποια στιγμή, στη διάρκεια μιας τέτοιας κουβέντας με κάποιους άγνωστους, με πήρε και με πήγε σε μια γειτόνισσα που με αγαπούσε ιδιαίτερα, και έμεινα εκεί ψευτοπαίζοντας ώρες πολλές. Από τότε δεν ξαναγίναν τέτοιες κουβέντες μπροστά μου, αλλά εγώ ήμουν σίγουρος ότι το πρόβλημα υπήρχε, γιατί ο φόβος και η ανησυχία δεν έλεγαν να φύγουν από το σπίτι.

Μπορεί να μην τα πολυκαταλάβαινα όλα αυτά τότε, γνώριζα όμως πολύ καλά γιατί κάποια θράβια κοιμόμαστε όλη η οικογένεια, μαζεμένοι, στο μικρό κουζινάκι στο πίσω μέρος του σπιτιού. Κάθε τόσο κυκλοφορούσαν φήμες πως θα «κατέβαιναν» οι αντάρτες από το βουνό για να «χτυπήσουν» τη Νάουσα και στη μάχη που θα γίνονταν, το πάνω πάτωμα του σπιτιού ή το μπροστινό μέρος του κάτω πατώματος δεν παρείχαν καμιά ασφάλεια. Οι αδέσποτες σφαίρες που θα περνούσαν από τα χωρίς παντζούρια παράθυρα μπορεί να «θέριζαν» όποιον έβρισκαν στο πέρασμά τους μέχρι να καρφωθούν στον απέναντι τοίχο. Είδα πολλά σπασμένα τζάμια ύστερα από μια τέτοια κάθοδο των ανταρτών τόσο στο δικό μας σπίτι, όσο και σε σπίτια γειτόνων και στους εσωτερικούς τοίχους τρύπες από σφαίρες. Οι εξωτερικοί τοίχοι των σπιτιών, σ' ολόκληρη την πόλη, ήταν σαν σεληνιακά τοπεία γεμάτα μικρούς κρατήρες από τις σφαίρες.

Ο πατέρας πλάγιαζε πάντα τε-

λευταίος, αφού πρώτα έκανε έναν γενικό έλεγχο του σπιτιού και έσθηνε τα φώτα. Έπεφτε τότε μια ηρεμία παράξενη και γλυκιά σε κείνο το κουζινάκι. Ο πατέρας και η μητέρα σιγοκουβέντιαζαν κι' εγώ με την αδελφή μου, κάνοντας τους κοιμισμένους. τα ακούγαμε όλα, κρατώντας και την ανάσα μας ακόμα. Όλα τα προβλήματα εκείνες τις ώρες κουβεντιάζονταν. Και κάθε τόσο η συζητήσή τους γύριζε πάλι στον θείο Δημήτρη.

Στην πρώτη κάθοδο των ανταρτών κατεθήκαμε όλοι στο υπόγειο, γιατί ούτε και σε 'κείνο το κουζινάκι φαίνεται πως νοιώθαμε σιγουριά. Βολεύτηκαν όλοι εδώ και 'κεί και η μάνα μου γέμισε με κουβέρτες τη μεγάλη ξύλινη σκάφη και με κουκούλωσε εκεί. Στο λιγοστό φως μιας γκαζόλαμπας έβλεπα στο ταβάνι κάποιες αράχνες που ξαφνιασμένες από την παρουσία μας, απόμειναν ακίνητες σε κάποιο σημείο του ιστού τους. Θυμάμαι και τη μάνα μου που ήταν παράξενα ταραγμένη και έμοιαζε σαν κάτι να περίμενε, γιατί κάθε λίγο πήγαινε και άνοιγε την εξώπορτα νομίζοντας πως κάποιος είχε χτυπήσει το ρόπτρο, το μπρούτζινο χέρι, το χτυπητάρι της πόρτας.

Στη δεύτερη κάθοδο των ανταρτών, το έσκασα κρυφά από τη σκάφη όπου και πάλι με είχε κουκουλώσει η μάνα μου και περνώντας από αυλές, υπόγειο και κρυφά πορτάκια, βγήκα μαζί με άλλα παιδιά σε κάποιο κήπο κλειστό γύρω-γύρω από έναν αρκετά ψηλό πετρότοιχο. Υπήρχαν τότε πολλά κρυφά περάσματα σε όλα τα σπίτια της Νάουσας, που αν τα γνώριζες, μπορούσες να βρεθείς από τη μια γειτονιά στην άλλη, χωρίς να περάσεις καθόλου από δρόμο. Σε 'κείνον τον κλει-

στό κήπο, σα να μη συνέβαινε τίποτα, όλα τα παιδιά το ρίξαμε, νυχτιάτικα, στο παιχνίδι, χαζεύοντας ταυτόχρονα τις λάμπες που ξεπηδούσαν από διάφορα σημεία της πόλης, καθώς και τις φωτοβολίδες που σαν διάτοντες αστέρες διέσχιζαν τον ουρανό αδιάκοπα, κάνοντας τη νύχτα μέρα· κι' αυτό το λέω γιατί θυμάμαι πολύ καλά που έβλεπα ξεκάθαρα και τα πιο απομακρυσμένα σπίτια της πόλης, καθώς και τα εργοστάσια του Λαναρά και του Κόκκινου. Μέσα από αυτά τα εργοστάσια έβλεπα να υψώνονται πυκνοί καπνοί που κάπου ψηλά σταματούσαν και άπλωναν, δημιουργώντας εκεί ένα κυκλικό ή στενόμακρο πάτωμα από καπνό. «Καίνε τα εργοστάσια «άκουσα που είπε ένας μεγαλύτερος πιτσιρικάς. Εγώ πάντως φλόγες δεν είδα. Μια φωτοβολίδα που σιγοέσθηνε ήρθε και έπεσε μέσα σε 'κείνον τον κήπο. Τότε ήταν που έτρεξαν όλες οι μονάδες αλαφιασμένες και μας πήραν άρον άρον από κεί. Ποιος ξέρει τί φοβήθηκαν. Εγώ πάντως δεν θυμάμαι να ένοιωσα κανέναν ιδιαίτερο φόβο.

Θυμάμαι πολύ καλά πως ύστερα από αυτό, εγώ ξαναβγήκα σε 'κείνον τον κήπο, κρυφά από τις γυναίκες. Φαίνεται πως δεν ήθελα να χάσω με τίποτα εκείνο το πανηγύρι. Η λάμψη των φωτοβολίδων με τραβούσε όπως τραβά το φως του κεριού τις πεταλούδες. Δεν υπήρχε ψυχή εκεί τώρα. Έτσι νόμισα στην αρχή και αφέθηκα να χαζεύω τον ουρανό. Κάποια φωτοβολίδα, ιδιαίτερα λαμπερή, φώτισε έντονα τον κήπο και τότε είδα μια σκιά, έτσι μου φάνηκε στην αρχή, κολλημένη στον τοίχο. Όταν όμως η φωτοβολίδα φώτισε με 'κείνο το ξερό της φως και 'κείνο το σημείο, είδα πως ήταν κάποιος γείτονας

κουκουλωμένος με μια κουβέρτα. Μόνο το πρόσωπό του ήταν ξεσκεπαστο. Μόλις με είδε έφερε το δάχτυλό του στο στόμα και «σςςςςς» έκανε. Ύστερα μου έκανε νόημα να πλησιάσω. Όταν θρέθηκα κοντά του μου λέει πνιχτά «άκου». Έδωσα προσοχή και τότε άκουσα. Ήταν το ποδοβολητό ενός αλόγου που πλησίαζε. Ο γείτονας με την κουβέρτα ζάρωσε ακόμα πιο πολύ δίπλα στον τοίχο. Και τότε όταν το άλογο έφτασε στο σημείο που θρискόμαστε εμείς, από την άλλη μεριά του τοίχου όμως, άκουσα εκτός από τον σκληρό ήχο που κάνουν τα πέταλα του αλόγου στο λιθόστρωτο και έναν άλλο ήχο που με έκαμε να ανατριχιάσω. Για την ακρίβεια ήταν ένας διπλός ήχος. Ακούγονταν κάτι, σαν ένας συνεχόμενος γδούπος, σαν κάτι θαρύ να σέρνονταν και να χτυπούσε από δώ κι' από κεί, και ταυτόχρονα ένα αδύνατο μακρόσυρτο ουρλιαχτό, κάτι σαν κλάμα και κραυγή μαζί. Πράγμα πολύ παράξενο, όλες αυτές οι εικόνες που έρχονται από το χάραμα της ζωής μου, δεν έχουν ήχο. Δεν συγκράτησα κανέναν ήχο στη μνήμη μου, αν και σε 'κείνες τις μάχες πρέπει να γίνονταν οριμαγδός μέγας από οβίδες, πυροβολισμούς και λοιπά. Μόνο εκείνοι οι τρεις ανατριχιαστικοί ήχοι τυπώθηκαν για τα καλά στη μνήμη μου. Το ποδοβολητό του αλόγου, ο γδούπος και το μακρόσυρτο ουρλιαχτό.

Αυτούς τους ήχους ακόμα μπορώ να πώ πως τους ακούγω, όπως ακριβώς τους άκουσα εκείνη τη στιγμή. Όταν το ποδοβολητό του αλόγου χάθηκε, άκουσα τον γείτονα να λέει «κάποιον έδεσαν πίσω από άλογο και τον σέρνουν» και σε λίγο κάποιος άλλος, δεν ξέρω από που ξεφύτρωσε αυτός, πλησιάζοντας τον πρώτο με την

κουβέρτα, του είπε ψυθιριστά «έναν αντάρτη έσερναν με το άλογο, δεν θα γλιτώσει, κομματάκια θα τον κάνουν» και φύγανε αφήνοντας με μόνο σε 'κείνον τον έρημο και σκοτεινό τώρα κήπο.

Και τότε εγώ, με την πλούσια φαντασία μου, παγωμένος εκεί στην άκρη του κήπου, είδα όλη τη σκηνή με όλα τα πρόσωπα και όλες τις κινήσεις. Και ποιόν νομίζετε πως φαντάστηκα να σέρνεται κομματιασμένος πίσω από το άλογο; Τον θείο μου τον Δημήτρη. Η λέξη αντάρτης δούλεψε έτσι στο μυαλό μου, που εκείνη τη στιγμή πίστεψα ότι σ' ολόκληρο τον κόσμο υπήρχε ένας μοναδικός αντάρτης κι' αυτός ήταν ο θείος μου. Επομένως, αυτός ήταν που ούρλιαζε καθώς το σώμα του κομματιάζονταν στο καλντερίμι. Μια πίκρα, μια στενοχώρια τρομερή και αθάσταχη με κυρίεψε τότε. Ο θείος μου ο Δημήτρης, εκείνο το γελαστό πρόσωπο, κομματιάζονταν τώρα εκεί έξω. Αρχισα να κλαίω τρέμοντας. Και κεί πάνω στο κλάμα μια άλλη φοβερή σκέψη πέρασε από το νού μου. Η μάνα μου. Τί θα γινόταν με τη μάνα μου αν μάθαινε πως ο αδερφός της σκοτώθηκε εκείνο το βράδυ, και μάλιστα έτσι, με τέτοιο τρόπο; Θα έκλαιγε, θα τραβούσε τα μαλλιά της, θα στεναχωριόταν αφάνταστα, θα αρρώσταινε, θα πέθαινε απ' τον καημό. Επομένως δεν έπρεπε να το μάθει. Και αποφάσισα να το κρατήσω μυστικό. Όρκο έκαμα τότε να μη της το φανερώσω ποτέ. Έτσι φορτώθηκα εγώ, μονάχος μου, όλη την πίκρα για τον «χαμό» του πιο αγαπημένου από τους θείους μου.

Μια μονάχα φορά λίγο έλλειψε να αποκαλύψω στη μάνα μου το τρομερό μου μυστικό. Ήταν στην τρίτη κάθοδο των ανταρτών όταν

ήμουνα κιόλας πέντε ή έξι χρόνων, αρκετά μεγάλος δηλαδή για να νοιώθω αρκετά πράγματα.

Το υπόγειο καταφύγιο και πάλι πρώτο στη διάταξη. Θα πρέπει να ήταν σχετικά νωρίς. Στο υπόγειο εκτός από εμένα, την μάνα μου και την αδερφή μου, ήταν και η γιαγιά μου, η μητέρα του πατέρα μου, καθώς και κάποια θεία μου από το διπλανό σπίτι. Ο πατέρας μου τη θραυά εκείνη δούλευε νυχτερινός στο εργοστάσιο του Λαοαρά. Έξω η μάχη είχε ανάψει για τα καλά, αλλά και πάλι κανένας ήχος δεν συγκρατήθηκε στη μνήμη μου. Κανένας εκτός από το δυνατό χτύπο του ρόπτρου της εξώπορτας. Αυτόν τον θυμάμαι πολύ καλά. Η μάνα μου πετάχτηκε πάνω. «ο Δημήτρης είναι» και το πρόσωπό της άστραψε από ελπίδα. Η γιαγιά μου και η θεία μου την συγκρατούσαν με κόπο «μήν ανοίγεις» της έλεγαν, «δεν ξέρουμε ποιός είναι μην ανοίγεις». Η μάνα μου όμως φαινόταν αποφασισμένη «κι αν είναι αυτός;» είπε και τις παραμέρισε. Από πίσω της κι' εγώ γεμάτος ενοχές και τύψεις που την άφηνα να ελπίζει μάταια. Μέχρι να φτάσει στην εξώπορτα είχα αποφασίσει να της φανερώσω το μυστικό μου. Πριν προλάβω όμως να ανοίξω το στόμα μου εκείνη είχε ανοίξει την πόρτα. Μιά γυναίκα γέμισε με την εντυπωσιακή της παρουσία το άνοιγμα της πόρτας. Ήταν μια αντάρτισσα. Ψηλή, με τα μαλλιά ξέπλεκα χυμένα στους ώμους, ένα δίκωχο στο κεφάλι, στρατιωτικό μπουφάν και παντελόνι και στα πόδια φορούσε αρβίλες. Στο στήθος της σταυρωτά τα φουσεκλίκια και ένα όπλο κάτω από τη μασχάλη. Εντυπωσιασμένος αφάνταστα κοιτούσα αυτή τη γυναίκα για ώρα πολύ, γι' αυτό άργισα να ειδώ πως δί-

πλα της θρίσκονταν και δύο άλλοι αντάρτες και πίσω τους κάποιες γυναίκες από τη γειτονιά και δυο άντρες και πιο πίσω και άλλοι αντάρτες. Ο ένας από τους αντάρτες που θρίσκονταν δίπλα στην αντάρτισσα που τόσο με εντυπωσίασε, ήταν πολύ νέος με καθαρό χωρίς γένεια και μουστάκια πρόσωπο. Ο άλλος είχε μια πολύ πλούσια γενειάδα. Πρόσεξα καλύτερα τον νεαρό αντάρτη και μου φάνηκε σα να με χαμογέλασε, «που είναι ο άντρας σου συντρόφισσα;» ρώτησε η αντάρτισσα τη μάνα μου, «δεν είναι σπίτι, δουλεύει νυχτερινός στο εργοστάσιο απόψε» είπε ήρεμα η μάνα μου, «τότε θα έρθεις εσύ μαζί μας, πάρε γρήγορα ότι θεωρείς απαραίτητο και έλα και 'σύ μ' αυτές τις συντρόφισσες να ενισχύσεις τον αγώνα μας» είπε η αντάρτισσα, Εκείνη τη στιγμή πετάχτηκαν από το πορτάκι του υπογείου η γιαγιά και η θεία μου, τραβώντας τα μαλλιά τους.

Έπεσαν μπρός στα πόδια της αντάρτισσας και άρχισαν να κλαψουρίζουν «που θα τα αφήσει αυτά τα δύο μικρά; ποιος θα τα φροντίζει; γριές ανύμπορες είμαστε εμείς, τί θα απογίνουν αυτά τα δυο; έλεγαν και όλο με έσμπρωναν μπροστά για να δει πόσο μικρούλης ήμουν. Η αδελφή μου έκλαιγε καθισμένη στο πρώτο σκαλί της φαρδιάς σκάλας, «γι' αυτά τα παιδιά αγωνιζόμαστε συντρόφισσες» είπε πάλι εκείνη η αντάρτισσα που εγώ συνέχιζα να την κοιτώ γοητευμένος ακόμα από την εμφάνισή της. Η μάνα μου εν τω μεταξύ έρριξε κάτι πάνω της και πήγε κοντά στις άλλες που στέκονταν εκεί έξω, κοντά κοντά η μια στην άλλη, τρέμοντας από το κρύο ή από την ταραχή. Ήταν η θεία Ελένη, η θεία Λεμωνιά, η θεία Ζωή - ό-

λες τις γνωστές γειτόνισσες, τότε τις αποκαλούσα θείες - και κάποιες ακόμα γυναίκες που δεν τις γνώριζα. Ήταν όλες πολύ πρόχειρα ντυμένες. Μόλις πήγε κοντά τους η μάνα μου, αυτές την αγκάλιασαν και βάλανε τα κλάματα. Μόνο η μάνα μου δεν έκλαιγε. Αυτό το εκτίμησα πολύ. Οι αντάρτες ξεκίνησαν για τα παρακάτω σπίτια, με όλο εκείνο το μπουλούκι με τις γυναίκες που βάδιζαν παραπατώντας, άλλη με γοβάκια, άλλη με παντόφλες του σπιτιού και κάποια είδα που φορούσε τακούνια. Δεν είχαν καταλάβει φαίνεται και πολύ καλά για που ξεκίνησαν. Η μάνα μου είχε χαθεί ανάμεσά τους.

Όταν ξημέρωσε ήρθε ο παππούς μου στο σπίτι, σταλμένος από την ανήσυχη γιαγιά μου, για να δει αν είμαστε καλά, ύστερα από εκείνη την περιπετειώδη νύχτα. Τον είδα να κλαίει σα μικρό παιδί όταν έμαθε πως οι αντάρτες πήραν την κόρη του. Η θεία Μαρία του έψησε έναν καφέ και όταν συνήλθε, μας πήρε από το χέρι, εμένα και την αδελφή μου και ξεκινήσαμε για το σπίτι της γιαγιάς. Ο πατέρας μου δεν είχε φανεί ακόμα. Αργότερα έμαθα ότι όλοι οι εργάτες που είχαν θάρδια εκείνο το βράδυ, κατέβηκαν και κρύφτηκαν στην Αράπιτσα που στο μέρος εκείνο, πάνω από τον μεγάλο καταράχτη, σχημάτιζε πολλούς και καλούς κρυψώνες. Έτσι σώθηκαν.

Στο δρόμο για το σπίτι της γιαγιάς, είδα ένα αεροπλάνο που πετούσε «προκηρύξεις». Κοντά στη γέφυρα του νοσοκομείου είδα τρεις σκοτωμένους αντάρτες. Τους αναγνώρισα πολύ καλά από τα ρούχα που φορούσαν και τ' αξύριστα πρόσωπα. Οι άντρες του τακτικού στρατού ήταν πάντα καλοξυρισμένοι. Εκείνη τη στιγμή θέ-

βαια, δεν ήξερα αν ήταν σκοτωμένοι, ούτε και είχα ξαναδεί σκοτωμένο άνθρωπο. Αργότερα το έμαθα κ' αυτό. Ήταν και οι τρεις τους ακίνητοι και φαινόταν σα να ήταν πεταμένοι πρόχειρα εκεί.

Ήταν σαν ένας σωρός μπλεγμένοι. Ομάδες από γυναίκες και άντρες στέκονταν ολόγυρα και κοιτούσαν το σωρό συζητώντας χαμηλόφωνα, «κακόμοιρα παιδιά» άκουσα να λέει μια γυναίκα, «ποιός ξέρει ποιές μανούλες θα τα περιμένουν», «έτσι άκλαφτα θα πάνε κι' αυτά», συμπλήρωσε κάποια άλλη. Εγώ ξέφυγα για μια στιγμή από το χέρι του παππού μου και πλησίασα στον σωρό. Είδα αίμα, ίσως να ήταν ξεραμένο αίμα, να θγαίνει από το στόμα ενός πολύ ξανθού αντάρτη. Τα μάτια του ήταν ανοιχτά. Η κοιλιά του άλλου ήταν ανοιγμένη και το πρόσωπό του σκεπασμένο με το σώμα του πρώτου. Στον τρίτο δεν είδα αίμα ή πληγή. Πάντως κι' αυτός ήταν ακίνητος και μου έκανε εντύπωση που το πόδι του δεύτερου ήταν πάνω στο πρόσωπό του, χωρίς αυτός να δείχνει να ενοχλείται απ' αυτό. Εγώ τότε γονάτισα δίπλα του, για να δώ και γώ δεν ξέρω τί' ίσως και να ανασήκωσα το πόδι του άλλου από το πρόσωπό του. Ένα δυνατό χαστούκι απ' το χέρι του παππού μου θούηξε στο μάγουλό μου και ύστερα με τράβηξε από κεί. Σαν φτάσαμε στο σπίτι, είδα από μακριά την γιαγιά μου να μας περιμένει στην εξώπορτα. Μόλις έμαθε από τον παππού μου τί έγινε, πέταξε το τσεμπέρι από το κεφάλι της, ήταν από τις λιγοστές γυναίκες που φορούσαν την ντόπια Ναουσαϊκή φορεσιά μέχρι τον θάνατό της και τραβώντας τα άσπρα της μαλλιά ανέθηκε επάνω. Όταν ανέβηκα κι' εγώ την είδα στο μεγάλο δωμάτιο πε-

σμένη μπροστά, στα εικονίσματα να σταυροκοπιέται κλαίγοντας «Παναγία μου» έλεγε, «μή μου το κάνεις κι' αυτό το κακό, μου πήρες τον ένα γιό μου, μή μου πάρεις και την κόρη μου» κι' εγώ αναρωτιόμουν τι δουλειά είχε η Παναγία με τους αντάρτες που αυτοί ήταν που της πήρανε την κόρη. Με μεγάλη δυσκολία τα αδέρφια της μάνας μου κατάφεραν να τη σηκώσουν από κεί.

Όταν πέρασαν κάποιες μέρες, η μάνα μου ξαναγύρισε στο σπίτι. Ένα στρατιωτικό καμιόνι σταμάτησε ένα μεσημέρι στην πλατεία μπρος στο σπίτι μας και δυο φαντάροι βοήθησαν τις γυναίκες να κατεβούν από αυτό. Ήταν όλες εκείνες οι γυναίκες που είδα τη θραυιά που πήραν και τη μάνα μου και κάποιες άγνωστες ακόμα. Ήταν όλες τους σε κακό χάλι. Σχισμένα και θρώμικα τα ρούχα τους, μαύρα τα πρόσωπά τους και τα μάτια τους ήταν κατακόκκινα. Χαμός έγινε στην πλατεία, εκεί μπροστά στο σπίτι μας εκείνο το μεσημέρι. Φωνές με κλάματα, ερωτήσεις «πώς ήρθατε», πού σας άφησαν», «τί απόγιναν οι άλλοι». Οι γυναίκες όμως εκείνες δεν είχαν το κουράγιο να θυγάσουν λέξη. Χειρότερα απ' όλες νομίζω ήταν η μάνα μου. Μας αγκάλιασε μόλις μας είδε και χωρίς να πεί κουθέντα μετά, βοηθούμενη από τον πατέρα μου, μπήκε στο σπίτι. Έπεσε στο κρεβάτι, τρέμοντας και παραμιλώντας. Έκαμε τρεις μέρες για να μπορέσει να κοιμηθεί, αλλά μετά έπεσε σε ένα λήθαργο βαθύ που κράτησε δυο μέρες και δυο νύχτες. Όταν ξύπνησε, είχε συνέλθει κάπως και μπόρεσε να μας μιλήσει. Επτά μέρες στα βουνά, δεν έφαγε ούτε και κοιμήθηκε καθόλου. Η αδιόκοπη πεζοπορία, οι μάχες που μαίνονταν γύρω της,

η λάσπη, οι βροχές την είχαν εξαντλήσει. Τα νεύρα της βρίσκονταν συνέχεια σε υπερένταση. Έβλεπε όνειρα, ενώ ήταν ξυπνητή και παραμιλούσε συνέχεια, ήταν και οι φωνές των ανταρτών που τις ζώριζαν να τους ακολουθούν στο ξέφρενο φευγικό τους. Ήταν οι τελευταίες μάχες του εμφυλίου εκείνες. Ήταν η τελική ήττα και η υποχώρηση των ανταρτών προς τη Γιουγκοσλαβία. Στην ξέφρενη υποχώρησή τους, εκείνες οι αδύναμες και άμαθες γυναίκες τους ήταν μεγάλο εμπόδιο, γιατί τους καθυστερούσαν. Γι' αυτό αποφάσισαν να τις παρατήσουν σε κάποιο χωριό, κι' όταν ύστερα πέρασε από κεί ο τακτικός στρατός, τις περιμάζεψαν οι φαντάροι, τις φόρτωσαν σε ένα καμιόνι και τις έφεραν στη Νάουσα.

Εκείνη η περιπέτεια άφησε στη μάνα μου μια σοβαρή ασθένεια των νεύρων που την τυράνισε σ' όλη την υπόλοιπη λιγόχρονη ζωή της. Για τον αδερφό της δεν μπόρεσε να μάθει τίποτα, παρ' όλο που μονάχα γι' αυτόν νοιάζονταν και ρωτούσε εκείνες τις επτά μέρες στο βουνό. Κανείς δεν ήξερε να της πεί κάτι το συγκεκριμένο. Κάποιοι της είπαν ότι τον είδαν στην τάδε και στην τάδε μάχη, ότι ήταν πολύ καλός σύντροφος και κάποια συντρόφισσα που φάνηκε σα να τον αγαπούσε ιδιαίτερα, της είπε ότι ήταν ο καλύτερος άντρας που είχε συναντήσει στα βουνά, χρυσή καρδιά, ότι βοήθησε κόσμο πολύ να σωθεί κι' ακόμα, αυτό ίσως να ήταν το σπουδαιότερο, ότι βρίσκονταν σε μια συνεχή διαμάχη με δυο καπετανέους που τους κατηγορούσε για προδοσία, γιατί δεν αγωνίζονταν για ιδανικά, αλλά για συμφέρον. Όλο για να αρπάξουν, όλο για να κλέψουν κοιτούσαν. Δυστυχώς στην τελευταία

μάχη αυτοί οι δυο καπετανέοι πιάστηκαν, δικάστηκαν και τουφεκίστηκαν, ποτέ δεν κατάλαβα από ποιούς. Έτσι δεν μπόρεσε να μάθει τίποτα το συγκεκριμένο για τον αδερφό της. Αυτός ο καημός, η νευρασθένεια και άλλα πολλά θάσανα που την βρήκαν κατόπιν, την έστειλαν πολύ γρήγορα στον τάφο.

Για τον θείο Δημήτρη, με τον καιρό, όλο και λιγότερη κουθέντα γίνονταν στο σπίτι. Κι' όταν ησύχασαν τα πράγματα, σπάνια πολύ αναφέρονταν το όνομά του. Μονάχα όταν άρχισαν να επαναστρέφονται από το ανατολικό μπλοκ κάποιοι συμπολίτες, τρέχανε όλοι οι συγγενείς για να μάθουν, αν ήξεραν, αν άκουσαν οτιδήποτε. Αυτοί όμως είχαν τα δικά τους θάσανα: δεν ήταν καθόλου εύκολα τα πρώτα εκείνα χρόνια γι' αυτούς στην πατρίδα, γι' αυτό και δεν σήκωναν πολλές κουθέντες. Απαντούσαν μ' ένα ξερό «δεν ξέρω τίποτα» και μετά κλείναν το στόμα τους.

Κι' έτσι σιγά, σιγά, το πήραν όλοι απόφαση πως δεν θα τον δουν ποτέ ξανά, πως κάπου σκοτώθηκε, μπορεί να πήγε και προδομένος από χέρι «συντρόφου», η γιαγιά μου τόλμησε και του έκανε και ένα μνημόσυνο, τρέμοντας βέβαια με την ιδέα ότι θα μπορούσε ακόμα κάπου να είναι ζωντανός. Δεν βρέθηκε στο σπίτι ούτε καν μία φωτογραφία του για να μας θυμίζει το σύντομο πέρασμά του ανάμεσά μας. Γι' αυτό, ως είναι ευλογημένες αυτές οι λιγοστές εικόνες που συγκράτησε η μνήμη μου από τα πρώτα χρόνια της ζωής μου. Μέσα σ' αυτές ζει αυτός ο αγαπημένος θεός και εκείνο το πάντα χαρούμενο και γελαστό πρόσωπο, που μου έδωσε τη δύναμη να γράφω αυτές τις λιγοστές γραμμές.

«Εφήβων δυνατόν το εναγκάλισμα»

Παρασκευή 1.9.95. Μια ξεχωριστή βραδυά από την Πολ. Εταιρία Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος» στο Θερινό δημ. θέατρο. Έφηβοι απήγγειλαν τα ποιήματα που έγραψαν οι ίδιοι με συνοδεία φλάουτου και φλογέρας. Την ευθύνη της ξεχωριστής αυτής δουλειάς είχε ο Χρήστος Μπαταντζής, ο οποίος και εξήγησε πώς αποφάσισε το τόσο δύσκολο αυτό εγχείρημα.

Θα παραθέσουμε ακριβώς αυτά που είπε ο ίδιος ο δημιουργός της εκδήλωσης εκείνο το βράδυ στον πρόλόγό του:

Η Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας, συνεπής στο ετήσιο καλλιτεχνικό καλοκαιρινό ραντεβού της, (σε συνεργασία με το Π.Κ. του Δήμου μας), προετοίμασε και σας προσφέρει απόψε μια καλλιτεχνική εκδήλωση χαμηλών τόνων (ότι πρέπει για μια τέτοια ήρεμη ώρα), που είναι θασισμένη στην ποίηση επτά Ναουσαίων εφήβων, που είχαν την τόλμη να λάβουν μέρος σ' αυτήν.

Με υλικά την ποίηση αυτών των εφήβων, τη ζωντανή μουσική τριών, νεαρών επίσης, μουσικών και μουσική γνωστών συνθετών που θα ακουστεί από μαγνητοταινίες, θα επιχειρίσουμε έναν πρωτότυπο πειραματισμό, ζητούμενο του οποίου θα είναι η εικόνα, το οπτικό μέρος, ή καλύτερα η εικαστική άποψη των ποιημάτων που θα ακουστούν εδώ απόψε.

Αυτά τα ποιήματα γράφτηκαν σε ανύποπτο χρόνο και από διαφορετικά άτομα, που δεν γνώρι-

ζαν ο ένας την θεματολογία και το εκφραστικό στυλ του άλλου. Γι' αυτό, αν διαπιστωθεί κατά την εξέλιξη του πειραματισμού μας, κάποια θεματική και στυλιστική συνέπεια και συνέχεια, αυ-

Επιμέλεια Λευκής Σαμαρά

τή θα είναι συμπτωματική και θα οφείλεται, ίσως στη σειρά που πήραν τα ποιήματα για να μπει σε λειτουργία ο πειραματισμός.

Τα ποιήματα που θα ακουστούν απόψε, θα μπορούσαν να δημοσιευθούν κάπου και έτσι, αντί να καθόμαστε εδώ, μεσάνυχτα η ώρα, για να τα ακούσουμε, να τα διαβάζαμε οποιαδήποτε στιγμή μας έκανε κέφι. Όμως η ουσιαστική προσέγγιση της ποίησης αρχίζει με το δεδομένο ότι η ποίηση είναι λογοτεχνία προφορική ίσως και οπτική - αυτό επιχειρούμε να ανακαλύψουμε απόψε. Ο προφορικός λόγος είναι η πηγή, είναι η φυλή της ποίησης. Είναι το μισό της. Ίσως το άλλο μισό, μπορεί, να είναι η εικόνα, θα δούμε.

Η ποίηση όμως είναι και λίγο μουσική και έχει πάρει κάτι από την αοριστία, κάτι από τη γοητεία της. Γι' αυτό, αν κάποια στιγμή νιώσετε χαμένοι μέσα στο λαβύρινθο των σκοτεινών ποιητικών φράσεων των νεαρών που θα ακουστούν σε λίγο, μην ανησυχίσετε καθόλου. Δεν θα φταίγει η λογική σας, η νόησή σας. Μοναδικός φταίχτης θα είναι ο τεχνικός χαρακτήρας της ποίησης, σαν

μια κατ' εξοχήν αφαιρετική τέχνη καθώς και η φυσική συγγένειά της με τη μουσική. Γι' αυτό ένα μονάχα χρειάζεται να κάνουμε. Να αφεθούμε έτσι απλά στην ομορφιά της μουσικού του λόγου αυτών των εφήβων. Τίποτα άλλο.

Προετοιμάζοντας τον πειραματισμό αυτό, διαβάσαμε αρκετές φορές τα ποιήματα των νεαρών που συμμετέχουν. Διαπιστώσαμε, πως όλοι αυτοί οι έφηβοι, συνέλαβαν απόλυτα, μέσα από δρόμους άγνωστους και καθαρά προσωπικούς, την ουσία της ποίησης. Και την απέδωσαν καθένας με τον τρόπο του. Άλλος με τρόπο κομψό, περίτεχνο, γοητευτικό. Άλλος με τρόπο άγριο, αψύ, κάτι δηλαδή που εκφράζει και το πάθος αυτής της ηλικίας.

Τα θέματά τους, γενικά, χαρακτηρίζονται από μια καθαρά υπαρξιακή αγωνία. Οι προβληματισμοί τους γύρω από τη ζωή και το θάνατο, είναι σαφέστατοι.

Υπάρχουν ποιήματα που αγγίζουν τις πιο ανεπαίσθητες και προσωπικές στιγμές ή σκέψεις. Βρήκαμε κομμάτια που θγαίνουν κατευθείαν από όνειρα και εφιάλτες και που μοιάζουν σα να έρχονται μέσα από σκοτεινά ανοίγματα, από τα έγκατα της γής, ή από το άπειρο. Και άλλα πάλι που θγαίνουν μέσα από το σπαργμό και την απελπισία μιας νιότης γεμάτης αδιέξοδα, ή καλύτερα μιας νιότης όπου η μόνη διέξοδος φυγής, είναι η υπερβολή και το όνειρο.

Αυτά τα παιδιά, που θα δείτε

και θα ακούσετε να απαγγέλουν απόψε εδώ, να θγάζουν τα σώψυχά τους μπροστά σας, τί τόλμη αλήθεια, είναι διπλά αξιοθαύμαστα. Πρώτα γιατί, κόντρα στις επιβεδλημμένες άνωθεν νοοτροπίες, τύπους και συμπεριφορές, κάθισαν και ασχολήθηκαν μ' αυτό το καταπαρεξηγημένο είδος της τέχνης, με την ποίηση. Και ύστερα, γιατί, δεν είναι παιδιά που μας έρχονται από χώρους αβρούς και ειδυλλιακούς, ούτε από σαλόνια κάποιας απόμακρης «υψηλής» κοινωνίας ή κουλτούρας, για να δικαιολογηθεί αυτή τους η ενασχόληση. Είναι παιδιά που τα συναντούμε στους δρόμους του καθημερινού μας μόχθου και που πολλές φορές τα κακοχαρακτηρίσαμε για τον τρόπο της ζωής και της έκφρασής τους.

Αυτοί οι έφηβοι πήρανε θαρετά ένα μονοπάτι δύσβατο, γεμάτο

διανοητικούς κινδύνους και περιπέτειες του νού, ένα δρόμο δηλαδή που μόνο οι δυνατοί της σκέψης παίρνουν. Θα χαθούν άραγε μέσα στο λαβύρινθο αυτής της διαδρομής, ή νικηφόρα θα φτάσουν στο αόριστο τέρμα της, όπου τους περιμένει η δόξα των δυνατών, των τολμηρών ερευνητών των πιο απλησίαστων και σκοτεινών σημείων του νου του ανθρώπου; Αυτό θα το δείξει το μέλλον. Εμείς ας αφεθούμε στην ηρεμία αυτής της όμορφης βραδυάς και ας απολαύσουμε το... πνευματικό εναγκάλισμα, αυτών των δυνατών και τολμηρών εφήβων.

Και αν θρούμε εμείς οι μεγάλύτεροι, οι «ειδήμονες», οι «πολυδι-αβασμένοι», ψεγάδια στην ποίηση των νέων αυτών, αδύναμες στιγμές, πλεονασμούς ή ασάφειες, έ-να μονάχα πράγμα στο νού μας

πρέπει νάχουμε. Οι νέοι αυτοί, στο πρώτο σκαλοπάτι της ποίησης ακόμα βρίσκονται. Και για το σκαλοπάτι αυτό, ακούμε τί γράφει ο Αλεξανδρινός ποιητής ο μεγάλος Κ.Π. Καβάφης.

Κι αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει.

Εις το σκαλί για να πατήσεις τούτο

πρέπει με το δικαίωμά σου νασαι πολίτης εις των ιδεών την πόλη. Και δύσκολο στην πόλη εκείνη είναι

και σπάνιο να σε πολιτογραφήσουν.

Στην αγορά της βρίσκεις Νομοθέτας

που δεν γελά κανένας τυχοδιώκτης.

Εδώ που έφτασες λίγο δεν είναι τόσο που έκαμες, μεγάλη η δόξα.

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται

στην αγάπη και το ενδιαφέρον των συνδρομητών της

Παρακαλούμε να μεριμνήσετε

για την ανανέωση της συνδρομής σας

Π Ο Ι Η Σ Η

Έως τότε!

Προσπαθώ να φορέσω λευκό μανδύα
και μου δίνουν μαύρο.
Ψάχνω για όμορφες ακρογιαλιές
και με σπρώχνουν στη ζούγκλα.
Βρίσκω δρόμο γεμάτο λουλούδια
και μου τον οργώνουν.
Θέλω να πετάξω στους αιθέρες,
και μου καρφώνουν τα πόδια στο χώμα.
Ονειρεύομαι γλυκά όνειρα
και με ξυπνάνε.
Χορεύω έναν όμορφο σκοπό
και οι νότες χάνονται.
Πιάνω με τα δίχτυα μου παχιά ψάρια
και μου βουλιάζουν τη θάρκα.
Διώχνω τα στοιχειά
και μου τα στέλνουν πίσω.
Κάστρα πολιορκώ
και μου τη φέρνουν πίσωπλάτα.
Αρχίζω να τραγουδώ
και μοιρολογάνε πικρά.
Τρέχω στην πηγή να δροσιστώ
και στο δρόμο με μαχαιρώνουν.

Σταύρος Νίκου

Οι επόμενοι

Όταν η σιωπή πλημμυρίσει το σκοτάδι.
Και η άβυσσος μπλέ γεμίσει με καπνό.
Τότε θα έρθω να σε βρώ στο δρόμο με τα πάνθια.
Θα έρθω να σε βρώ, εσένα, τον χαμένο,
τον Άλλο μου εαυτό.
Να απολογηθώ
για τον τρόπο που ζω
τους ανθρώπους που ερωτεύομαι
τον κόσμο που με τυρρανά.
Γιατί είμαι ένας Άγγελος
Η στάχτη γέμισε τα βουνά.
Το αίμα λέρωσε τους δρόμους.
Τα δάκρυα πλημμύρισαν τις πολιτείες.
ΕΚΛΥΠΑΡΩ.
Φυλάξτε τους επόμενους.

Τάσος Ψαρογιάννης

Το ξύπνημά της

Την ώρα που ξυπνούσε η φύση, ξύπνησε κι' αυτή.
Κόκκινα σαν από πυρκαγιά, όλα τα θράχια του
βουνού.
(Κατάλαθα τί είδε ο Μωϋσής).
Κόκκινη κι' αυτή από την υπερένταση
και την φωτιά του πνεύματός της.
Τα φύλλα με μια γλυκιά δροσιά
χάιδευαν κάθε σημείο του σώματός μας
και κάθε εσωτερικό σημείο μας.
Κι' αυτή... με μιά δροσιά που με ξεδιψούσε
από κάθε θάσσανο και κάθε προβληματισμό.
Οι αποχρώσεις του πράσινου
από το ζευγάρωμα του ήλιου και των δένδρων,
ακουμπούσαν τ' απαλά της σημεία
που γίνονταν κι' αυτά εξωπραγματικά, εξωγήινα.
Γίνονταν κάτι που θα μπορούσες να το... ερωτευθείς.

Πασχάλης Σταμένος

Σαλαμάντρα

Καθάρισε απ' τις μπογιές το πρόσωπό σου.
Τίναξε το χώμα από το σώμα σου.
Χαλάρωσε τις σκληριμένες σου κλειδώσεις.
Κι' έλα μαζί μου.
Έρθα για να σε πάω εκεί που ζει ο βασιλιάς μου,
ο βασιλιάς που σε ζητά.
— Ζωγραφιστός προστάτης της ζωής. —
Έτσι είναι και έτσι σε θέλει
γεμάτο γήϊνους ρυθμούς.
Θέλει ζωντανούς οργανισμούς στο παλάτι του
και όχι σάπια ερείπια της ζωής.
Ετοιμάσου και θα δεις τί σε περιμένει.
Η ζωντανή εικόνα της σαλαμάντρας
θα σε ταξειδέψει σε κόσμους υγρούς και τρυφερούς.
Θα μάθεις να χάνεσαι.
Να γίνεσαι ένα με το ανάγλυφο του Αυγουστιάτι-
κου φεγγαριού.
Και όταν μάθεις τελικά σε τί παλμούς πρέπει να
ταλαντωθείς.
Τότε θα με γνωρίσεις σ' όλο το μεγαλείο μου.
Θα είσαι πλέον στο πλευρό της σαλαμάντρας.

Χρήστος Μιχαήλ

Μόνο σκουπίδια

Σκουπίδια.

Η ύπαρξή μας γεμάτη σκουπίδια.

Έχουν κολλήσει πάνω μας

και μας χωνεύουν σιγά - σιγά.

Πολιόρκησαν τις αισθήσεις μας

και τις καταλαμβάνουν αργά, μα συστηματικά
και αμετάκλητα.

Καλυμένα κάποιες φορές

με πραγματικά όμορφες μάσκες.

Όλες δελεαστικές.

Κι' αν κάποια στιγμή πέσει μια μάσκα

και φανεί το αποκρουστικό πρόσωπο,

τρομάζουμε.

Μας φαίνεται παράξενο

πώς έτσι εύκολα αφεθήκαμε να ξεγελαστούμε

και δεν υποψιαζόμαστε πως τα σκουπίδια

γεννιούνται στην ψυχή

και ύστερα ριζώνουν εκεί.

Λοιπόν καταλαβαίνω.

Καταλαβαίνω πως είναι δύσκολο

να αλλάξει κάτι που είναι κομμάτι σου

κομμάτι του εαυτού σου, έστω και κακό.

Δεν θα δισμαρτυρηθώ ποτέ ξανά για τα σκουπίδια.

Βασίλης Πασχαλίδης

Βαθύ κόκκινο

Στο σμίξιμο των δυό ματιών σου

στέκεται άχρωμο το μονοπάτι.

Παραδίπλα εμείς

κι' έπειτα κόκκινο, βαθύ κόκκινο

κι' έπειτα πάλι εμείς,

με δάκρυα στα μάτια,

να προσπαθούμε να ξεπλύνουμε το χρώμα αυτό.

Να θγάλουμε το μαχαίρι από τα σπλάχνα σου.

Έφη Αντιφάκου

Ήταν καμάρι της αυγής

και καβαλάρης όμορφος

Τώρα μιά κούφτα χιόνι

Φρ. Γκαρθία Λόρκα

Στην μνήμη του Γιώργου Μπίλη

οι οικογένειες Γεωργ. Κουκούλου, Στ. Σαμαρά και

Αγγ. Βαλταδώρου δώρισαν 60.000 δρχ. στο περιοδικό

«Νιάουστα».

Δεκαεννέα χρόνια

ΑΝΕΛΙΠΩΣ ΑΠΟ ΤΟ 1977

Κυκλοφορίας συμπληρώνει το περιοδικό «Νιάουστα»

Δημοσιεύθηκαν συνεργασίες περισσότερων από 400 συγγραφέων και ειδικών. Ξεχωρίζει ανάμεσα σε πολλά άλλα.

Αρχές του 1977 ο αείμνηστος πρόεδρος του συλλόγου αποφοίτων γυμνασίου Ναούσης «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος», άρχισε να σχεδιάζει την έκδοση από το σύλλογο ενός περιοδικού με την επωνυμία «Νιάουστα».

Το περιοδικό θα ασχολείτο με την ιστορία της Νάουσας και της γύρω περιοχής της, τη συλλογή στοιχείων πριν την επανάσταση του 1822 και μετά τη λαογραφία, καθώς και επίκαιρα θέματα. Αυτά στην αρχή φαινόταν απραγματοποιήτα, όμως, με το ζήλο και τη δουλειά του αείμνηστου Οδυσσέα, κυρίως έγιναν πραγματικότητα.

Τον Σεπτέμβριο του 1977 κρατήσαμε στα χέρια μας το 1ο τεύχος της «Νιάουστας», που είχε για εξώφυλλο ένα παλιό ναουσαϊκό σπίτι από χαρακτηριστικό του συμπολίτη ζωγράφου Γεώργη Μπαδόλα. Με θέματα ιστορικά, λαογραφικά, αγροτικά, ιατρικά, ήταν μια αξιόλογη έκδοση για πρώτο τεύχος και προπαντός για περιοδικό επαρχίας. Στάλθηκε στους Ναουσαίους εντός και εκτός Ναούσης, που το δέχθηκαν οι περισσότεροι, το αγάπησαν και γράφθηκαν συνδρομητές. Από τότε η «Νιάουστα» στηριγμένη στην αγάπη τους και στην αγάπη και άλλων μη Ναουσαίων, κυκλοφορεί ανελλιπώς όλα αυτά τα χρόνια κάθε τρεις μήνες, καλυτερεύοντας πάντα την ύλη της.

Το τελευταίο τεύχος Ιανουαρίου - Μαρτίου 1995 είναι το 706. Το περιοδικό κυκλοφορεί με 52 σελίδες και κάθε δυο χρόνια (8 τεύχη) ολοκληρώνεται ένας τόμος, οπότε και τυπώνονται τα περιεχόμενά του κατά συγγραφέα. Του χρόνου με τη συμπλήρωση είκοσι ετών «Νιάουστας» και την ολοκλήρωση του 10ου τόμου, σκοπεύουμε να συντάξουμε ευρετήριο άρθρων όλων των τόμων για την διευκόλυνση των μελετητών, μια και η «Νιάουστα» αποτελεί πολύτιμη πηγή στοιχείων για την πόλη μας.

Μέχρι σήμερα από τις σελίδες του περιοδικού έχουν περάσει 400 συνεργάτες, άρθρα των οποίων

δημοσιεύθηκαν. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν πολλοί επιστήμονες και προσωπικότητες όλων των χώρων. Στη «Νιάουστα», όμως βρήκε μια φιλική γωνιά να εκφραστεί και κάθε Ναουσαίος, μικρός ή μεγάλος, καθώς και κάθε φίλος της Νάουσας.

Από τους συνεργάτες θα αναφερθώ σε μερικούς που έχουν προσφέρει τα περισσότερα.

Πρώτα ο Ο. Ντινόπουλος μέχρι το θάνατό του έγραφε ανελλιπώς σ' όλα τα τεύχη κυρίως γεωργικά θέματα για τους Ναουσαίους καλλιεργητές, αλλά και άρθρα γενικού ενδιαφέροντος. Τις σελίδες «Τότι κι τώρα», όπου καταχωρείται η λαογραφία της πόλης στην τοπική διάλεκτο, κρατάει από το πρώτο τεύχος ο Νίκος Σπάρτης. Ο ίδιος τελευταία καταγράφει με νότες όλα τα δημοτικά τραγούδια της Νάουσας. Με τη λαογραφία, επίσης ασχολείται ο Τάκης Μπαίτης, αλλά και με πλήθος άλλα θέματα που αφορούν τη Νάουσα από τα παλιά, προσωπικότητες που έζησαν και έδρασαν στην πόλη κ.ά. πλουτισμένα όλα με σπάνιες παλιές φωτογραφίες.

Διάφορα ιστορικά για τη Νάουσα γράφουν ο γνωστός Ημαθιώτης ιστορικός Γ. Χιονίδης, ο τ. λυκειάρχης Μ. Βαλσαμίδης, ο Θ. Γαβριηλίδης, με το απaráμιλλο γλαφυρό του ύφος, ο Γ. Τουσίμης, ο οποίος έφερε σε φως πλήθος ανέκδοτα έγγραφα για τη νεότερη ιστορία της Νάουσας (μετά την καταστροφή του 1822), ο Στ. Αποστόλου κ.ά. Ο τελευταίος ασχολήθηκε και γλωσσολογικά με την τοπική διάλεκτο.

Παράλληλα διαβάζουμε άρθρα των μελών της συντακτικής επιτροπής Λ. Σαμαρά, Ε. Μήτσιαλα, Αλ. Οικονόμου, Χρ. Μπαντατζή, άλλα και πολλών άλλων του Αγ. Βαλταδώρου, Αχ. Γκούντα, Κ. Παπουλίδη, Ι. Παπανδριανού, Π. Πυρινού Φ. Πέτσα, Ευγ. Ζάλιου και πολλών άλλων.

(Το παραπάνω κείμενο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» στις 17.6.95).

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ

Το όνομα της αμυγδαλιάς

Η αμυγδαλιά είναι γνωστή διεθνώς με τα επισημονικά ονόματα α) AMYGDALUS COMMUNIS L. (Αμυγδαλούς κομμουνίς Λ.), β) PRUNUS AMYGDALUS STOKES (Προύνους αμυγδαλούς στόκες), γ) PRUNUS AMYGDALUS BATSCHE (Προύνους αμυγδαλούς μπάτς).

Το όνομα «AMYGDALUS», είναι Λατινική παραφθορά του Ελληνικού «Αμύγδαλο», που προέρχεται από το ρήμα αμύσσω που θα πεί ξεσχίζω, γρατσούνιζω. Ονομάστηκε αμύγδαλο, κατ' άλλους γιατί το κέλυφός του πολλές φορές καταλήγει σε αιχμή, κατ' άλλους γιατί το κέλυφός του εμφανίζει πολλές αμυχές (τας αμυγδάλας).

Καταγωγή της αμυγδαλιάς

Από πολλούς θεωρείται ότι πατρίδα της αμυγδαλιάς είναι η Δυτική ή Νοτιοδυτική Ασία. Υποστηρίζεται ότι το καλλιεργούμενο σήμερα δένδρο της αμυγδαλιάς διαμορφώθηκε στη Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στα παράλια της Μικράς Ασίας, της Συρίας, της Κύπρου και της Ελλάδας.

Για τη διαμόρφωση του καλλιεργούμενου δένδρου αμυγδαλιάς, που έγινε κατά τη λίθινη εποχή, συνέβαλαν διάφορα αυτοφυόμενα είδη αμυγδαλιάς. Η επικρατέστερη σήμερα άποψη είναι αυτή που διατύπωσαν οι VAVILOV (1930), KOVALEV

Ελληνικόν», (NUX GRAECUM). Στη Β. Αφρική και στην Πορτογαλία μετεφέρθηκε η αμυγδαλιά από τους Φοίνικες.

Στις Η.Π.Α. οι πρώτοι σπόροι μετεφέρθηκαν από το Μεξικό και την Ισπανία.

Γύρω από το δένδρο της αμυγδαλιάς, ιδίως στην Ελλάδα, έχουν γραφεί και έχουν κυκλοφορήσει πάρα πολλά. Μυθολογία, Αγία γραφή, Λαϊκή μούσα, Ποίηση, Πεζογραφία, ενεπνεύσθηκαν και ασχολήθηκαν με το δένδρο της αμυγδαλιάς τόσο, όσο με κανένα άλλο δένδρο.

Δεν άφησε κανέναν ασυγκίνητο η αμυγδαλιά και ο καθένας είδε το δένδρο αυτό και το ερμήνευσε από τη δική του σκοπιά και με το δικό του τρόπο.

Ο Μύθος της αρχαιότητας

Οι αρχαίοι Έλληνες που για τα πάντα έπλασαν και ένα ερμηνευτικό μύθο, δεν υστέρησαν φυσικά και στην περίπτωση της αμυγδαλιάς.

Έτσι κατά το μύθο των Αρχαίων Ελλήνων το δένδρο της αμυγδαλιάς προήλθε από τη μεταμόρφωση μιας όμορφης βασιλοπούλας της Φυλλίδος. Η Φυλλίς ήταν κόρη του Σίθωνα Βασιλιά των Βασιλτών της Θράκης. Όταν τελείωσε ο πόλεμος της Τροίας και οι Έλληνες γύρισαν νικητές πίσω στη χώρα τους, ο Δημοφών, ο γιός του Θησέως, αποβιβάστηκε στις ακτές της Θράκης κοντά στην Αμφίπολη εκεί γνώρισε τη Φυλλίδα τη βασιλοπούλα, η οποία και τον αγάπησε παράφορα. Συμφώνησαν οι δυο νέοι να παντρευθούν, προηγουμένως όμως έπρεπε ο Δημοφών να πάει στην Αθήνα για να τακτοποιήσει διάφορες εκκρεμείς υποθέσεις. Θα επέστρεφε ύστερα από ένα μήνα. Όταν ήρθε η μέρα που ο Δημοφών έπρεπε να γυρίσει, η Φυλλίς ανυπόμονη άρχισε να ανεβοκατεβαίνει στην ακτή και να περιμένει. Πέρασε όμως η μέρα, η Φυλλίς πήγε εννέα φορές, αλλά ο Δημοφών δεν φάνηκε. Την έπιασε απελπισία και κινδύνευε να πεθάνει. Μα οι θεοί δεν την άφησαν και τη μεταμόρφωσαν σε δένδρο αμυγδαλιάς.

Ύστερα από μερικούς μήνες, μέσα στο χειμώνα, γύρισε ο Δημοφών, αλλά δεν βρήκε τη Φυλλίδα. Βρήκε μόνο το δένδρο.

Βαριά κτυπημένος από την ατυχία του, έκανε μια θυσία για να ζητήσει συγγνώμη για την αρ-

Του Δημ. Κ. Στυλιανίδη Επ. Δ/ντή Ινστιτ. Φυλλοβόλων δένδρων

και KOSTINA (1935) και υποστηρίζουν ότι η καλλιεργούμενη αμυγδαλιά προήλθε από τη διασταύρωση των ειδών FENZLIANA και BUCARICA. Στην άποψη αυτή προσθέτουμε και τη δική μας, ότι ειδικά στις Μεσογειακές χώρες, συνέβαλε και ένα τρίτο είδος το PRUNUS WEBBII το οποίο είναι αυτόχthono της περιοχής και από το οποίο προέκυψαν όλες οι αυτογόνιμες ποικιλίες αμυγδαλιάς.

Στη χώρα μας η Αμυγδαλιά, σύμφωνα με το μύθο που παρακάτω θα αναφέρουμε φαίνεται να εισήχθηκε από την Τροία μετά τον ομώνυμο πόλεμο. Από την Ελλάδα η αμυγδαλιά μεταφέρθηκε στην Ιταλική χερσόνησο και κατόπιν στην Νότια Ιταλία και την Ισπανία. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν το αμύγδαλο «Κάρυον το

γοπορία του και να εξευμενίσει το πνεύμα της αγαπημένης του.

Η Φυλλίς δέχθηκε αυτή τη θυσία και μέσα στο χειμώνα η αμυγδαλιά γέμισε με άνθη. Έτσι από τότε όταν έρχεται ο καιρός αυτός, η αμυγδαλιά ανθίζει και ας είναι κι χειμώνας, έτσι το θέλησε η μοίρα.

Η αμυγδαλιά στη Βίβλο

Μετά τον επιτυχημένο αυτό μύθο των αρχαίων Ελλήνων ας δούμε την αμυγδαλιά μέσα στη Βίβλο.

Ήταν η εποχή που οι Εβραίοι ταλαιπωρούντο στην έρημο. Αγανακτισμένοι από τις ατελείωτες ταλαιπωρίες, στερήσεις και κακουχίες δεν ήξεραν ποιός τους φταίει. Πάνω στην απόγνωσή τους στρέφονταν εναντίον του Ααρών του Πρωθιερέα τους. Επικρατεί στις τάξεις τους αναρχία. Στις δύο σκολες αυτές στιγμές επεμβαίνει ο Θεός για να επιβάλει την τάξη και πειθαρχία.

Παραγγέλλει στο Μωϋσή να πάρει δώδεκα ραβδιά αμυγδαλιάς, όσες ήταν και οι φυλές του Ισραήλ και να γράφει επάνω στο καθένα το όνομα της φυλής. Στο ένα από τα ραβδιά γράφτηκε το όνομα «Ααρών». Όλα αυτά τα ραβδιά τοποθετήθηκαν μέσα στη σκηνή του μαρτυρίου. Όποιο ραβδί θλαστήσει, ο κάτοχός του θα ήταν ο ευλογημένος του Θεού και όλοι οι άλλοι έπρεπε να υποταχθούν σ' αυτόν.

Το επόμενο πρωί θλάστησε το ραβδί του Ααρών και έγινε μια αμυγδαλιά ανθισμένη, ενώ όλα τα άλλα έμειναν ξερά.

Έτσι επανήλθε η τάξη και η πειθαρχία στους Ισραηλίτες και συνέχισαν το δρόμο προς τη γή των ονείρων τους.

Αλλά, και σε μια άλλη εποχή, που η πείνα θέριζε τη Χαναάν, συναντούμε στη Βίβλο την αμυγδαλιά να παίζει κάποιο ρόλο. Ο Ιακώβ, για να αντιμετωπίσει τις ανάγκες σε σιτάρι που ήταν τόσο δυσεύρετο, έστειλε τα παιδιά του στην Αίγυπτο και προμηθεύτηκε μια ποσότητα. Όταν αυτό τελείωσε ο Ιακώβ φώναξε πάλι τα παιδιά του και είπε ότι έπρεπε να ξαναπάνε στην Αίγυπτο για σιτάρι. Τότε όμως τα παιδιά, του απεκάλυψαν ότι ο άρχοντας της Αιγύπτου ζήτησε να φέρουν μαζί τους και το μικρό αδελφό τους τον Βενιαμίν.

Σε δίλημμα θρέθηκε ο Ιακώβ. Να στερηθεί το στερνοπαίδι του ή να αφανισθούν από την πείνα. Τελικά όμως έστειλε το Βενιαμίν. Λέγει στους γιούς του. Πάρτε από τους καλύτερους καρπούς που θγάζει η γή μας. Πάρτε βάλσαμο, μέλι, αρώμα-

τα, μύρο, φυστίκια και αμύγδαλα και δώστε τα δώρο στον άρχοντα. Αλλά εκτός από αυτά για δώρο προς τον άρχοντα της Αιγύπτου κατασκεύασαν μια χρυσή λυχνία που οι λεκάνες της ήταν από ξύλο αμυγδαλιάς. Η αμυγδαλιά στήριγμα και ελπίδα του Ιακώβ για τη σωτηρία του μικρού Βενιαμίν.

Το πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα που μας δείχνει την αξία και τη θέση που κατείχε η αμυγδαλιά στη Βίβλο είναι το παρακάτω: Ο Ιερεμίας θρискόταν στα πρώτα θήματα της προφητικής του σταδιοδρομίας, όταν φάνηκε μπροστά του ο Σαδωθ και τον ρώτησε «Τί βλέπεις Ιερεμία;» «Ραβδί αμυγδαλιάς» απάντησε ο Ιερεμίας. Σωστά βλέπεις, λέγει ο Σαδωθ. Ήρθε η ώρα να εκπληρώσω τους λόγους μου. Αυτό το ραβδί είναι το σύμβολο των αποφάσεών μου. Πάρτο και άρχισε την αποστολή σου.

Η αμυγδαλιά στη λαϊκή παράδοση

Στη λαϊκή παράδοση για την αμυγδαλιά, το δένδρο που αναγγέλει τον ερχομό της άνοιξης, υπάρχει μια χαριτωμένη ιστοριούλα, δημιούργημα κι αυτή του ευφάνταστου λαού μας. Πεντάρφανο χωρίς μοίρα στον ήλιο κοριτσάκι ήταν η αμυγδαλιά, που μπλέχτηκε στα δίχτυα μιας κακόψυχης και σκληρόκαρδης γριάς. Κάποια παγερή νύχτα του Γενάρη η άσπλαχνη γριά πέταξε έξω από το σπίτι την άμοιρη κοπελίτσα. Η αμυγδαλιά, πήρε το δρόμο για το δάσος όπου κούρνιασε στη ρίζα ενός δένδρου. Τα χαράματα πρόβαλε ο ήλιος και στη γλυκιά του ζεστασιά ξεγελάστηκε το κοριτσάκι και αποκοιμήθηκε. Αλλά και το δένδρο με τη σειρά του ξεγελάστηκε και άνηψε.

Το κρύο όμως του Γενάρη έκανε το αδυνατισμένο κορμί του κοριτσιού κουφάρι άψυχο και τα άνθη του δένδρου νεκρά. Εκεί βρήκαν αργότερα οι υλοτόμοι το άψυχο κορμί του κοριτσιού. Και τότε αφοθόρμητα ονόμασαν το ανθισμένο δένδρο «Αμυγδαλιά». Αυτός είναι θρύλος, ίσως ένας από τους πολλούς που έπλασε με τη μεγάλη του φαντασία ο θυμώσοφος λαός μας. Θρύλος γεμάτος ανθρωπιά, βαθυστόχαστος και πολύ διδακτικός. Για την αμυγδαλιά υπάρχουν ακόμα, στίχοι, αινίγματα και παροιμίες, δημιουργήματα επίσης του λαού μας.

Όλα τα δένδρα τα κλαδιά ανοίγουνε το Μάρτη και η καμένη αμυγδαλιά ανοίγει το Γενάρη

ΑΙΝΙΓΜΑ: Δυο αδέλφια αγκαλιασμένα σε σεν-

τούκι είναι κλεισμένα.

Αναφέρεται στα διπλόσπερμα αμύγδαλα.

ΠΑΡΟΙΜΙΑ: Ο Τεμπέλης δεν τρώει αμύγδαλα για να μην τα σπάσει...

Η αμυγδαλιά στη λογοτεχνία μας

Ας δούμε τί λένε για την αμυγδαλιά αυτοί που έζησαν λίγο πριν από μάς, αυτοί που την τραγούδησαν, την παίνεψαν, την μάλωσαν, την παρακάλεσαν, ή την συμπόνεσαν και άφησαν σε μάς, πρόσφατα, τα έργα τους και τα λόγια τους γι' αυτήν.

Ας δούμε τί λένε οι ποιητές της νεοελληνικής εποχής, οι πεζογράφοι, ακόμη και η λαϊκή Μούσα.

Σταματούμε για λίγο στον Σκιαθίτη πεζογράφο, τον Παπαδιαμάντη.

Απερίσκεπτη, διαστική, ανυπόμονη τη χαρακτηρίζει ο Παπαδιαμάντης με τα παρακάτω λόγια «Το θέαμα της ανθισμένης αμυγδαλιάς υπενθυμίζει πρώϊμα όνειρα νεότητας ανυπομόνου». Μ' αυτά τα λόγια του Παπαδιαμάντη συμφωνεί κι μια λαϊκή Μούσα η οποία συμπληρώνει:

Τρελούτσικη αμυγδαλιά
π' ανθίζεις το Γενάρη
κι' έρχεται πάλι παγωνιά
και καίει τον ανθό σου

Για τα ξελογισμάτά της αυτά με τους παρακάτω στίχους την παρατηρεί ο ποιητής Γ. Δροσίνης:

Τα λευκά νυφιάτικα ντυθήκατε
να χαρήτε του ήλιου τα φιλιά
νύφες μόνο θέλετε να μείνετε
και παιδί ποτέ σας να μή σφίξετε
μεσ' τη μητρική σας αγκαλιά

Άλλοι όμως όχι μόνο δεν την κατηγορούν, δεν την επιπλήττουν, δεν της αποδίδουν μομφή, αλλά τη θεωρούν ως το θύμα που θυσιάζεται στο βωμό της θυσίας για κάποιο λυτρωμό: Το λύτρωμα από τη Δρακόντισα τη χειμωνιά. Σκοτώνεται η άγρια χειμωνιά, αφού ρουφήξει το αίμα της αμυγδαλιάς. Ακόμη θεωρείται το εξιλαστήριο θύμα της πάλης του καλού με το κακό.

Το πιστεύει και το λέγει με τους παρακάτω στίχους του ο μεγάλος ποιητής Κ. Παλαμάς. Χιονάτες κι' από τ' άνθισμα κι' από το θάνατό μας είμαστε εμείς τα θύματα της άγριας χειμωνιάς. Αίμα ζητά βασιλικό η δρακόντισα να πιή να πέση ν' αποκαρρωθή να πιή και να χορτάση. Στης θυσίας επάνω το βωμό στεφανωμένα θύματα για κάποιο λυτρωμό.

Ηρωικό προάγγελο της άνοιξης, άνθινο χελιδό-

νι τη χαρακτηρίζει με τους παρακάτω στίχους του πάλι ο Δροσίνης:

Η φύσις όλη φοβισμένη
από το κρύο το πολύ
θαρρείς την αμυγδαλιά προσμένει
για ν' αναζήση η δειλή.
Λευκή σημαία της ειρήνης
μέσα από τον πόλεμο μηνά
κι' η αμυγδαλιά την καλωσύνη
στα χιονισμένα μας βουνά.

Παιδούλα της μητέρας γής και σύμβολο της αθωότητας την χαρακτηρίζει με τους στίχους του ο Στ. Νικολαΐδης. Τη συμπονεί, τη σκέπτεται. Έχει στον κήπο μου μια μυγδαλιά φυτρώσει. Κι' είναι έτσι τρυφερή, που μόλις ανασαίνει. Μα η κάθε μέρα, η κάθε αυγή τη μαραίνει. Αχ, της ζωούλας της το ψέμα θα τελειώση. Όσα δεν έχουν πέσει θα της πέσουν φύλλα και τα κλαράκια της θε ν' απομείνουν ξύλα.

Ο Ρουμελιώτης ποιητής Α. Κυριαζής δεν φιλοσοφεί πάνω στην αμυγδαλιά, ούτε κατέχεται από συναισθηματισμούς γι' αυτήν. Την τραγουδάει κεφάτα και χαρούμενα με τους παρακάτω στίχους: Του Γενάρη η μυγδαλιά με το λουλουδένο μπούστο παίζει μέσ' την αντηλιά και το χιόνι κάνει γούστο. Κι' ήταν μια τρελλή χαρά που φτερούγιαζαν τα κλώνια. Και που ανθίζαν τα φτερά φώς, πουλιά, λουλούδια, χιόνια.

Εκείνο όμως που συγκίνησε για πολλά χρόνια τις ψυχές των Ελλήνων, είναι οι στίχοι της «Ανθισμένης αμυγδαλιάς» του Δροσίνη που μελοποιήθηκαν από άγνωστο μουσικό. Πηγή έμπεισης των στίχων μια όμορφη κοπέλλα, η Δροσίνη Δροσίνη. που... τίνανε την ανθισμένη αμυγδαλιά και γέμιζε με άνθη η πλάτη, η αγκαλιά και τα μαλλάκια της.

Ο Δροσίνης γέμισε την Ελλάδα με στίχους και ύμνους για την αμυγδαλιά, αλλά και η αμυγδαλιά με τη σειρά της του ανταπέδωσε την καλωσύνη. Ένα κλαδί αμυγδαλιάς άνθισε κοντά του και τον συντρόφευσε τις τελευταίες μέρες της ζωής του, κι' ένα δένδρο αμυγδαλιάς σκεπάζει τον τάφο του κι' απλώνει τη σκιά του για να αναπαύεται ο ποιητής κάτω από αυτήν.

Αυτή είναι η αμυγδαλιά. Υπάρχει παντού, μα προπάντων στην Ελλάδα. Υπάρχει σαν δένδρο, σαν θρύλος, σαν ποίημα. σαν τραγούδι.

ΚΛΑΔΕΜΑ ΚΑΡΥΔΙΑΣ J. REGIA ΓΙΑ ΧΑΜΗΛΑ ΣΥΝΤΟΜΟΤΕΡΗΣ ΚΑΡΠΟΦΟΡΙΑΣ ΔΕΝΔΡΑ

Χρησιμοποιήθηκαν 40 σπορόφυτα καρυδιάς και 10 φιστικιές Αιγίνης που φυτεύτηκαν το 1987 στο αγρόκτημα του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης.

Μετά την φύτευσή τους τα δένδρ

ύλλια κλαδεύτηκαν σε 6-8 γόνατα και όχι σε 50-60 cm όπως

συνιστάται μέχρι τώρα. Στην πρώτη θλαστική περίοδο χωρίς άλλο κλάδεμα έδωσαν ζυηρούς θλαστούς με ανοιχτή γωνία που συντέλεσαν σε αυξημένη ριζοβολία.

Το δεύτερο χρόνο 1988 στο φύσκωμα των ματιών έγινε κλαδοκάθαρος και κλάδεμα ετήσιων που είχαν μήκος πάνω από 40-50 cm στα 6-8 γόνατα. Οι νέοι θλαστοί που προέκυψαν μετά το κλάδεμα αυτό και που είχαν μήκος πάνω από 40-50 cm ξανακλαδεύτηκαν τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου στα 6-8 γόνατα. Ένα τρί-

Εικ. 1. Σπορόφυτο καρυδιάς ηλικίας 5 ετών, ύψους 2.5 - 3 μ. με καρπούς στο Αγρόκτημα ΤΕΙΘ

Του
Δρος Νίκου Σπάρτση
Καθηγητού ΤΕΙ Θεσ/νίκης

το έγινε την ίδια θλαστική περίοδο τέλη Ιουλίου με αρχές Αυγούστου, επίσης στη νέα θλάστηση που προέκυψε μετά το κλάδεμα Μαΐου - Ιουνίου και είχε μήκος πάνω από 40-50 cm. Δεν έγιναν κοπές προεκτάσεων κεντρικών βραχιόνων στο 1/3 ή 1/2 που είναι ασσφές όριο σε μήκος.

Η τακτική αυτή ακολουθήθηκε μέχρι το τέλος της θλαστικής περιόδου του 1992. Τη χρονιά αυτή (Εικ. 1) από τις 40 καρυδιές οι 12 καρποφόρησαν, ενώ το 1993 καρποφόρησαν 32 δένδρα και με περισσότερους καρπούς.

Ο μάρτυρας (το ακλάδευτο δένδρο (Εικ. 2) δεν είχε κανένα καρπό. Οι δοκιμές συνεχίζονται μέχρι το 1995-96.

Το ύψος των δένδρων έμεινε στα 3.5-4.0 μ. χωρίς ειδικό κλάδεμα σχήματος και όχι στα 4.5-5 μ. που είχε ο μάρτυρας της ίδιας ηλικίας (Εικ. 2).

Το 1993 εκτός από κλαδοκάθαρο και θραχύνσεις στο φούσκωμα των ματιών δεν έγινε άλλη επέμβαση γιατί μόνο σε 8 δένδρα υπήρχαν θλαστοί με μήκος πάνω από 40-50 cm.

Έτσι τα δένδρα αντί να καρποφορήσουν τον 8^ο-11^ο χρόνο έδωσαν αρκετούς καρπούς τον 5^ο και περισσότερους τον 6^ο χρόνο δηλαδή 3-5 χρόνια ενωρίτερα.

Καρυδιές 13 ετών στην περιοχή Τροχών Ναούσης που κόπηκαν κοντά στο έδαφος το 1987 και κλαδεύτηκαν με το σύστημα αυτό διατήρησαν τη νεανικότητά τους μέχρι τον 5^ο-6^ο χρόνο λόγω ζωηρότητας, με ύψος όμως 3-4 μ.

Από μετρήσεις του μήκους ετήσιων θλαστών και του αριθμού γονάτων το 1992 και 1993 σε ικανοποιητικό αριθμό θλαστών βρέθηκε ότι ο μέσος όρος του μεσογονατίου είναι 3.5 cm σε νέα δένδρα ηλικίας 5-6 ετών, σε δέκα τριετή ήταν 2.2 cm και σε εικοσιπενταετή και άνω 1.5 cm.

Ο μέσος όρος μήκους των ετήσιων θλαστών ήταν το 1992 σε άκαρπα δένδρα 94.8 cm, το 1993 σε καρποφορούντα 29.4 cm, σε 13/ετή 20 cm και σε 30/ετή και άνω 8.6 cm.

Με την είσοδο των δένδρων στην καρποφορία η θλάση μικραίνει. Με την εφαρμογή του τρόπου αυτού κλαδέματος δεν θα αφήσουμε τα δένδρα μας να ξεπεράσουν το ύψος και τη διάμετρο κόμης των 5.5 και 6.5 μ. όταν έρθουν σε πλήρη καρποφορία. Έτσι είναι δυνατή η φύτευση 20-31,5 δένδρων στο στρέμμα, αντί 10-16 και με μείωση του κόστους παραγωγής σε κλαδέματα, συγκομιδή, ψεκασμούς και τεχνητή επικονίαση, στο μισό ή ακόμη στο ένα τρίτο.

Και οι φυστικές Αιγίνες με το

κλάδεμα αυτό έμειναν χαμηλές στα 3-3.5 μ. Τον 6^ο χρόνο καρποφόρησαν ενωρίτερα και έδωσαν περισσότερη καρποφορία σε σχέση με ακλάδευτα δένδρα.

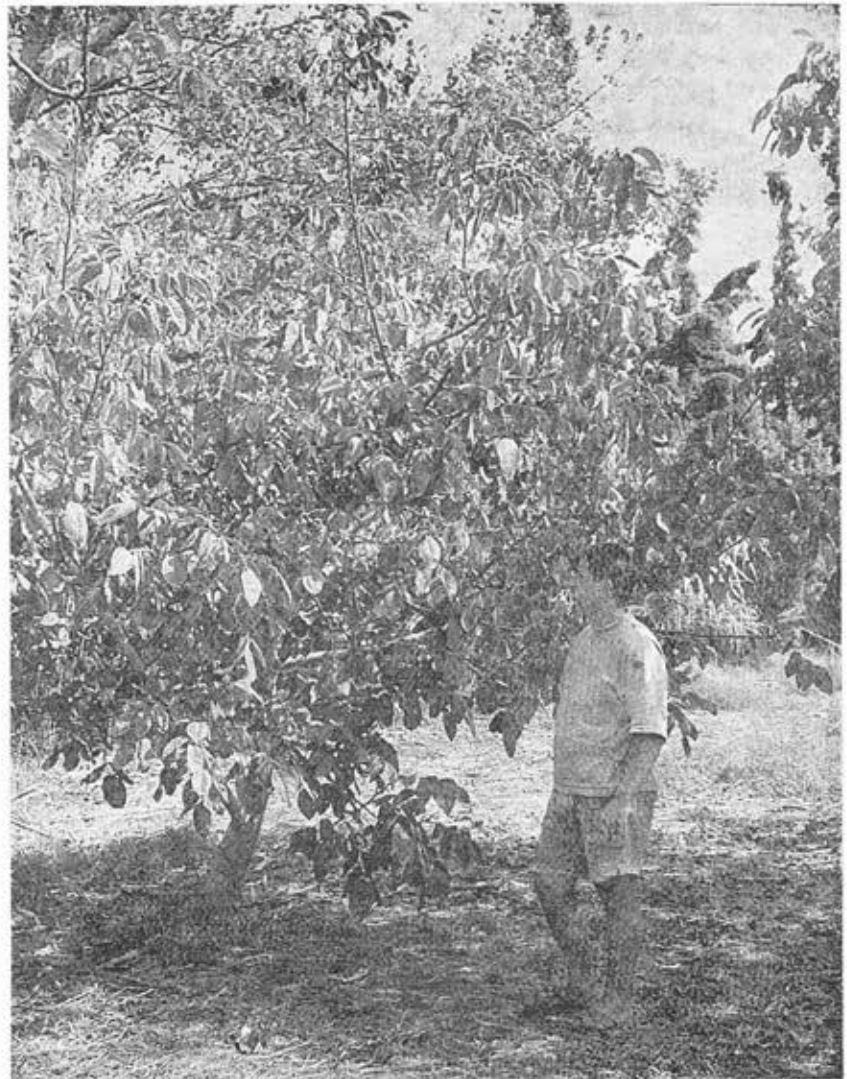
Από τις ποικιλίες που μπαίνουν στο 2^ο έτος στην καρποφορία η FRANQUATTE καρποφόρησε καλύτερα από την PEDRO μέχρι τον 5^ο-6^ο χρόνο. Το ύψος τους έμεινε στα 3.5-4 μ. Χρειάζονται και αυτές το κλάδεμα αυτό για χαμηλά δένδρα, γιατί και αυτές ψηλώνουν υπερβολικά.

Με τον τρόπο αυτό κλαδέματος

είναι δυνατή η συγκομιδή προπαντός, από κάτω με ένα καλαμίδι 4,5-5 μ. Δεν χρειάζεται το ανέβασμα στο δένδρο που είναι επιπλέον και δαπανηρή εργασία.

Τα καρύδια μόνα τους πέφτουν σε μεγαλύτερο διάστημα από 30 μέρες και αν δεν μαζευτούν σε 1-2 μέρες, μαυρίζουν και μouxλιάζουν ή τα τρυπάνε τα ποντίκια γι' αυτό και ο τρόπος αυτός δεν συνιστάται.

ΣΗΜ.: Όποιος ενδιαφέρεται για ολόκληρη την εργασία, να μου ζητήσει ανάτυπο.

Εικ. 2 Σπορόφυτο καρυδιάς ηλικίας 6 ετών ακλάδευτο ύψους 4,5 - 5 μ. χωρίς καρπούς στο Αγρόκτημα ΤΕΙΘ

ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ ΑΕ

ΝΗΜΑΤΟΥΡΓΕΙΑ ΝΑΟΥΣΗΣ
